

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Tereza Taišlová

**Veřejné knihovny jako zprostředkovatelé elektronických
informačních zdrojů kulturního dědictví**

Public libraries as mediators of electronic resources of cultural heritage

Praha 2012

Vedoucí práce: PhDr. Hana Landová, Ph.D.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé diplomové práce PhDr. Haně Landové, Ph.D., a především konzultantce Mgr. Blance Vorlíčkové za odbornou pomoc a poskytnutí mnoha cenných rad, námětů a doporučení.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 19. prosince 2012

.....
podpis

Klíčová slova

Kulturní dědictví, ochrana kulturního dědictví, digitalizace, digitální knihovny, veřejné knihovny, paměťové instituce, on-line přístup

Key words

Cultural heritage, preservation of cultural heritage, digitization, digital libraries, public libraries, memory institutions, online access

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá problematikou zprostředkování elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví ze strany veřejných knihoven veřejnosti. Text je strukturován do dvou částí - teoretické a praktické. Úvodní kapitoly jsou věnovány pracovnímu vymezení hlavních termínů. Je definován pojem „kulturní dědictví“ a popsán proces digitalizace analogových objektů kulturního dědictví, jako základní způsob budování fondů digitálních knihoven. Dále jsou představeny vybrané přínosy, které pro veřejné knihovny plynou z poskytování přístupu k elektronickým informačním zdrojům kulturního dědictví. Součástí práce je také analýza vybraných elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví. Jsou představeny české digitální knihovny Manuscriptorium, Kramerius a Mollova mapová sbírka a zahraniční on-line portál Europeana a webová prezentace projektu „American Memory“. Praktická část této práce představuje výsledky průzkumu nabídky elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví na webových stránkách českých krajských knihoven a průzkumu poptávky po těchto zdrojích ze strany veřejnosti. Závěr práce obsahuje doporučení pro veřejné knihovny, které svým uživatelům nabízí elektronické informační zdroje kulturního dědictví.

Abstract

The thesis focuses on the mediation of electronic information resources of cultural heritage from public libraries to public. The text is divided into two parts – theoretical and practical. Introductory chapters explain key terms – cultural heritage, digitization of analog cultural object and digital library and describe chosen benefits that providing of electronic information resources of cultural heritage brings to public libraries. The thesis also includes analysis of chosen electronic information resources of cultural heritage. They are presented Manuscriptorium, Kramerius, Moll Collection, online portal Europeana and web site of American Memory project. The practical part of this thesis presents the results of a supply and demand survey. The first survey was implemented on web pages of Czech regional libraries and the second survey is user survey among the Czech public. The last chapter is formed by recommendations for public libraries which offer electronic resources of cultural heritage.

Obsah

Seznam zkratk	9
Předmluva	10
1 Úvod	13
2 Pracovní vymezení hlavních termínů	15
2.1 Úvodem	15
2.2 Kultura	15
2.3 Kulturní dědictví	16
2.4 Kulturní objekt	17
2.4.1 Typy kulturních objektů	18
2.5 Elektronický informační zdroj	18
2.6 Digitální knihovna	19
2.7 Uživatelé elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví	19
2.8 Veřejná knihovna	20
3 Digitalizace kulturních objektů	21
3.1 Analogový kulturní objekt	21
3.2 Digitalizace	22
3.2.1 Kritéria výběru kulturních objektů pro digitalizaci	22
3.2.2 Digitalizace analogového kulturního objektu	23
3.2.3 Digitální kopie analogového objektu	24
4 Výhody, které veřejným knihovnám přináší zpřístupnění elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví	26
4.1 Úvod	26
4.2 Výhody pro veřejné knihovny	26
4.2.1 Poskytování služeb	27
4.2.2 Úspora skladových prostor	27
4.2.3 Ochrana objektů kulturního dědictví	28
4.2.4 Přidaná informační hodnota	29
4.2.5 Snadná manipulace s obsahem	29
4.2.6 Integrace rozptýlených pramenů	29
4.2.7 Rekonstrukce původního záznamu	30
4.2.8 Propagace knihovny jako informačního, vzdělávacího a kulturního centra	30
4.3 Rizika a problémy spojené se zpřístupněním elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví	30
5 České elektronické informační zdroje kulturního dědictví	32
5.1 Úvod	32
5.2 Národní digitální knihovna	32
5.2.1 Základní charakteristika	32
5.2.2 Cíle Národní digitální knihovny	34
5.2.3 Základy Národní digitální knihovny	35
5.3 Manuscriptorium	36
5.3.1 Charakteristika projektu	36
5.3.2 Historie projektu	36
5.3.3 Fond digitální knihovny	37

5.3.4	Analýza uživatelského rozhraní	37
5.4	<i>Kramerius</i>	39
5.4.1	Charakteristika systému Kramerius	39
5.4.2	Historie projektu	39
5.4.3	Fond digitální knihovny	40
5.4.4	Analýza uživatelského rozhraní	40
5.5	<i>Mollova mapová sbírka</i>	42
5.5.1	Charakteristika a historie mapové sbírky	42
5.5.2	Fond digitální knihovny	43
5.5.3	Analýza uživatelského rozhraní	43
6	Zahraniční elektronické informační zdroje kulturního dědictví	46
6.1	<i>Úvod</i>	46
6.2	<i>Europeana</i>	46
6.2.1	Charakteristika portálu	46
6.2.2	Historie.....	47
6.2.3	Původ digitálního obsahu	47
6.2.4	Analýza uživatelského rozhraní	48
6.3	<i>American Memory</i>	50
6.3.1	Charakteristika projektu	50
6.3.2	Historie projektu	51
6.3.3	Obsah webové prezentace	51
6.3.4	Analýza uživatelského rozhraní	52
6.4	<i>Závěr</i>	53
7	Průzkum nabídky elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví na webových stránkách krajských knihoven ČR	54
7.1	<i>Webové prezentace českých veřejných knihoven</i>	54
7.2	<i>Metodika průzkumu</i>	55
7.3	<i>Krajské knihovny</i>	56
7.4	<i>Výsledky průzkumu</i>	57
7.4.1	Digitalizace knihovního fondu	57
7.4.1.1	Digitální knihovna Kramerius	58
7.4.1.2	Digitální knihovny historických dokumentů	61
7.4.1.3	Digitální knihovny kartografických dokumentů.....	61
7.4.1.4	Elektronické knihy.....	62
7.4.2	Licencované zdroje se vzdáleným přístupem.....	63
7.4.3	Nabídka odkazů na volně dostupné elektronické zdroje kulturního dědictví.....	63
7.4.3.1	Navrhovaný seznam odkazů	65
8	Průzkum poptávky po elektronických informačních zdrojích kulturního dědictví ze strany veřejnosti.....	68
8.1	<i>Metodika průzkumu</i>	68
8.2	<i>Hypotézy průzkumu</i>	70
8.3	<i>Charakteristika respondentů</i>	70
8.4	<i>Výsledky průzkumu</i>	73
8.4.1	Povědomí české veřejnosti o elektronických informačních zdrojích kulturního dědictví.....	73
8.4.1.1	Vyhodnocení výsledků průzkumu	73
8.4.1.2	Závěr.....	74
8.4.2	Využívání elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví.....	75
8.4.2.1	Vyhodnocení výsledků průzkumu	75
8.4.2.2	Závěr.....	79
8.4.3	Potenciální uživatelé elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví	80
8.4.3.1	Vyhodnocení výsledků průzkumu	80

8.4.3.2	Závěr.....	83
8.4.4	Veřejné knihovny jako zprostředkovatelé elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví	84
8.5	Závěr	85
9	Doporučení pro veřejné knihovny, které nabízejí elektronické informační zdroje kulturního dědictví	87
10	Závěr	89
	Seznam použité literatury	93
	Seznam obrázků.....	102
	Seznam grafů.....	103
	Seznam tabulek	104
	Příloha 1.....	I

Seznam zkratek

Zkratka	Význam
ČR	Česká republika
EIZ	Elektronický informační zdroj
EK	Evropská komise
EOD	eBooks on Demand
EU	Evropská unie
MZK	Moravská zemská knihovna
NDK	Národní digitální knihovna
OAI-PMH	Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting
OCR	Optical Character Recognition
TDKIV	Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VISK	Veřejné informační služby knihoven

Předmluva

Předkládaná diplomová práce nese název *Veřejné knihovny jako zprostředkovatelé elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví* a zabývá se poskytováním přístupu k digitalizovanému obsahu paměťových institucí, které ve svých fondech uchovávají převážnou část rozmanitých dokumentů kulturního dědictví.

Hlavním cílem práce je zmapovat situaci týkající se zprostředkování elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví ze strany veřejných knihoven veřejnosti.

Zpracováním této diplomové práce jsem chtěla hlouběji proniknout do problematiky digitálních knihoven elektronických kopií objektů kulturního dědictví. Tyto digitální knihovny přináší demokratizaci v přístupu k uloženým informacím a zároveň umožňují uchování originálních dokumentů pro budoucí generace. Při výběru tématu mě rovněž ovlivnil můj osobní zájem o dějiny výtvarného umění a literaturu.

V rámci příprav pro vypracování diplomové práce jsem zpracovala rozsáhlou rešerši, zaměřenou zejména na odbornou literaturu pojednávající o procesu digitalizace objektů kulturního dědictví, o různých aspektech tvorby a provozu digitálních knihoven kulturního dědictví a o roli veřejných knihoven v této problematice. Potřebné informace jsem čerpala především z článků z odborných časopisů a konferenčních sborníků a také z webových stránek projektů a volně přístupných systémů digitálních knihoven. Při definování pojmů jsem primárně vycházela z České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) a *Podkladové studie k Národní strategii digitalizace kulturního obsahu*¹.

Dále jsem na podzim roku 2012 realizovala průzkum nabídky elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví na webových stránkách českých krajských knihoven a průzkum poptávky po těchto zdrojích ze strany veřejnosti.

Vlastní text diplomové práce je strukturován do dvou hlavních částí - teoretické a praktické. Úvodní kapitoly jsou věnovány pracovnímu vymezení hlavních termínů. Oproti původnímu záměru neobsahují pouhý výčet nejdůležitějších definic, ale pro lepší pochopení dané problematiky zasazují uvedené termíny do širších souvislostí. Ve třetí kapitole je popsán proces digitalizace analogových objektů kulturního dědictví, jako základní způsob budování fondů digitálních knihoven. Cílem této práce není popis

¹ Tato studie navrhuje zavedení klíčových pojmů nezbytných pro vytvoření jasného terminologického systému pro předmětnou oblast digitalizace kulturního dědictví. Viz [CROSS CZECH, 2009].

technických parametrů digitalizačních procesů ani digitálních kopií, proto zde uvádím pouze základní informace.

Čtvrtá kapitola představuje vybrané přínosy, které pro veřejné knihovny plynou z poskytování přístupu k elektronickým informačním zdrojům kulturního dědictví.

Následující kapitoly se věnují vybraným českým i zahraničním elektronickým informačním zdrojům kulturního dědictví. Je představena jejich základní charakteristika, a především způsob zpřístupňování obsahu uživatelům. Z českých zdrojů jsou představeny digitální knihovny Manuscriptorium, Kramerius a Mollova mapová sbírka. Ze zahraničních zdrojů jsou prezentovány on-line portál Europeana a webová stránka projektu „American Memory”, jež poskytují centralizovaný přístup k digitalizovaným sbírkám mnoha paměťových institucí.

Praktická část této práce představuje výsledky průzkumů. Průzkum nabídky elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví na webových stránkách veřejných knihoven byl oproti původnímu zadání omezen na průzkum webových stránek knihoven krajských. Průzkum poptávky byl realizován pomocí dotazníkového šetření. Z výsledků těchto průzkumů vychází závěrečná doporučení pro veřejné knihovny, které elektronické informační zdroje kulturního dědictví nabízí nebo o této službě uvažují. Závěrečná kapitola je shrnutím a vyhodnocením získaných poznatků.

Celkový rozsah diplomové práce činí 104 stran a 7 stran příloh. Pro lepší orientaci v textu jsou některé kapitoly vzhledem k rozsahu dílčích témat členěny do čtyř úrovní. Pro lepší názornost jsou v textu použity obrázky, tabulky a grafy.

Za účelem doplňování textu o podrobnější informace jsou využívány poznámky pod čarou. Cizojazyčné termíny, názvy korporací a projektů jsou, až na výjimky, překládány do českého jazyka. Při jejich prvním výskytu v textu jsou názvy v původním jazyce uvedeny v kulaté závorce za překladem. Názvy projektů a organizací jsou doplněny zkratkou (pokud ji užívají) a odkazem na URL. Některé specifické názvy a termíny, které jsou v českém jazyce již ustáleny a jejichž překlad by byl obtížný, zůstávají uvedeny v originální podobě.

Práce se řídí *Metodickými pokyny pro zpracování a odevzdání závěrečných prací* Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Použité informační zdroje jsou uváděny v textu podle Harvardského systému citování. Pro větší přehlednost jsou jméno tvůrce a rok publikování citovaného zdroje

uvedeny v hranatých závorkách. Seznam použitých informačních zdrojů je vypracován v souladu s pravidly normy ČSN ISO 690:2010.

1 Úvod

Kulturní dědictví je nenahraditelným zdrojem informací o historickém vývoji a životním způsobu společnosti. Je souborem hmotných i nehmotných památek, které jsou výsledkem tvůrčích schopností a práce našich předků a které dnes pro své historické, umělecké či vědecké hodnoty tvoří duchovní bohatství lidstva a vyjadřují jeho kulturní identitu.

Hmotné kulturní dědictví vytvořené z organických materiálů (např. z papíru, textilu, kůže nebo celulózy) podléhá procesu stárnutí, který nelze zastavit, ale pouze zpomalit. Předměty kulturního dědictví ze všech oblastí lidské činnosti tak nenávratně mizí. Tento živý obraz života lidské společnosti je třeba zachovat pro budoucí generace, ale zároveň je nutné jej zpřístupnit bez jakýchkoli bariér i generaci současné, a zvyšovat tak vzdělanost a společenské vědomí veřejnosti o kulturním dědictví.

S rozvojem informačních a komunikačních technologií se určitým východiskem z této situace stala digitalizace ohrožených kulturních objektů a zpřístupnění digitálních kopií v síti Internet. Konverzí analogového kulturního objektu do digitální podoby vznikne svébytný digitální dokument, který díky své nehmotné povaze nemění své vlastnosti a lze ho přenášet v prostoru a čase. Ačkoli mnohé kulturní objekty nikdy nemohou být zcela nahrazeny digitálními kopiemi kvůli své materiální hodnotě, digitální kopie zpřístupňují intelektuální obsah svých originálů, čímž je do jisté míry pro některé uživatele nahrazují.

Pro paměťové instituce, které ve svých fondech uchovávají velké množství kulturních objektů, představuje digitalizace náležitý úkol. Potřeba ochrany těchto dokumentů a zpřístupnění jejich digitálních kopií prostřednictvím informačních sítí vyžaduje spolupráci a koordinaci programů těchto institucí nejen na národní, ale i mezinárodní úrovni. Také budování digitálních knihoven elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví se přesunulo od vytváření izolovaných systémů k jejich vzájemné spolupráci. Trendem současnosti je vytváření on-line dostupných portálů, které poskytují centralizovaný přístup k digitalizovanému materiálu mnoha paměťových institucí prostřednictvím moderního uživatelského rozhraní.

Veřejné knihovny plní důležitou úlohu nejen jako paměťové instituce (které ve svých fondech dlouhodobě uchovávají významnou část kulturního dědictví v psané a tištěné formě), ale jsou především přirozenou infrastrukturou vzdělávacího systému a přístupovým bodem ke znalostem a informacím zaznamenaným na psaných, tištěných,

audiovizuálních a digitálních nosičích. Rozvoj informačních technologií, masová digitalizace knih i dalších objektů kulturního dědictví a rychlé rozšiřování dokumentů v digitální podobě významně proměňuje základní funkce knihoven, což se odráží především v rozšiřování nabídky služeb uživatelům. Před knihovnami nyní stojí složité úkoly v oblasti vytvoření legislativních, organizačních a technických předpokladů trvalého uchování digitálních a digitalizovaných dokumentů a zabezpečení efektivní dostupnosti elektronických informačních zdrojů pro širokou veřejnost [ČESKO, 2011]. Zajištěním přístupu do digitálních knihoven, které obsahují digitalizované sbírky rukopisů, historických knih, periodik, map, zvukových a filmových záznamů, fotografií, maleb, muzejních předmětů apod., poskytují veřejné knihovny nejen demokratizaci v přístupu k těmto dokumentům, ale i nové možnosti prožití a využití kulturního dědictví.

2 Pracovní vymezení hlavních termínů

2.1 Úvodem

Digitalizace objektů kulturního dědictví je dynamicky se rozvíjející oblast, která je ovlivněna zejména rychlým technologickým vývojem. Stejně tak se v současné době stále vyvíjí i relevantní terminologie. Ta se vyznačuje nejednotností užívaných termínů a liší se podle jednotlivých oborových oblastí, institucí či zdrojů. Pro lepší pochopení významů a souvislostí obsažených v teoretické i praktické části této práce proto považuji za nutné nejen vymezit základní definice používaných termínů, ale přiblížit jejich problematiku i v širším smyslu.

2.2 Kultura

Na úvod je nutné vyjasnit samotný pojem „kultura“, který je dnes běžně používán v různých významech a laickou veřejností často ztotožňován s kulturními aktivitami a uměním.

Svůj etymologický původ má slovo „kultura“ v antickém starověku. Latinské „colo“ bylo spojováno s obděláváním zemědělské půdy (lat. agri cultura), avšak římský filozof Marcus Tullius Cicero (106-43 př. n. l.) použil tento výraz ve zcela novém pojetí, když v *Tuskulských hovorech* nazval filozofii kulturou ducha (lat. cultura animi).

Chápání pojmu „kultura“ prošlo během své historie velkými změnami; od středověkého pojetí, kde v dílech křesťanských autorů má slovo „kultura“ silný náboženský obsah, přes nástup renesance a humanismu, kdy se pojem užívá pro označení hodnot přispívajících ke zdokonalování lidských schopností, až po 18. století, kdy se pod pojmem „kultura“ v dílech osvícenských filozofů chápe oblast lidské existence, která stojí v protikladu k přírodě.

Dnes se ve filozofii i běžném jazyce používá pojem „kultura“ v humanistickém smyslu, avšak v současné odborné literatuře se setkáváme se třemi základními přístupy, které vymezují rozsah a obsah tohoto pojmu. Tradiční axiologické pojetí zahrnuje do kultury oblasti duchovních hodnot společnosti, jako je umění, věda, literatura, výchova apod. Druhým pojetím je globální antropologické pojetí, které do kultury řadí všechny nadbiologické prostředky a mechanismy, jejichž prostřednictvím se člověk jako člen

společnosti adaptuje k vnějšímu prostředí. Do třídy kulturních jevů tak lze zahrnout materiální produkty cílevědomé lidské práce, naučené vzory chování (obyčeje, zákony, tabu atd.) a myšlenkové systémy (ideje). Třetím pojetím je redukcionistické pojetí zahrnující zejména sémiotické přístupy, které redukují pojem kultura na systém znaků, symbolů a významů sdílených členy určité společnosti [SOUKUP, 2000, s. 13-16].

2.3 Kulturní dědictví

Také chápání pojmu „kulturní dědictví“ (angl. cultural heritage) se v průběhu své historie značně proměnilo. Názorným příkladem mohou být změny v pojetí tohoto termínu vyjádřené v dokumentech mezinárodní organizace pro výchovu, vědu a kulturu UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, www.unesco.org).

V *Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*) z roku 1972 označuje pojem „kulturní dědictví“ dochované hmotné památky (např. architektonická díla, díla monumentálního sochařství či malířství, oblasti zahrnující místa archeologických nálezů, které mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy) [UNESCO, 1972, s. 2].

Od roku 1990 je však stále větší pozornost věnována i nehmotným aspektům kulturního dědictví [JOKILEHTO, 2011, s. 64]. Podle *Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví* (*Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*) z roku 2003 je třeba mít na zřeteli i význam nemateriálního kulturního dědictví jako hybné síly kulturní rozmanitosti a záruky trvale udržitelného rozvoje. Nemateriálním kulturním dědictvím se zde rozumí zkušenosti, znalosti a dovednosti, které jsou předávány z jedné generace na druhou a neustále přetvářeny v závislosti na jejich prostředí či historii [UNESCO, 2003a, s. 2].

S vývojem digitálních technologií se chápání pojmu „kulturní dědictví“ rozšířilo také o dědictví digitální (zdroje informací vytvořené digitálně nebo převedené do digitální podoby z existujících analogových zdrojů). Jako reakci na rostoucí potřebu řešit ochranu digitálních dokumentů vydala v roce 2003 organizace UNESCO *Chartu o ochraně digitálního dědictví* (*Charter on the Preservation of the Digital Heritage*). V té zdůrazňuje rizika ztráty digitálního dědictví plynoucí z povahy digitálních technologií a vyzývá k zajištění jeho ochrany. Podle *Charty* je digitální dědictví tvořeno jedinečnými zdroji

lidského poznání, které mají trvalou hodnotu a význam a představují dědictví, které je třeba chránit a zachovat pro současné i budoucí generace [UNESCO, 2003b].

V roce 1992 vyhlásilo UNESCO program „Paměť světa“ („Memory of The World“), který usiloval o záchranu a zároveň zpřístupnění kulturního dědictví uchovaného v dokumentech. Pro účely programu bylo definováno tzv. „dokumentové dědictví“ (angl. documentary heritage), které je přemístitelné, tvořené znakem/kódem, zvukem a/nebo obrazem, uchovatelné, reprodukovatelné a je výsledkem promyšleného dokumentačního procesu.

Dokument se vždy skládá ze dvou stejně významných složek - informačního obsahu a nosiče, na kterém je umístěn. Mezi dokumentové dědictví patří tyto dokumenty:

- Textové, např. rukopisy, knihy, periodika a další textový obsah zachycený na různých nosičích jako je papír, papyrus, pergamen, kůra.
- Netextové, např. kresby, tisky, mapy či hudebniny.
- Audiovizuální, např. filmy, disky, fotografie.
- Virtuální, např. webové stránky [EDMONDSON, 2002, s. 8-9].

2.4 Kulturní objekt

Elektronické informační zdroje kulturního dědictví vznikají nejčastěji vytvořením digitální kopie kulturních objektů dochovaných ve své tradiční, analogové podobě.

Termínem „kulturní objekt“ se označuje základní a nejmenší jednotka v procesu digitalizace kulturního dědictví. V České republice (dále jen ČR) neexistuje legislativní vymezení tohoto pojmu, a tak bývá často nahrazován podle zaměření a praxe jednotlivých paměťových institucí pojmem „kulturní památka“¹ nebo „sbírkový předmět“² [CROSS CZECH, 2009, s. 25-27].

¹ Za kulturní památky prohlašuje Ministerstvo kultury nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory: a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako jsou projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické; b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem [ČESKOSLOVENSKO, 1987].

² Sbírkou muzejní povahy je sbírka, která je ve své celistvosti významná pro prehistorii, historii, umění, literaturu, techniku, přírodní nebo společenské vědy; tvoří ji soubor sbírkových předmětů shromážděných lidskou činností. Sbírkovým předmětem je věc movitá nebo nemovitost nebo soubor těchto věcí, a to přírodnina nebo lidský výtvar [ČESKO, 2000].

Podle definice Claudie Loebbeckeové a Manfreda Thallera rozumíme pod pojmem „objekt kulturního dědictví“ všechny objekty, které jsou zastoupeny v knihovnách, archivech a muzeích a mají kulturní a historickou hodnotu. Tato definice zahrnuje hmotné objekty, jako jsou dokumenty, obrazy a sochy, ale také hudbu a filmy [LOEBBECKE, 2005].

Jiná definice hovoří o „kulturních objektech“ jako o zpředmětněných výsledcích lidské činnosti, které se nenacházejí pouze ve výše zmíněných institucích, ale mohou se nacházet i v přírodě a ve městech a mohou mít i výrazně pomíjivý charakter [KNOLL, 2002a].

2.4.1 Typy kulturních objektů

Na úrovni Evropské unie (dále jen EU) byl od roku 2007 do roku 2009 vyvíjen projekt Numeric³, který měl za cíl definovat způsoby měření procesů a aktivit v oblasti digitalizace evropského kulturního dědictví. Metodický rámec projektu umožňuje dělit jednotlivé typy kulturních objektů do logických celků a představuje jejich terminologické rozčlenění vzhledem k úrovním procesů digitalizace. Kulturní objekty, které do procesu digitalizace vstupují, jsou dvojího charakteru:

- Analogové, které tvoří většinu a po konverzi se stávají objekty digitalizovanými.
- Digitální, tzv. born digital, které v procesu digitalizace konverzí neprocházejí, ale mohou být v případě nutnosti upravovány [CROSS CZECH, 2009, s. 22].

2.5 Elektronický informační zdroj

Konverzí analogového objektu (resp. jeho informačního obsahu) do jeho elektronické reprezentace vzniká „elektronický (informační) zdroj“ (angl. electronic resource). Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (dále jen TDKIV) definuje „elektronický zdroj“ jako „informační zdroj, který je uchováván v elektronické podobě a je dostupný v prostředí počítačových sítí nebo prostřednictvím jiných technologií distribuce digitálních dat (např. na discích CD-ROM)“ [CELBOVÁ,

³ Projekt Numeric (<http://www.numeric.ws/>) byl podporován Evropskou komisí. Projektu se účastnily všechny státy EU a Evropského sdružení volného obchodu (Norsko, Lichtenštejnsko, Island, Švýcarsko) [CROSS CZECH, 2009, s. 22].

2003c]. Elektronické informační zdroje (dále jen EIZ) kulturního dědictví jsou uživatelům zpřístupňovány nejčastěji prostřednictvím digitálních knihoven.

2.6 Digitální knihovna

Digitální knihovna (angl. digital library) je integrovaný systém, který zahrnuje soubor EIZ a služeb umožňující získávání, zpracovávání, vyhledávání a využívání informací v tomto systému uložených. Digitální knihovna je zpřístupňována prostřednictvím počítačové sítě a poskytuje uživatelům možnost jednotného přístupu k digitálním anebo digitalizovaným dokumentům [CELBOVÁ, 2003b].

Dalšími termíny, které lze použít pro označení systémů zajišťujících ukládání a zpřístupňování digitalizovaných a digitálních objektů kulturního dědictví, jsou „digitální muzeum“ a „digitální galerie“ (které slouží především ke zpřístupňování digitalizovaných muzejních a galerijních informací - exponátů muzeí a galerií v digitální obrazové, zvukové aj. formě). Pro systémy, které prioritně slouží k dlouhodobé archivaci digitalizovaných a digitálních materiálů, se obecně používá termín „digitální archiv“ [BRATKOVÁ, 2008, s. 7-8].

2.7 Uživatelé elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví

EIZ kulturního dědictví jsou určeny především pro uživatele, kteří se zajímají o intelektuální obsah dokumentu. Skutečnost, že tento obsah je zpřístupněn pouze v digitální podobě a pomocí náhradního nosiče pro ně není podstatná a zastoupení originálu digitální kopií neovlivní uspokojení jejich informačních potřeb. Příkladem může být historik, kterého zajímá rukopis pouze jako zdroj informací, a ne jako objekt ve své fyzické podobě. Takový uživatel se ocitá v roli čtenáře, který očima přijímá zprávu poslanou prostřednictvím obrazovky počítače [PSOHLAVEC, 1999b].

Cílovou skupinu uživatelů ale nelze omezovat pouze na badatele, odborníky a studenty, kteří využívají EIZ ke své práci nebo studiu. Přívětivé uživatelské prostředí, nové funkcionality a služby související s vývojem Webu 2.0 a příslib snadného on-line přístupu k digitalizovaným objektům kulturního dědictví z celého světa oslovují i laickou veřejnost.

Je třeba připomenout fakt, že digitální kopie, byť vytvořena při extrémních nákladech na digitalizaci a v co nejvěrnější podobě, nemůže nikdy zcela nahradit originál jako trojrozměrný předmět ani přímý kontakt s ním. Neexistuje technologie pro zaznamenání informací, které by byly natolik komplexní, že by uspokojily badatele studujícího rukopis jako fyzikální objekt [PSOHLAVEC, 1999a]. Digitalizací rukopisů se totiž přirozeně ztrácejí některé kodikologické znaky mající informační, uměleckou a historickou hodnotu [VOJTÁŠEK, 2002].

Digitální obraz kulturního objektu v sobě nese jen část informací obsažených v originále, může ale stejně dokonale zpřístupnit ideje v něm obsažené [PSOHLAVEC, 1999a].

2.8 Veřejná knihovna

Předmětem této diplomové práce jsou veřejné knihovny jako zprostředkovatelé EIZ kulturního dědictví, a proto je nutné vymezit i termín „veřejná knihovna“ (angl. public library).

Výklad termínu vycházející z knihovního zákona⁴ definuje veřejnou knihovnu jako knihovnu „poskytující veřejnosti rovný přístup k informačním fondům a službám“. Tento výklad termínu se dosud vyvíjí, především není ustálen vztah k příbuznému termínu či ekvivalentu „veřejně přístupná knihovna“ [SODOMKOVÁ, 2003].

Podle směrnic vydaných Mezinárodní federací knihovnických sdružení a institucí (International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA) a organizací UNESCO je termín definován následovně: „Veřejná knihovna je organizace, zřízená, podporovaná a dotovaná společností, a to buď prostřednictvím místní, regionální či národní správy nebo jinou formou společenské organizace. Zajišťuje přístup k vědě, informacím a uměleckým dílům prostřednictvím různých zdrojů a služeb. Je přístupná všem členům společnosti stejně, bez ohledu na rasu, národnost, věk, pohlaví, náboženství, jazyk, invaliditu, ekonomické postavení, zaměstnání a dosažený stupeň vzdělání“ [IFLA/UNESCO, 2002, s. 11].

⁴ Zákon ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

3 Digitalizace kulturních objektů

3.1 Analogový kulturní objekt

Analogový kulturní objekt či analogový dokument obsahuje informace ve spojitě, nikoli digitální formě, nelze jej proto duplikovat bez ztráty kvality (např. zvukový záznam na gramofonové desce nebo magnetofonové pásce, filmový záznam apod.) [CELBOVÁ, 2003a]. Tyto dokumenty stárnou a nezadržitelně ztrácí svůj informační obsah bez ohledu na kvalitu zpracování. Každé použití i každý den existence analogového záznamu tak znamená jistou degradaci média i zaznamenané informace [PSOHLAVEC, 2005].

Podle již zmíněného projektu Numeric lze definovat jednotlivé analogové objekty, které jsou nejčastějšími typy analogových kulturních objektů vyskytujících se ve sbírkách a fondech evropských paměťových institucí a které jsou předmětem digitalizace. Ze sekundárního průzkumu projektu Numeric z roku 2007 vyplývá, že kulturní instituce v Evropě digitalizují 233 typů analogových objektů. Nejčastěji se jedná o kategorii textových dokumentů a audiovizuálních objektů. Jednotlivé evropské země si dělení analogových objektů přizpůsobují podle vlastních potřeb a platné legislativy, ale většina z 15 původních členů EU používá rozdělení na 5 základních skupin:

- Textové dokumenty: archivní dokument, archivní pramen, staré tisky, knihy, noviny, seriály, seriálové publikace, články, jiné tiskoviny, mikrofilmy, mikrofiše, manuskripty, hudebniny.
- 2D objekty: fotografie, rytiny, malby, plakáty, pohlednice, umělecká díla 2D, mapy.
- 3D objekty malé: muzejní artefakty (vytvořené člověkem, do 10/100/nad 100 cm; přírodní), umělecká díla 3D, jiné objekty (muzeální, galerijní).
- 3D objekty velké: nemovitosti budovy (kulturní památky), archeologická naleziště, památkové stromy, monumenty.
- Audiovizuální objekty: audiovizuální dílo, zvukový záznam, videozáznam, film [CROSS CZECH, 2009, s. 36-37].

3.2 Digitalizace

Obsah digitálních knihoven lze vytvářet třemi základními způsoby:

- Digitalizací informačních zdrojů existujících v analogové podobě.
- Začleňováním zdrojů vzniklých přímo v digitální podobě (born digital).
- Sklizením (harvestováním) informačních zdrojů z webu [BARTOŠEK, 2006, s. 2].

Nejdůležitější strategií pro budování fondů digitálních knihoven, které zpřístupňují elektronické kopie originálních objektů kulturního dědictví, je proces digitalizace.

Pojem „digitalizace“ (konverze) dokumentů je možné interpretovat několika způsoby. V databázi TDKIV je definován následovně: „Technologie reformátování, která spočívá v převedení dokumentu do elektronické (digitální) podoby. Součástí digitalizace bývá i tvorba metadat, které jsou ukládány společně s daty. Výsledkem digitalizace je dokument v obrazové nebo textové podobě“ [VRBENSKÁ, 2003].

Další definice, bližší problematice digitalizace kulturního dědictví, zní takto: „Digitalizace je převod vybraných měřitelných fyzikálních veličin objektu do numerických hodnot, jejich kódování, uložení a transport za účelem následného vygenerování jiných fyzikálních veličin s cílem umožnit uživateli fyziologické vjemy, obvykle nahrazující přímé vnímání originálu“ [PSOHLAVEC, 2005].

Předmětem digitalizace se z institucionálního hlediska stávají kulturní objekty ve správě všech kulturních ustanovení, nejčastěji knihoven, muzeí, galerií, památkových ústavů, filmových ústavů a archivů [CROSS CZECH, 2009, s. 27].

3.2.1 Kritéria výběru kulturních objektů pro digitalizaci

Z výsledků základního průzkumu jednotlivých paměťových institucí⁵ (který vznikl pro potřeby *Podkladové studie k Národní strategii digitalizace kulturního obsahu* a umožnil popis základních přístupů k digitalizaci kulturního dědictví) vyplývá, že

⁵ Průzkum probíhal od září 2009 do ledna 2010. Zkoumané instituce byly v gesci Ministerstva kultury ČR, Ministerstva vnitra ČR, Armády ČR a Ministerstva školství, tělovýchovy a mládeže ČR [CROSS CZECH, 2009, s. 183-188].

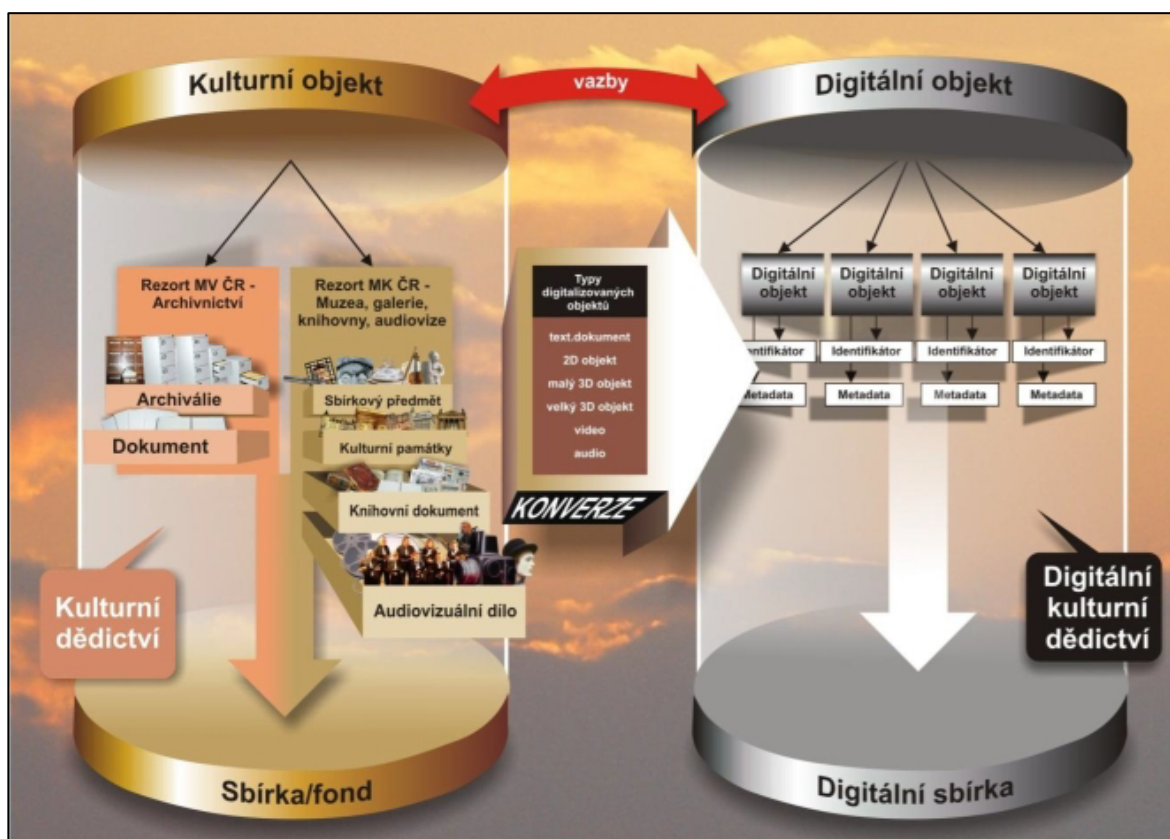
podmínky pro výběr a kvalitu digitalizace kulturních objektů si v ČR každá instituce nastavuje sama.

Kritéria pro výběr kulturních objektů pro digitalizaci jsou zejména:

- Institucionální: potřeby institucí.
- Odborná: požadavky badatelů, využitelnost ve výzkumu, společenská potřeba.
- Věcná: nevyhovující stav předmětu, nebezpečí poškození, záchrana před degradací, ochrana fyzického stavu badatelsky nejfrekventovanějších archiválií.
- Projektová: kritéria plynoucí z nastavení projektu, zadání grantu.
- Geografická: digitalizují se objekty globálního, národního a regionálního významu.
- Praktická: jedinečnost kulturního objektu, příslušnost k ucelené sbírce, nenahraditelnost.
- Další: postup podle speciálního programu (např. povinnost instituce digitalizovat nové přírůstky) [CROSS CZECH, 2009, s. 187-188].

3.2.2 Digitalizace analogového kulturního objektu

Na obrázku č. 1 vidíme konverzi analogového kulturního objektu do digitální podoby. V rámci tohoto procesu je vytvořena co nejvěrnější reprodukce analogového objektu – digitální objekt s maximální možnou kvalitou při zachování původní informace, vlastním názvem a identifikací. Digitální objekt, základní jednotka kulturního digitálního dědictví, je zaznamenaný nebo přenášený v digitálním formátu, tj. jako řetězec bitů, který byl v této formě vytvořen nebo do ní konvertován [CROSS CZECH, 2009, s. 31].

Obr. č. 1 - Digitalizace kulturního objektu [CROSS CZECH, 2009, s. 28]

Oproti analogovým kulturním objektům není obsah digitálních objektů pevně spojen s fyzickým nosičem dat a zaznamenané informace jsou od média bezztrátově oddělitelná. Při přepisu dat na jiné médium tak nedochází k žádné změně či ztrátě informací. Je třeba však zdůraznit, že prudký vývoj technologií vede k rychlému stárnutí hardwarových a softwarových systémů (životnost médií pro digitální záznamy je mnohem kratší než životnost pergamenu či mikrofilmu) a může se stát, že při nedodržení určitých principů pro jejich uchování a bez včasného překopírování na nové nosiče nebudou digitální data v nových systémech interpretovatelná [PSOHLAVEC, 2005].

3.2.3 Digitální kopie analogového objektu

Digitální kopie analogového objektu není náhradou originálu. Je v mnohých vlastnostech chudší než originál, ale je dokumentem zcela novým a jiným. Podle Psohlavce lze činnost digitalizačního pracoviště přirovnat k činnosti středověkých písařů opisujících originály. Stejně jako nyní, vznikaly tyto opisy na základě společenské objednávky proto, aby zprostředkovaly a šířily informační obsah originálu. Fyzické vlastnosti opisu i jeho

následné využití byly často podobné originálu, zatímco dnes digitální „opis“ pouze nahrazuje uživateli vnímání originálu pomocí fyziologických vjemů, a to většinou prostřednictvím počítače. To, co nám digitální kopie nabízí, je pohled na originál. Např. digitalizace knihy nám umožní jeden konkrétní pohled na originál při konkrétním nasvícení a rozevření knihy. Na takový digitální obraz se nelze podívat jinak, jako by to bylo možné u originálu. Také proto jsou kladeny vysoké požadavky na snímání. Hlavním kritériem je snaha o zaznamenání co nejvěrnějšího pohledu na originál, tak aby byly rozpoznatelné všechny detaily, které tvůrce originálu úmyslně vytvořil [PSOHLAVEC, 2005].

Digitální kopie se zpracovávají do výsledného tvaru podle požadavků na formát a typ výstupu v digitální formě. Úprava probíhá např. pomocí ořezání a natočení naskenovaných obrazů, barevných korekcí či generování 3D modelů. V případě, že je míra poškození originálu tak vysoká, že není možná jeho fyzická obnova, je možné digitální kopii upravit pomocí digitálního restaurování [CROSS CZECH, 2009, s. 47-48].

Ale aby v průběhu snímání nedocházelo k definitivním ztrátám informací o originále, je třeba se vyvarovat nedokumentovaných zásahů do procesu digitalizace. Každý úmyslný zásah (zaostření, vyhlazení) je preferováním vlastního názoru před názorem uživatele a mazáním cesty k původnímu originálu [PSOHLAVEC, 1999a].

4 Výhody, které veřejným knihovnám přináší zpřístupnění elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví

4.1 Úvod

Vývoj informačních a komunikačních technologií a jejich průnik do každodenního chodu organizací i lidských životů je nesporně primárním faktorem, který ovlivňuje rozsah nabídky a formu knihovnických a informačních služeb. V současné době si bez těchto technologií efektivní fungování knihoven (ale i jiných paměťových institucí) již nelze představit. Pro tyto instituce představuje digitalizace analogových objektů kulturního dědictví naléhavý úkol. Tato metoda umožňuje uchování a ochranu originálních nosičů informací a zároveň slouží jako nástroj přiblížení tohoto obsahu a informací o něm veřejnosti [ČESKO, 2011]. Projekty digitalizace, shromažďování digitálních dokumentů a jejich zpřístupňování prostřednictvím informačních sítí se tak stávají předmětem strategického plánování nejen na úrovni jednotlivých institucí, ale i na úrovni národní a mezinárodní. Tato kapitola se zaměřuje především na popis vybraných přínosů, které pro veřejné knihovny plynou z poskytování přístupu k EIZ kulturního dědictví. Pro komplexnější pohled na danou problematiku je závěr kapitoly doplněn o stručný přehled některých rizik a problémů, které s sebou zpřístupnění digitalizovaných dokumentů přináší.

4.2 Výhody pro veřejné knihovny

Veřejné knihovny překonávají díky zpřístupnění EIZ kulturního dědictví řadu překážek spojených s fungováním knihoven ve své tradiční podobě. Využití moderních informačních technologií totiž přináší stále nové možnosti především v oblasti řešení ochrany originálních kulturních objektů a zároveň jejich zpřístupnění uživatelům.

Projekty digitalizace jsou v knihovnách zaměřeny především na historické knihovní fondy, které tvoří nejstarší a nejceněnější část písemného kulturního dědictví, ale pomocí sítě Internet poskytují veřejné knihovny i takové EIZ, jejichž originální předlohy nejsou obvykle v knihovnách uchovávány. V pestré nabídce digitálních knihoven poskytovaných veřejnými knihovnami tak mohou uživatelé nalézt nejen digitalizované knihy, rukopisy a periodika, ale i např. fotografie, malby, mapy, hudební díla či filmy pocházející z mnoha vzdálených institucí.

4.2.1 Poskytování služeb

V následující části textu jsou představeny výhody, které v oblasti poskytování knihovnických a informačních služeb přináší veřejným knihovnám volné on-line zpřístupnění digitálních kopií prostřednictvím webových stránek. Tato z pohledu uživatelů nejatraktivnější forma poskytování digitálních kopií kulturního dědictví je omezena na vystavování pouze těch elektronických dokumentů, na které se nevztahuje ochrana autorského zákona. Takto poskytované knihovnické služby jsou přístupné bez jakýchkoli bariér. Jsou poskytovány široké veřejnosti bez rozdílu sociálního a ekonomického postavení, vzdělání, věku, etnické či náboženské příslušnosti.

Pokud není přístup do systému umožněn pouze oprávněným uživatelům, jediným požadavkem ze strany knihovny je na využívání těchto služeb počítač připojený k internetu.

Velkým přínosem pro knihovny (a především pro jejich uživatele) je možnost poskytovat své služby bez nutnosti fyzické návštěvy uživatele. Přístup k elektronickým dokumentům je umožněn všem uživatelům připojeným na internet bez ohledu na vzdálenost, která je dělí od knihovny. Tato bezbariérovost zlepšuje dostupnost knihoven a jejich služeb pro osoby s postižením, seniory a další znevýhodněné skupiny obyvatel [ČESKO, 2011].

Nabízené digitální knihovny jsou v provozu nepřetržitě. Poskytování služeb tedy není časově omezeno otevírací dobou knihovny.

Knihovna může nabídnout tentýž digitální dokument paralelně více uživatelům, což by v případě vypůjčení originálu nebylo možné, pokud existuje pouze jeden exemplář. Uživatelé si nemusí digitální dokument předem rezervovat [TKAČÍKOVÁ, 1999].

Menší provoz ve studovnách při půjčování fyzických fondů šetří čas zaměstnanců knihoven.

4.2.2 Úspora skladových prostor

Další výhodou je úspora nákladů na skladování dokumentů a provozní prostory, protože digitální kopie analogových objektů nezabírají oproti svým předlohám téměř žádný fyzický prostor.

4.2.3 Ochrana objektů kulturního dědictví

Ochrana kulturního dědictví je nedílnou součástí aktivit všech paměťových institucí. V knihovním zákoně je ochrana knihovního fondu stanovena následovně:

Provozovatel knihovny je povinen zajistit

- a) umístění knihovního fondu v podmínkách vhodných pro poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb,
- b) ochranu knihovního fondu před odcizením a poškozením, zejména ochránit jej před nepříznivými vlivy prostředí,
- c) restaurování knihovních dokumentů, popř. jejich převedení na jiný druh nosiče, je-li to třeba k jejich trvalému uchování [ČESKO, 2001].

Avšak aplikace nejúčinnějších metod ochrany knihovního fondu je nesnadný úkol, který zdánlivě stojí proti základní funkci knihovny - poskytování veřejných a informačních služeb široké veřejnosti [ČESKO, 2001]. Tato dvě poslání, která se z určitého pohledu na věc vylučují, nemají jedno bez druhého smysl. Knihovny chrání informace, aby je mohly zpřístupnit [KNOLL, 2002b]. Digitalizace knihovního fondu tak nabízí efektivní způsob, jak vyřešit dilema označované někdy jako „uchování vs. přístup“ [VOJTÁŠEK, 2002]. Digitalizace jako taková není ochranou knižních fondů a dalších objektů kulturního dědictví, ale vytvořením digitální kopie fyzického objektu a zpřístupněním jeho intelektuálního obsahu uživatelům lze předejít častému a nešetrnému zacházení s originálem. Pro uživatele zajímavější se primárně o intelektuální obsah totiž může ve většině výpůjček digitální kopie nahradit originál, a přitom jsou uspokojeny jejich informační potřeby. Potenciálně ohrožený originál může zůstat uložen v optimálních klimatických podmínkách depozitáře, čímž dojde ke snížení nebezpečí jeho poškození [VOJTÁŠEK, 2002]. Takto lze zpřístupnit i ty materiály, u kterých bylo kvůli špatnému stavu nutno zastavit všechny druhy služeb uživatelům, včetně zajišťování kopií [VRBENSKÁ, 2010, s. 35].

Prostřednictvím EIZ kulturního dědictví tak veřejné knihovny mohou plnit své základní poslání – zajistit rovný přístup všem k veřejným knihovnickým a informačním službám a dalším službám poskytovaným knihovnou [ČESKO, 2001] a zároveň zajistit ochranu knihovního fondu.

4.2.4 Přidaná informační hodnota

EIZ kulturního dědictví nenabízí pouhý sled obrazů digitálních kopií, ale poskytují i přidanou informační hodnotu k originálu. Větší možnosti ke studiu skýtají nástroje, mezi které patří např. plnotextové vyhledávání v textech s opticky rozpoznávanými znaky pomocí technologie OCR⁶ nebo hypertextové propojení jednotlivých digitálních objektů. Uživatelé mohou snadno porovnávat transkribovaný text s originálním zápisem, zvětšovat detaily, zobrazovat více dokumentů na monitoru najednou, upravovat obraz či vkládat vlastní poznámky [VOJTÁŠEK, 2002]. Digitální dokument je doplněn o bibliografické údaje a v některých případech je přiložen text (či odkaz na text) s informacemi souvisejícími s objektem. Lze tak snadno získat např. údaje o vývoji originálního dokumentu od jeho vzniku až po současnost v kontextu historických událostí, životopis autora, informace o výstavách, vernisážích, nabízených komerčních službách apod.

4.2.5 Snadná manipulace s obsahem

S obsahem digitální kopie lze velmi snadno manipulovat. Zhotovení neomezeného množství dalších kopií je oproti obdobnému procesu u analogových záznamů bez ztráty informační hodnoty. Pomocí příslušného softwaru je možné měnit vzhled digitální kopie původní předlohy. Např. u digitálního obrazu lze upravovat barvy a kontrast, retušovat, vyříznout detail apod. [VOJTÁŠEK, 2002].

4.2.6 Integrace rozptýlených pramenů

Závažný problém, se kterým se potýkají paměťové instituce i jejich uživatelé, je nedostupnost dokumentů, které původně tvořily celek, ale nyní jsou z různých důvodů uloženy v mnoha institucích. Digitální kopie umožňují částečné řešení tohoto problému [VOJTÁŠEK, 2002]. Knihovny tak mohou prostřednictvím vytvořených digitálních knihoven nabídnout svým uživatelům prohlížení těchto dokumentů, které by jinak vyžadovalo návštěvu několika institucí, a to mnohdy velmi vzdálených. Digitální knihovny mohou sdílet své informace a vytvářet mnohdy zcela unikátní sbírky, ve kterých lze na jednom místě nalézt např. dokumenty ve své celistvé podobě, kompletní výtvarné, literární

⁶ OCR, optické rozpoznávání znaků (angl. Optical Character Recognition), je metoda, která umožňuje převod textu z tištěné do elektronické podoby.

nebo hudební dílo určitého autora či pocházející z určitého časového období, uměleckého směru apod.

4.2.7 Rekonstrukce původního záznamu

U některých objektů kulturního dědictví je poškození zapříčiněné různými degradačními činiteli natolik vysoké, že nelze zachránit jejich informační obsah a celistvost objektu jako artefaktu ani pomocí kvalifikovaných konzervátorských a restaurátorských postupů. Využití moderních postupů a technologií digitálního restaurování přináší nové možnosti rekonstrukce uměleckých děl. Těmito metodami lze dosáhnout reprezentativní podoby původního stavu fyzického objektu nebo např. odhalit části textu, které nejsou viditelné okem [VOJTÁŠEK, 2002].

4.2.8 Propagace knihovny jako informačního, vzdělávacího a kulturního centra

Přestože rozvoj informačních a komunikačních technologií ovlivnil v posledních letech nabízené služby, knihovny jsou často nadále veřejností vnímány jako instituce, které zajišťují pouze půjčování knih. Nabídka nových služeb, zejména v digitálním prostředí, může napomoci zvýšit povědomí veřejnosti o činnosti knihoven [ČESKO, 2011].

Z výsledků průzkumu poptávky po EIZ kulturního dědictví vyplývá, že veřejnost má zájem o využívání těchto zdrojů (viz kapitola č. 8.4.3). Nabídka těchto zdrojů mezi službami knihoven by u dvou třetin dotázaných respondentů ovlivnila zájem o tyto instituce (viz kapitola č. 8.4.4).

4.3 Rizika a problémy spojené se zpřístupněním elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví

Zpřístupnění EIZ kulturního dědictví nesporně přináší veřejným knihovnám velké výhody, ale zároveň i řadu finančních nákladů a rizik spojených s vybudováním digitálních knihoven a zabezpečením jejich provozu a správy.

Finančně a organizačně náročné jsou především procesy v oblasti digitalizace dokumentů (zajištění technického zařízení, softwarového vybavení a kvalifikovaného personálu, přípravné procesy pro digitalizaci, konverze, zpracování metadat, procesy

uchování a prezentace digitálních dokumentů apod.) [TKAČÍKOVÁ, 1999]. Dále to mohou být náklady na licenční poplatky k EIZ, které knihovna získala formou nákupu.

Hlavní rizika zpřístupňování EIZ plynou z krátké životnosti médií pro digitální záznamy. Dlouhodobé uchovávání digitálních dokumentů patří mezi klíčové strategické priority paměťových institucí a vyžaduje taková opatření, která umožní digitální dokumenty dlouhodobě archivovat a trvale zpřístupňovat.

Jistou nevýhodu v sobě nese i možnost snadné manipulace s datovým souborem, která umožňuje s obsahem digitální kopie nekontrolovatelně nakládat. Hrozí tak rizika zpětných a nepřijatelných dodatečných zásahů do digitálních kopií, zneužití ke komerčním nebo nelegálním účelům apod. [VOJTÁŠEK, 2002].

Složitá je i problematika autorsko-právní ochrany digitálních děl, která zahrnuje vztah mezi autory, provozovateli digitálních knihoven a uživateli jejich děl.

Čas, který knihovníkům ušetří snížení počtu výpůjček fyzických dokumentů, je často využit k seznamování uživatelů s používáním EIZ.

Snadné zpřístupnění digitálních objektů kulturního dědictví v sobě může skrývat i jistou ambivalenci. Na jedné straně umožňuje digitalizace demokratizaci přístupu k cenným informacím a díky odkazování uživatele na původní umístění originálního dokumentu nabízí i jisté zviditelnění paměťových institucí. Na straně druhé může tento fakt způsobit zvýšený zájem o výpůjčky samotných originálů, což je z hlediska ochrany nežádoucí efekt [VOJTÁŠEK, 2002].

5 České elektronické informační zdroje kulturního dědictví

5.1 Úvod

V následující kapitole jsou uvedeny základní informace o vybraných českých digitálních knihovnách zpřístupňujících digitální kopie objektů kulturního dědictví. Při výběru jsem se zaměřila na digitální knihovny, které jsou dostupné prostřednictvím webových stránek českých veřejných knihoven a poskytují dokumenty (až na výjimky⁷) v rámci sítě Internet volně.

Popis jednotlivých digitálních knihoven je rozdělen do dvou hlavních částí. Nejprve je představena základní charakteristika vybraného zdroje, ve které je popsáno okolí digitální knihovny, okolnosti jejího vzniku a historický vývoj až po současnost, obsah digitální sbírky a její uživatelé. Druhá část vychází z výsledků analýzy uživatelských rozhraní vybraných systémů digitálních knihoven. Analýza je zaměřena na způsob zpřístupňování obsahu uživatelům, proto je hlavní pozornost věnována především způsobům vyhledávání a zobrazování výsledků.

Pro analýzu českých EIZ kulturního dědictví jsem vybrala dva velké národní digitalizační projekty – Manuscriptorium a Kramerius. Digitální data, která jsou z těchto projektů generována, tvoří základ Národní digitální knihovny. Třetím analyzovaným zdrojem je Mollova mapová sbírka.

5.2 Národní digitální knihovna

5.2.1 Základní charakteristika

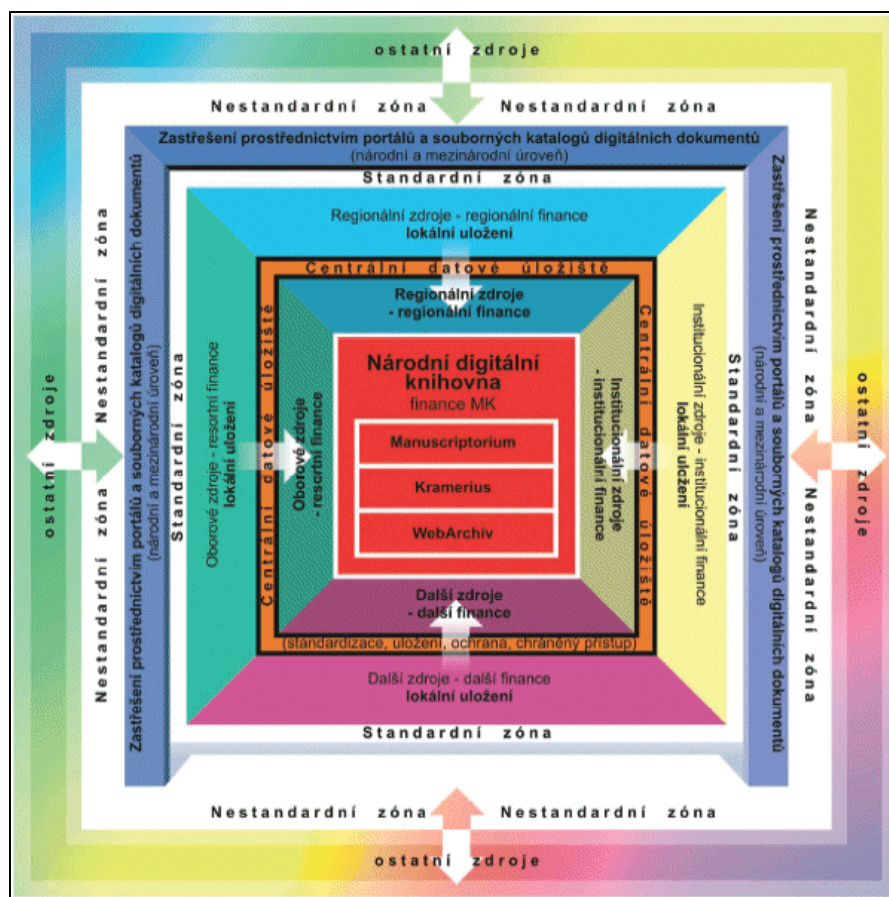
Národní digitální knihovna (dále jen NDK, <http://www.ndk.cz/narodni-dk>) je souhrn aktivit směřující k digitalizaci a zpřístupnění národního knihovního bohatství současným i budoucím uživatelům. Je tvořena vybraným souborem publikovaných digitálních a digitalizovaných dokumentů, které byly kvalifikovány jako základ národního kulturního dědictví [STOKLASOVÁ, 2006].

⁷ Digitalizované dokumenty podléhající ochranné lhůtě autorského zákona.

Projekt NDK je provozován Národní knihovnou ČR, Moravskou zemskou knihovnou v Brně (dále jen MZK) a dalšími partnerskými institucemi. Národní knihovna ČR a MZK disponují rozsáhlým materiálem jedinečné kulturní hodnoty. Ve svých fondech uchovávají díky právu úplného povinného výtisku velké množství dokumentů publikovaných na území ČR nebo publikovaných v zahraničí a vztahujících se k ČR. Zároveň disponují bohatými historickými fondy a od roku 2000 spolupracují na podchycení českého webu. Za účelem prezentace a propagace kulturních hodnot ČR v evropském kontextu jsou všechna technologická řešení volena tak, aby mohly být digitalizované informace zpřístupňovány prostřednictvím evropského on-line portálu Europeana (viz kapitola č. 6.2) [FOLTÝN, 2012b].

Nejvýraznější složkou NDK je dotační projekt „Vytvoření Národní digitální knihovny“ (spolufinancovaný ze Strukturálních fondů EU) v jehož rámci by měly Národní knihovna ČR a MZK v Brně digitalizovat, dlouhodobě ochránit a zpřístupnit významnou část svých fondů [SVOBODA, 2012].

NDK je jádrem České digitální knihovny (viz obr. č. 2), která je tvořena velkým množstvím dalších digitálních dokumentů oborového, regionálního, institucionálního i jiného charakteru. Ne všechny tyto zdroje mohou být kvalifikovány jako nejcennější součást národního kulturního dědictví. Za jejich trvalé uchovávání a zpřístupnění nesou odpovědnost příslušné regiony či instituce [STOKLASOVÁ, 2006].

Obr. č. 2 - Česká digitální knihovna [STOKLASOVÁ, 2006]

5.2.2 Cíle Národní digitální knihovny

Projekt NDK má tři hlavní cíle:

1. Digitalizace významné části bohemikální produkce 19. až 21. století, tj. knih vydaných na území ČR, napsaných v češtině nebo pojednávajících o Česku. Do konce roku 2019 zdigitalizuje NDK více než 50 milionů stran, tedy přibližně 300 000 svazků.
2. Dlouhodobé uložení dokumentů ve spolehlivém digitálním úložišti. Úložiště poskytne prostor pro bezpečné umístění dosud digitalizovaných dokumentů i digitálních dokumentů vytvořených či získaných v rámci dalších projektů.
3. Zpřístupnění digitálních dokumentů. Pokud to autorské právo dovolí, bude digitalizovaný materiál zpřístupňován volně a zdarma.

NDK přednostně digitalizuje a zpřístupňuje:

- Dokumenty z 19. a 20. století, které jsou nejvíce ohroženy degradací kyselého papíru.
- Uživatelsky nejzajímavější a nejžádanější publikace od r. 1801 do současnosti.
- Dokumenty volně přístupné široké veřejnosti nebo prostřednictvím českých knihoven.
- Další typy dokumentů podle kritérií významu, unikátnosti, fyzického stavu apod. [SVOBODA, 2012].

5.2.3 Základy Národní digitální knihovny

Projekt NDK navazuje na doposud realizované digitalizační projekty, které probíhaly v ČR. Digitální data, která jsou z těchto projektů generována, tvoří jádro národního kulturního dědictví. V současné době jsou shromažďována, uchovávána a zpřístupňována v rámci tří velkých národních projektů:

- Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.com/>, viz kapitola č. 5.3) – systém pro vytváření sbírek a zpřístupnění informací o historických a vzácných dokumentech na internetu a virtuální digitální knihovna digitalizovaných dokumentů.
- Kramerius (<http://kramerius.nkp.cz/>, viz kapitola č. 5.4) – zaměřen na ochranu a zpřístupnění periodik, knih a ostatních dokumentů publikovaných od roku 1801.
- WebArchiv (<http://www.webarchiv.cz/>) – digitální archiv českých webových zdrojů, které jsou shromažďovány s cílem jejich dlouhodobé ochrany a zpřístupnění.

Dalším zdrojem digitálních dat je smluvní spolupráce s firmou Google. Ta v rámci projektu Google Books digitalizuje části sbírek Národní knihovny ČR, které pochází z časového období před rokem 1800 [SVOBODA, 2012].

5.3 Manuscriptorium

5.3.1 Charakteristika projektu

Projekt Manuscriptorium vytváří virtuální badatelské prostředí, které zpřístupňuje výsledky digitalizace dokumentů v oblasti historických fondů (rukopisy, inkunábule, raně novověké tisky, mapy, listiny a ostatní druhy dokumentů). Tyto historické zdroje jsou dostupné v jednotném rozhraní digitální knihovny [MANUSCRIPTORIUM, 2012c]. Tvorbu systému Manuscriptorium finančně zajišťuje koordinátor projektu Národní knihovna ČR, technickým provozovatelem této služby je firma AiP Beroun, s. r. o. [MANUSCRIPTORIUM, 2006, s. 3]. Od jara 2010 je digitální knihovna Manuscriptorium subagregátorem Europeany [PSOHLAVEC, 2012].

5.3.2 Historie projektu

Prvotním důvodem vzniku systému Manuscriptorium se v roce 1992 stala iniciativa organizace UNESCO „Paměť světa“ („Memory of the World“), v jejímž rámci započaly procesy digitalizace historických fondů Národní knihovny ČR. Navazující národní podprogram digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů „Memoriae Mundi Series Bohemica“, který vznikl v rámci programu Ministerstva kultury ČR „Veřejné informační služby knihoven 6“ (dále jen „VISK 6“), si primárně kladl za cíl digitálně zpřístupnit a ochránit kulturní dědictví obsažené v dokumentech dochovaných na území ČR. Realizace programu „VISK 6“ měla zajistit ochranu vzácných dokumentů tak, aby již nebyly vystaveny kontaktu s uživateli a nedocházelo k degradaci materiálů, z nichž byly zhotoveny. Podle základních cílů programu se zabezpečením digitálního přístupu k dokumentům zvyšuje okruh potenciálních uživatelů na celém světě, což umožní výraznější prosazení české kultury v mezinárodním prostředí.

V roce 2004 bylo v digitální podobě zpracováno cca 1 200 rukopisů, starých tisků a historických map v celkovém objemu 650 000 stran ze vzácných fondů Národní knihovny ČR, ale i z dalších vybraných knihoven a kulturních institucí. Digitální dokumenty byly zpřístupněny v digitální knihovně programu „Memoria“, která dostala název Manuscriptorium. Tato on-line databáze byla současně i souborným katalogem

historických fondů zúčastněných institucí. Postupně docházelo i k zapojení zahraničních partnerů [NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, 2012a].

Od prosince roku 2007 do konce listopadu roku 2009 byl realizován mezinárodní projekt „ENRICH“ (European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage), jehož řešení bylo založeno na digitální knihovně Manuscriptorium. Hlavním cílem bylo poskytnout jednotný přístup k digitalizovaným sbírkám historických dokumentů nalézajících se ve fondech evropských paměťových institucí a vytvořit sdílené virtuální výzkumné prostředí [MANUSCRIPTORIUM, 2012b].

5.3.3 Fond digitální knihovny

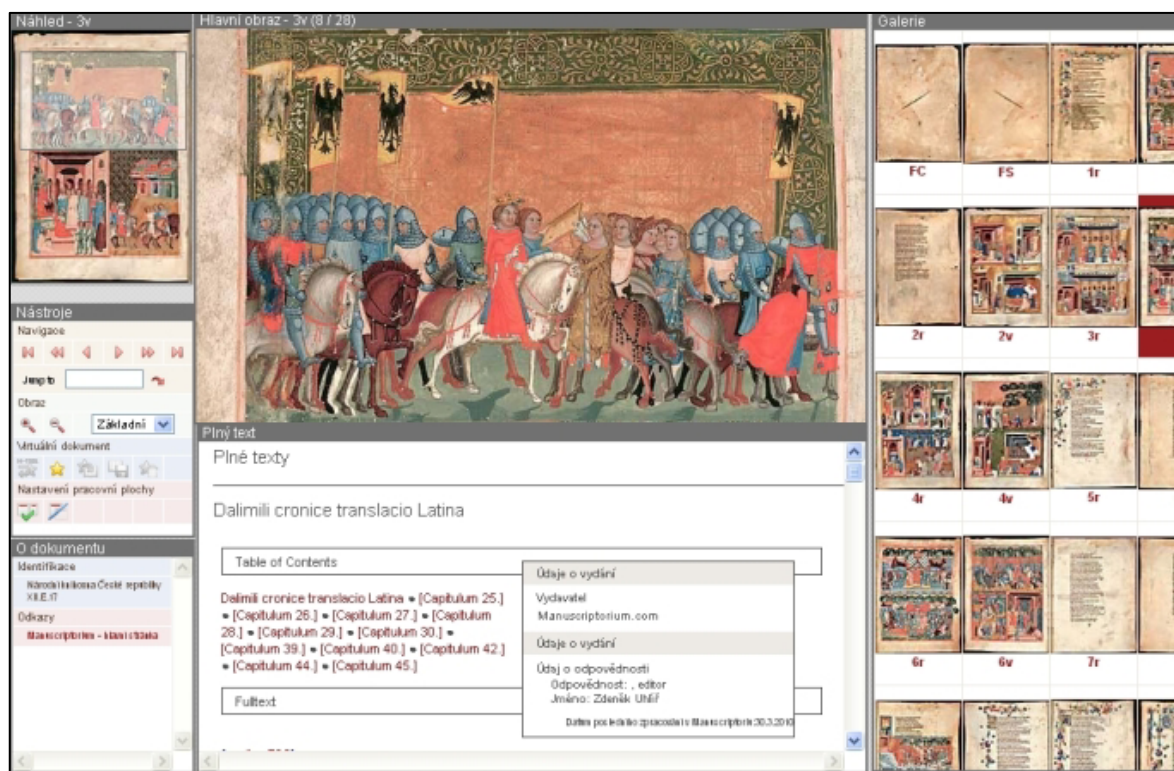
Dnes je Manuscriptorium nejvýznamnější evropskou digitální knihovnou písemného kulturního dědictví. Je nejrozsáhlejší kolekcí digitalizovaných rukopisů a vzácných tisků v Evropě. V roce 2012 měla digitální knihovna cca 280 000 záznamů, cca 22 000 plných kopií a 5 000 000 obrazů. Z cca 100 poskytovatelů obsahu tvořily polovinu zahraniční instituce; byly jimi především národní a univerzitní knihovny a další paměťové instituce spravující historické fondy [PSOHLAVEC, 2012].

Systém se skládá z katalogu a samotných digitálních dokumentů. Popisná metadata o fyzických dokumentech soustřeďuje v katalogu ve formě tzv. evidenčních záznamů ve formátu XML. Uživatelé odkazuje na digitální dokumenty a zajišťuje přístup k digitalizovaným datům distribuovaným v on-line prostředí. Ty mohou být uloženy na vzdálených serverech partnerů a přispěvatelů [MANUSCRIPTORIUM, 2012a].

5.3.4 Analýza uživatelského rozhraní

Uživatelům digitální knihovny je nabízeno více možností vyhledávání informací. Vyhledávání pomocí formulace dotazů je k dispozici pod odkazem „digitální knihovna“ na hlavní stránce systému. Pomocí jednoduchého vyhledávacího formuláře lze vyhledávat podle slov z pole názvů, jmen autorů, signatury či identifikátoru anebo podle slov kdekoli. Pokročilé vyhledávání umožňuje kombinovat vyhledávané termíny pomocí jednoduchých booleovských operací („a“ a „nebo“). Vyhledávat je možné faksimile, plné texty a dostupné české plné texty.

Výsledné vyhledané záznamy se nejprve zobrazují ve zkrácené verzi. Obsahují jméno autora, název dokumentu, signaturu, název knihovny, města a země kde je uložen originál. Pomocí hypertextového odkazu lze záznam přidat do výběru nebo zobrazit doprovodné textové informace v popisu dokumentu. Pokud je ke katalogovému záznamu připojena faksimile, uživatel má možnost vstoupit do virtuální digitální knihovny obrazových kopií (viz obr. č. 3). U některých dokumentů jsou zpřístupněny plné texty v prostých prepisech. Podrobný záznam obsahuje základní informace o dokumentu, obsah, fyzický popis (psací látka, rozsah, rozměry, dochování), informace o historii dokumentu (vznik, provenience, akvizice) a dodatečné informace.

Obr. č. 3 – Prohlížení dokumentu v systému Manuscriptorium [MANUSCRIPTORIUM, 2012c]

Prostřednictvím vícejazyčného uživatelského rozhraní nabízí Manuscriptorium přístup ke kulturnímu dědictví, které je uloženo v různých institucích mnoha zemí. Služeb Manuscriptoria využívají pro svou práci především badatelé v kulturních a historických institucích, učitelé, studenti, ale i zainteresovaná veřejnost. Systém umožňuje snadno zjistit informace o fyzickém dokumentu a zobrazit a prohledávat digitální kopie dokumentů, jejichž originály by byly velmi obtížně dostupné. Uživatelé i přispěvatelé obsahu mohou vytvářet osobní kolekce a vlastní virtuální knihovny z agregovaného obsahu. Nově

vytvořené virtuální dokumenty a výsledky své práce mohou sdílet s ostatními uživateli [MANUSCRIPTORIUM, 2012c].

5.4 Kramerius

5.4.1 Charakteristika systému Kramerius

Kramerius je databázová aplikace primárně určena pro digitalizované knihovní sbírky, monografie a periodika, ale může být využita ke zpřístupnění i dalších typů dokumentů (např. map, hudebnin). Systém je spravován Knihovnou Akademie věd ČR, Národní knihovnou ČR a MZK v Brně, technologickým partnerem je firma INVAR, s. r. o. Od roku 2009 je vyvíjena aktuální verze systému - Kramerius 4 [FOLTÝN, 2012a]. Tato verze zachovává základní funkcionalitu starší verze systému - Kramerius 3, ale zároveň nabízí mnohá vylepšení přispívající k efektivnějšímu vyhledávání i prezentaci digitálních dokumentů. První verze Krameria 4 byla vydána 31.08.2010 a od té doby je systém optimalizován a vylepšován [FOLTÝN, 2011, s. 95].

5.4.2 Historie projektu

Kramerius vznikl v rámci programu „Veřejné informační služby knihoven“ jako „VISK 7 - národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru“ (dále jen „VISK 7“). Cílem tohoto programu je záchrana a zpřístupnění bohemikálních dokumentů, jejichž špatný fyzický stav výrazně omezuje jejich využívání, znemožňuje meziknihovní výpůjční službu a znesnadňuje zhotovování kopií pro uživatele. Rozpad papírového nosiče u např. starších novin a časopisů znemožňuje uchování těchto dokumentů pro budoucí generace. V rámci programu dochází k postupnému převedení nejvíce ohrožených dokumentů na mikrofilm (čímž se zajistí jejich trvalé uchování) a následné digitalizaci mikrofilmu. Takto se vytvoří kopie dokumentu, která slouží jako náhrada ohroženého originálu a je uživatelům zpřístupněna pomocí internetu, lokální sítě nebo fyzických médií [NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, 2012b].

5.4.3 Fond digitální knihovny

Výběr materiálů pro ochranné reformátování se odvíjí od stupně poškození svazků a čtenářské frekvence titulu. Proto byla v roce 1997 pro pilotní projekt programu Kramerius vybrána velká periodika s celonárodním významem (*Národní listy*, *Lidové noviny*, *Prager Tagblatt*) a atraktivní společenské a kulturní časopisy (*Světobzor*, *Květy*, *Zlatá Praha*) [FORSTOVÁ, 2010, s. 27].

Ačkoli se program Kramerius zpočátku soustředil pouze na bohemikální novodobá periodika vydaná zhruba do 40. let 20 století, časová hranice pro reformátování se postupně posouvá. Důvodem je velmi poničený stav i některých mladších novinových titulů. Výběr dokumentů do programu digitalizace se rozšířil rovněž na monografie a nebohemikální díla (pokud např. existují v kontextu určité historicky uznávané sbírky) [VRBENSKÁ, 2009, s. 170].

Systém Kramerius funguje jako open-sourcový nástroj⁸ pro zpřístupnění digitálních dokumentů. V současné době je využíván ve více než 25 knihovnách ČR⁹ [FOLTÝN, 2011, s. 90]. V Národní knihovně ČR nabízí Kramerius 11 412 titulů monografií převážně z 19. století a 796 titulů periodik. Uživatelé tak mohou prohlížet více než 8 730 000 stran¹⁰ [NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, 2010].

5.4.4 Analýza uživatelského rozhraní

Pro analýzu uživatelského rozhraní systému byla zvolena digitální knihovna Kramerius 4 MZK v Brně (<http://kramerius4.mzk.cz/search/>). Úvodní stránka je rozdělena na záhlaví obsahující pole pro vyhledávání, časovou osu a pracovní plochu. Jednoduché vyhledávání umožňuje vyhledávat jak v metadatech, tak v plných textech dokumentů. Pokročilé vyhledávání nabízí kromě hledání konkrétních údajů obsažených v metadatech (ISBN/ISSN, název titulu, autor, rok, MDT, DDT) i možnost omezit dotaz na dokumenty, které jsou z hlediska autorského práva veřejně přístupné odkudkoli. Digitální kopie děl chráněných autorským zákonem je možné prohlížet pouze v prostorách příslušné knihovny [BROŽEK, 2012]. Po zapsání prvního znaku do vyhledávacího pole se spustí funkce tzv. našeptávání a systém začne zobrazovat možná dokončení dotazu. Interaktivní výběr dokumentu nabízí prohledávání obsahu prostřednictvím časové osy, kde je možné vymezit

⁸ Počítačový software s otevřeným zdrojovým kódem, který je všem zájemcům k dispozici zdarma.

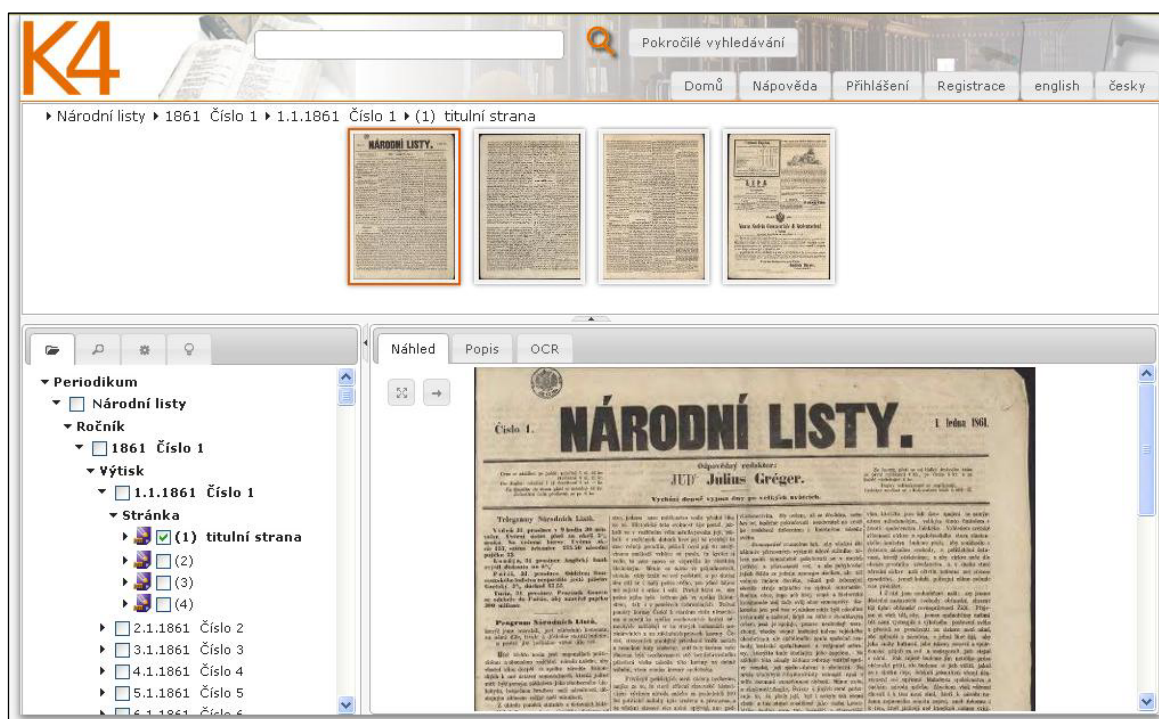
⁹ Výsledky průzkumu nabídky digitální knihovny Kramerius na webových stránkách krajských knihoven jsou uvedeny v kapitole 7.4.1.1 Digitální knihovna Kramerius.

¹⁰ Uvedené údaje jsou platné k 01.12.2012.

požadované časové období. Histogram obsahuje počty dokumentů vydaných v jednotlivých letech. Tuto funkci ocení zejména uživatelé, kteří hledají dokumenty vztahující se ke konkrétnímu datu. Mezi další možnosti patří vyhledávání v seznamu titulů, které jsou z hlediska zájmu ostatních uživatelů nejčastěji zobrazované, v seznamu nových přírůstků, jmen autorů a názvů titulů.

Po spuštění vyhledávání z úvodní obrazovky je zobrazen seznam nalezených dokumentů. Pomocí fasetového vyhledávání lze postupně specifikovat dotaz podle typu a jazyka dokumentu, jména autora a dostupnosti dokumentu. Výběr může být zpřesněn i pomocí časové osy. Výsledky vyhledávání je možné třídit abecedně nebo podle relevance.

Finální výsledek je rozdělen do tří částí (viz obr. č. 4). Na horní části obrazovky se nachází filmový pás složený z jednotlivých náhledů, který uživateli usnadňuje orientaci v dokumentu a umožňuje rychlé a pohodlné zobrazování obrázků. Pod ním se nachází větší náhled na konkrétní stránku, který lze přepnout na základní bibliografický popis nebo přepis dokumentu. Náhled je možné zvětšit na celou stránku samostatného prohlížeče. Ve třetí části naleznou uživatelé informace o struktuře dokumentu, pole pro vyhledávání v plných textech a také možnost vygenerovat kopii dokumentu v PDF [FOLTÝN, 2011, s. 92-94].

Obr. č. 4 – Prohlížení dokumentu v systému Kramerius [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2011]

Kramerius 4 poskytuje přívětivé uživatelské rozhraní, které nabízí nové funkcionality odpovídající soudobým trendům zpřístupnění digitálního obsahu, a umožňuje tak vyhledávat požadované dokumenty různorodým způsobem. Základní verze systému je dostupná v českém a anglickém jazyce [FOLTÝN, 2011, s. 97].

5.5 Mollova mapová sbírka

5.5.1 Charakteristika a historie mapové sbírky

Digitalizované staré mapy a grafika jsou MZK v Brně zpřístupněny on-line prostřednictvím samostatné webové prezentace (<http://mapy.mzk.cz/>), jejíž jádro tvoří tzv. Mollova mapová sbírka.

Mollova sbírka je tvořena unikátně dochovaným atlasem z 40.-60. let 18. století shromážděným německým diplomatem Bernardem Pavlem Mollem (1697-1780). V souladu s tehdejší pojetím slova „atlas“ je sbírka složena z grafických vyobrazení měst a krajiny a jejich generalizovaných schématických znázornění – map.

Sbírka je jedinečná nejen svým obsahem, ale především stavem dochování. S 12 000 kusy map a grafik se řadí mezi několik málo velkých historických mapových sbírek ve střední Evropě [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012b]. V téměř původním stavu se až do současnosti dochoval reprezentativní soubor mapových děl zobrazující území téměř celé Evropy od 16. do 18. století. Dochoval se i zcela ojedinělý původní mnohosvazkový rukopisný katalog, který obsahuje řadu údajů o vzniku a obsahu jednotlivých map [DUFKA, 2009].

Soubor map se do sbírek Františkova (později Moravského zemského) muzea dostal počátkem 19. století, ale větší pozornosti se mu dostalo až v polovině 20. století, kdy byl vypracován první tištěný katalog. Na přelomu tisíciletí byla sbírka rekatalogizována a zpřístupněna v on-line katalogu MZK [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012b]. V rámci projektu „Europeana Travel“¹¹ došlo ke kompletní digitalizaci a sbírka byla prostřednictvím webové prezentace zpřístupněna veřejnosti [DUFKA, 2009].

¹¹ Projekt Europeana Travel (<http://www.europeanatravel.eu/>) byl jako součást programu eContentPlus financován Evropskou komisí a probíhal od května 2009 do dubna 2011. Jeho cílem bylo digitalizovat sbírky kulturního dědictví se zaměřením na cestování a turistiku a zpřístupnit jejich digitální kopie v portálu Europeana [EUROPEAN COMMISSION, 2012c].

5.5.2 Fond digitální knihovny

On-line sbírka poměrně věrně odráží skladbu souboru navrženou samotným zakladatelem a názorně dokládá charakter tehdejšího sběratelství [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012f]. Digitalizované dokumenty lze prohlížet podle původní Mollovy struktury sbírky map a vedut, která je členěna na dva základní atlasy - rozsahem větší Atlas Austriacus (Rakouský kraj, České země, Burgundský kraj, Itálie, Uhry, Varia) a menší Atlas Germanicus (Celkové mapy, Bavorský kraj, Francký kraj, Hornorýnský kraj, Dolnorýnský kraj, Hornosaský kraj, Dolnosaský kraj, Švábský kraj, Vestfálský kraj, Švýcarsko, Vodstvo Německa). K dispozici jsou i digitalizované mapografické katalogy [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012d].

Soubor starých map a vedut v MZK netvoří pouze Mollova sbírka, ale také Schramova sbírka vedut a portrétů, Sbírka starých grafik, Sbírka starých map, Sbírka map 19. a 20. století a řada knih vázaných jako přílohy do knih. Podstatná část sbírky byla v posledních letech digitalizována, ale některá z děl na své zpracování teprve čekají a vyhledávání v nich prozatím není možné [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012a].

5.5.3 Analýza uživatelského rozhraní

Uživatelé mohou využít geografického či textového vyhledávání anebo zvolit prohlížení záznamů pomocí rejstříků. Vyhledávání je anonymní a uživatelé se nemusejí registrovat. Jednoduché textové vyhledávání nabízí hledání podle slov z pole názvu, jmen autorů nebo ve všech polích, pokročilé vyhledávání chybí.

Intuitivnější způsoby vyhledávání nabízí prohlížení záznamů pomocí rejstříků dvou základních atlasů a geografické vyhledávání (viz obr. č. 5), při kterém dochází ke zpřesnění dotazu několika způsoby. Uživatelům je k dispozici mapa, ve které je možné označit hledanou oblast, časová osa, na které lze vybrat časové období od roku 1400 až do současnosti, fulltextové vyhledávání a mapové měřítko. Tyto způsoby vyhledávání ocení zejména uživatelé z řad neprofesionálů, kteří neví přesně, co chtějí hledat anebo nehledají historický dokument podle jeho názvu či jména autora, ale zajímá je historie a vývoj konkrétních míst zachycených na mapách.

Obr. č. 5 – Geografické vyhledávání v Mollově mapové sbírce [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012c]

Vyhledávání v režimu prohlížení vede k seznamu stručných záznamů dokumentů obsahujících název, jméno autora, nakladatelské údaje a původní signaturu. Výsledky hledání geografického vyhledávání jsou generovány postupně při zpřesňování formulace rešeršního dotazu. Záznamy obsahují název, datum vytvoření, jméno autora a měřítko. Užitečnou službou je zobrazování konkrétní oblasti zachycené na vybraném dokumentu na mapě, která původně sloužila při vyhledávání. Pro lepší orientaci ve výsledcích hledání je součástí každého záznamu i malý náhled na digitalizovanou mapu.

Při prohlížení úplného záznamu je seznam informací rozšířen o doplňující údaje o zeměpisném určení, spolupracujících autorech či výzdobě originálu. Pomocí hyperlinku lze přejít na bibliografický záznam v knihovním katalogu, stáhnout obrázek nebo zobrazit mapu v programu Georeferencer¹².

¹² Program umožňující porovnání míst na digitalizovaných starých mapách s polohou lokalit v moderních mapových aplikacích, vzájemné překrývání map nebo jejich transformaci do trojrozměrného obrazu v aplikaci Google Earth (<http://www.georeferencer.org/>).

Mollova mapová sbírka nechce sloužit jen úzkému kruhu odborníků, ale snaží se oslovit každého, kdo má zájem o kartografickou tvorbu minulých staletí. Portál jedné z nejrozsáhlejších střeoevropských mapových a grafických kolekcí má význam i v mezinárodním kontextu a nově je dostupný také v anglickém a německém jazyce. MZK získala za on-line zpřístupnění Mollovy sbírky ocenění Knihovna roku 2011 v kategorii „Významný počín v oblasti poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb“ [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012d].

6 Zahraniční elektronické informační zdroje kulturního dědictví

6.1 Úvod

Digitální knihovny jsou často obsahově velmi roztříštěné a málo uživatelsky přívětivé, takže běžný uživatel mnohdy není schopen plně využít jejich informační potenciál. Z tohoto důvodu se v současné době usiluje o vytváření mezinárodních portálů, které by zajistily jednotný přístupový bod pro zpřístupnění digitálních kopií rozmanitých materiálů paměťových institucí. Proto jsem mezi vybrané zahraniční elektronické informační zdroje kulturního dědictví zařadila evropský on-line portál Europeana, do kterého vkládají relevantní digitalizovaný materiál kulturní instituce členských zemí EU a webovou prezentaci projektu „American Memory“, která nabízí přístup ke sbírkám amerických kulturních institucí.

Popis těchto zdrojů je opět rozdělen do dvou částí. Nejprve je představena základní charakteristika zdroje a poté je provedena analýza jeho uživatelského prostředí.

6.2 Europeana

6.2.1 Charakteristika portálu

Europeana (<http://www.europeana.eu/>), nazývaná jako „evropská digitální knihovna, muzeum a archiv“, poskytuje prostřednictvím vícejazyčného rozhraní přístup k jedinečnému souboru 22 322 064¹³ digitálních objektů (v následujících letech toto číslo rychle poroste). K tomuto obsahu přispívá více než 2 200 evropských paměťových institucí ze 34 zemí [EUROPEAN COMMISSION, 2012d]. Z materiálů pocházejících z rozmanitých evropských kulturních sbírek jsou na webovém portálu zastoupeny knihy, noviny, časopisy, obrazy, fotografie, mapy, archivní materiály, zvukové nahrávky či filmy. Řídícím orgánem projektu je Nadace Europeana (Europeana Foundation)¹⁴, jehož sídlem je nizozemská Královská knihovna v Haagu (Koninklijke Bibliotheek, <http://www.kb.nl/>) [EUROPEAN COMMISSION, 2012g].

¹³ Údaj platný k 05.11.2012.

¹⁴ Členy nadace jsou prezidenti a předsedové evropských asociací kulturního dědictví a informačních společností.

6.2.2 Historie

Iniciátorem vytvoření evropského multimediálního on-line portálu byla Evropská komise (dále jen EK), která se od roku 2000 (v rámci naplňování strategických cílů EU v oblasti implementace informačních a komunikačních technologií) začala zaměřovat na poskytování digitálních informačních služeb a digitalizaci kulturního a vědeckého dědictví. Nejdůležitější ze strategických rámců, *Iniciativa i2010*¹⁵, navrhuje zpřístupnění evropského kulturního dědictví prostřednictvím Evropské digitální knihovny.

V roce 2005 vyzvala Viviane Redingová (komisařka pro Informační společnost a média) k propojení všech evropských národních knihoven. V *Komuniké o Evropské digitální knihovně* stanovila tři základní pilíře, mezi které patřila digitalizace, zpřístupnění zdrojů kulturního dědictví prostřednictvím sítě Internet a ochrana a archivace digitálních zdrojů. Poměrně úzké omezení na knihovny a jejich informační zdroje se následně rozšířilo na všechny paměťové instituce, které jsou součástí evropského kulturního průmyslu.

V roce 2008 byl pro Evropskou digitální knihovnu zaveden název Europeana a ke konci téhož roku poprvé spuštěn její webový portál [CROSS CZECH, 2009, s. 54-59].

6.2.3 Původ digitálního obsahu

Původ jednotlivých digitalizovaných objektů zpřístupněných prostřednictvím portálu Europeana je různorodý. Digitalizovaná data nejsou uložena na centrálním serveru, ale jsou uchovávána v rámci systémů a sítí paměťových institucí, jejichž propojení umožňuje sklizení metadat na bázi protokolu OAI-PMH¹⁶. Instituce, které nabízejí zpřístupnění svého obsahu touto cestou, tak poskytují koncovému uživateli přímý přístup ke svým sbírkám a zároveň si zachovávají svou viditelnost [CROSS CZECH, 2009, s. 77].

Do rozsáhlé sítě přispěvatelů patří významné i malé paměťové instituce z celé EU. Zastoupeny jsou národní a univerzitní knihovny, které jsou často zpřístupňované již v rámci Evropské knihovny (The European Library, <http://www.theeuropeanlibrary.org/>), muzea a galerie (např. Rijksmuseum, Louvre, Národní muzeum), instituce uchovávající audiovizuální materiály (např. Institut National de l'Audiovisuel), hudební archivy (např. Cité de la musique), filmové archivy (např. Deutsches Filminstitut, Národní filmový archiv) [EUROPEAN COMMISSION, 2012e]. Sběr dat od jednotlivých institucí přijímá

¹⁵ Dostupné z http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm.

¹⁶ Protokol pro sběr metadat z otevřených archivů (The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting, OAI-PMH).

Europeana prostřednictvím vybraných organizací – agregátorů [EUROPEAN COMMISSION, 2012a].

Z hlediska počtu objektů přispívají do Europeany nejvíce Německo (15,64 % z celkového počtu objektů), Francie (11,29 %), Švédsko (9,98 %), Nizozemsko (9,37 %) a Španělsko (9,01 %) ¹⁷ [EUROPEAN COMMISSION, 2012d]. Výběr obsahu, který má být digitalizován a vložen do Europeany, je v souladu s kulturními nebo informačními strategiemi členských států.

Na mnohé materiály zpřístupněné v digitální podobě se již nevztahují autorská práva a jsou tudíž veřejně dostupné. Avšak jedním z klíčových úkolů je zajistit přístup i ke kulturnímu dědictví z nedávné minulosti, které je stále chráněno autorským právem. To vyžaduje dobrou spolupráci mezi kulturními institucemi a držiteli autorských práv při plném dodržení všech právních předpisů [KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ, 2009, s. 5-7].

6.2.4 Analýza uživatelského rozhraní

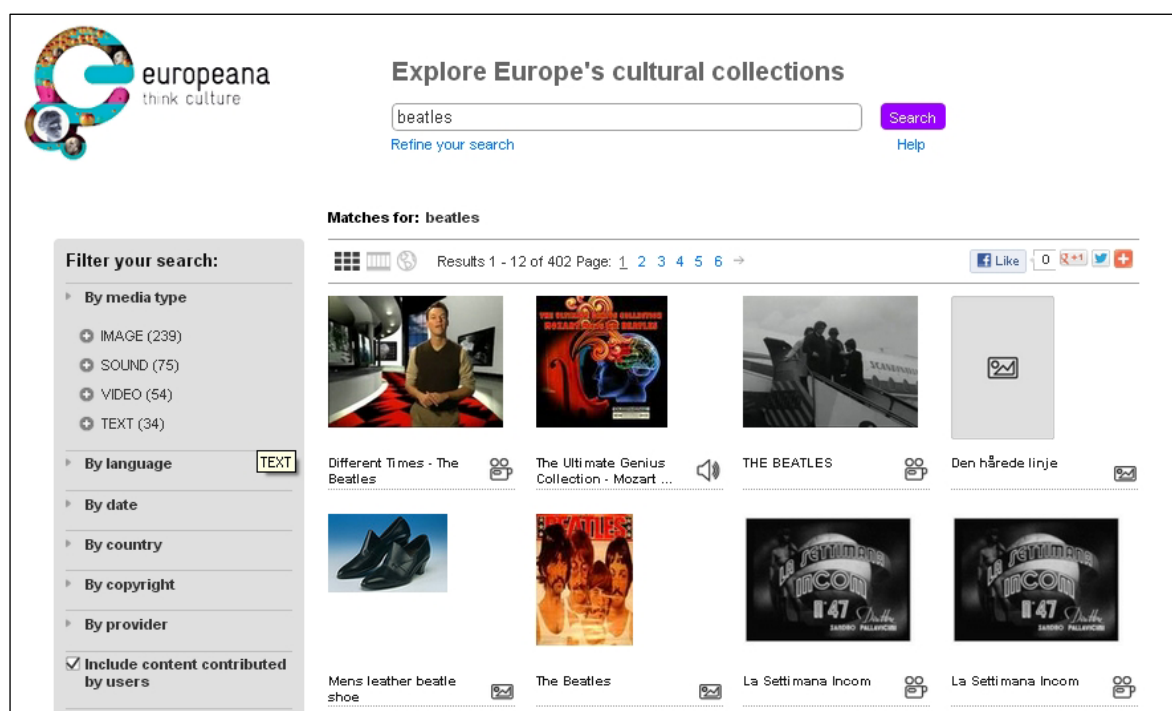
Europeana se snaží oslovit uživatele z celého světa. Podle výsledků svého výzkumu dělí uživatele do čtyř kategorií na pedagogy, odborníky, laickou veřejnost se zájmem o kulturní dědictví a vysokoškolské studenty uměleckých a humanitních oborů [EUROPEAN COMMISSION, 2012d]. V současné době jsou základní informace o portálu k dispozici ve 31 evropských jazycích včetně češtiny, ale celé webové stránky lze prohlížet pouze v angličtině, francouzštině a němčině. Portál poskytuje svým uživatelům snadný a rychlý přístup k digitalizovaným sbírkám bez nutnosti registrace, ale nabízí vytvoření osobního účtu. Ten slouží k vytváření sbírek oblíbených záznamů, ukládání výsledků hledání nebo k přidávání vlastních tagů k popisu dokumentů.

Rozhraní pro jednoduché vyhledávání se nachází na hlavní stránce portálu. Uplatnit lze hledání podle běžných selekčních údajů (kdo, co, kde, kdy) a pomocí booleovských operátorů („and“ a „not“) a uvozovek pro frázové vyhledávání. Mnozí uživatelé ocení automatické dokončování hledaného výrazu.

Při zobrazování výsledků vyhledávání (viz obr. č. 6) může uživatel upřesnit své požadavky prostřednictvím faset v levé části obrazovky. Vyhledané výsledky je možné rozdělit podle čtyř hlavních kategorií:

¹⁷ Údaje platné k 05.11.2012.

- Texty: knihy, dopisy, archivní dokumenty, disertace, básně, novinové články, faksimile, rukopisy a hudebniny.
- Obrazy: malby, kresby, mapy, fotografie a obrázky muzejních předmětů.
- Video: filmy, nové zpravodajské šoty a televizní programy.
- Zvukové materiály: hudba a mluvené slovo z válečků, pásků, desek a záznamů rozhlasového vysílání.

Obr. č. 6 - Zobrazení výsledků vyhledávání v portálu Europeana [EUROPEAN COMMISSION, 2012b]

Dále je možné filtrovat výsledky podle vybraného jazyka, data vytvoření dokumentu a země či instituce, ve které je uložen originál. Podle způsobu, jakým jsou u digitalizovaných objektů ošetřena autorská práva, je možné vybírat mezi dokumenty s volně přístupným či placeným zobrazením. Pro větší přehlednost je u každé kategorie zobrazen počet nalezených dokumentů [EUROPEAN COMMISSION, 2012f].

Při vyhledávání např. podle jména malíře lze tedy velmi jednoduše zvolit prohlížení digitalizovaných obrazů vystavených ve zvoleném muzeu, poslechnout si zvukovou nahrávku s informacemi o autorovi nebo si pustit filmový dokument o výtvarném směru, do kterého jsou jeho díla zařazená.

Vyhledané výsledky můžeme zobrazit několika způsoby. Nejprve je uživateli nabídnut seznam výsledků s informacemi o názvu či jménu autora, roku vydání a poskytovateli obsahu. Pro lepší orientaci je připojen náhled digitálního objektu. Pomocí funkce „Timeline“ lze podle roku vytvoření originálu znázornit výsledky na časové ose. K dispozici je i mapa světa zobrazující výsledky podle adresy paměťové instituce, která poskytla digitální kopii originálu. Pomocí příslušného hyperlinkového odkazu v seznamu zkrácených záznamů získáme podrobné informace o objektu, které obsahují jméno autora, rok vytvoření, předmět, popis dokumentu, údaje o paměťové instituci a další detaily poskytnuté v závislosti na druhu dokumentu. Většina z těchto informací obsahuje hyperodkaz na záznam např. autora či poskytovatele obsahu a kompletní seznam jeho dokumentů přístupných prostřednictvím Europeany.

V levé části obrazovky nalezneme informace o autorském právu a pokud je dokument volně dostupný, můžeme např. zobrazit obrázek ve vysokém rozlišení, číst knihu nebo sledovat video z webových stránek poskytovatele dokumentu.

Europeana umožňuje svým uživatelům nalézat digitalizovaný kulturní obsah poskytnutý důvěryhodnými kulturními organizacemi z celé EU prostřednictvím jediného rozhraní. Díky nástrojům charakteristickým pro Web 2.0 nabízí Europeana nové možnosti využití digitálního obsahu. V následujících letech bude procházet značným vývojem, stávající služby budou postupně zlepšovány a doplňovány o nové funkce.

6.3 American Memory

6.3.1 Charakteristika projektu

Webová prezentace projektu „American Memory“ (<http://memory.loc.gov/>) je volně dostupnou on-line informační službou, jejímž cílem je uchovávání a zpřístupňování záznamů ze všech oblastí lidského života dokumentujících severoamerickou historii a kulturu. Do projektu digitalizace byly zařazovány rukopisy, zvukové nahrávky, statické a pohyblivé obrazy, grafiky, mapy a hudebniny, které zaznamenávají historické události, osobnosti či myšlenky, které ovlivnily vývoj Ameriky. Uživatelé tak mohou na jednom místě nalézt mapy území původních obyvatel Severní Ameriky, rukopisy prvních prezidentů i televizní reklamy na Coca-Colu. Digitální kopie těchto materiálů pochází

ze sbírek Kongresové knihovny (The Library of Congress, <http://www.loc.gov/>) a dalších amerických institucí [LIBRARY OF CONGRESS, 2012d].

6.3.2 Historie projektu

Pilotní program projektu „American Memory“ byl realizován v letech 1990 až 1994. Cílem programu bylo vytvořit digitální kopie unikátních historických dokumentů ze sbírek Kongresové knihovny, stanovit technické postupy, vyřešit autorsko-právní otázky a prozkoumat možnosti distribuce kopií na CD-ROM. První CD-ROM s těmito materiály byly rozeslány do 44 vybraných knihoven a škol. Přestože reakce na nové digitalizované zdroje byla ze strany vyučujících a studentů nadšená, distribuce na CD-ROM formátu byla neefektivní a finančně náročná.

Od roku 1994 jsou díky rozvoji sítě Internet výsledky projektu snadno dostupné široké veřejnosti. K rozvoji digitalizace přispěly i finanční prostředky získané ve formě sponzorských darů, které umožnily do projektu zahrnout i sbírky veřejných, vědeckých a akademických knihoven, muzeí, historických spolků a archivů a zpřístupnit jejich digitalizované materiály prostřednictvím webových stránek projektu „American Memory“ [LIBRARY OF CONGRESS, 2012d].

6.3.3 Obsah webové prezentace

Na webových stránkách lze vyhledávat ve více než 100 tematických sbírkách uspořádaných na základě původního formátu originálu, předmětu, data vytvoření či geografického umístění [LIBRARY OF CONGRESS, 2012a].

Domovská stránka (viz obr. č. 7) odkazuje na 18 základních sbírek (kolekcí) rozdělených podle následujících témat: reklama, afroamerická historie, architektura a krajina, města, kultura a folklór, životní prostředí a jeho ochrana, vláda a právo, imigrace a americká expanze, literatura, mapy, dějiny původních obyvatel Ameriky, umění a hudba, prezidenti, náboženství, sport a rekreace, technologie a průmysl, válka a vojenství a dějiny žen [LIBRARY OF CONGRESS, 2012b]. Tyto sbírky jsou dále přehledně členěny do několika dalších kapitol.

Obr. č. 7 - Domovská stránka projektu „American Memory” [LIBRARY OF CONGRESS, 2012b]

6.3.4 Analýza uživatelského rozhraní

Uživatelům je nabízeno více možností vyhledávání informací. K dispozici je vyhledávání typu prohlížení záznamů pomocí rejstříků a dotazové vyhledávání. Výsledné vyhledané záznamy se nejprve zobrazují v textovém výstupu ve zkrácené verzi a obsahují název dokumentu a název sbírky. Je možné zvolit i grafický výstup, který obsahuje názvy dokumentů a příslušné obrázky (pokud existují). Přes hyperlinkovaný název dokumentu získáme záznam úplný, v němž je uvedeno jméno autora, nakladatelské údaje, poznámka, předmět, informace o médiu a lokaci originálu či signatura. Dále je možné zobrazit digitální kopii originálu ve vysoké kvalitě a listovat celým dokumentem po jednotlivých stránkách.

Pro učitele je vytvořena volně dostupná webová stránka (<http://www.loc.gov/teachers/>), která slouží jako návod k tomu, jak efektivně využívat zdroje z digitalizovaných sbírek k výukovým účelům.

Pokud uživatel nenalezne hledané informace, může využít virtuálních referenčních služeb poskytovaných Kongresovou knihovnou. Pomocí služby „Ask a librarian“ má uživatel možnost položit dotaz prostřednictvím webového formuláře. Odpověď obdrží do pěti pracovních dnů na svou emailovou adresu. Pro rychlejší odezvu na dotaz ze strany

knihovníků lze ve vyhrazených hodinách pokládat otázky v reálném čase pomocí chatové komunikace [LIBRARY OF CONGRESS, 2012c].

Webová prezentace projektu „American Memory“ je velmi obsáhlým EIZ kulturního dědictví Severní Ameriky. Je určena především pro vědce, učitele a studenty, ale díky přehlednému uživatelskému rozhraní, propracovanému systému nápověd a otevřenému přístupu slouží po celém světě i uživatelům z řad neprofesionálů.

6.4 Závěr

Hlavní pozornost ve výzkumu digitálních knihoven se v posledních letech přesunula od budování izolovaných systémů k jejich vzájemné spolupráci a propojení [BARTOŠEK, 2006, s. 1]. Integrace rozmanitého digitálního obsahu paměťových institucí představuje v první řadě usnadnění přístupu uživatelů k mnoha roztržštěným EIZ a v druhé řadě přináší zúčastněným institucím jistou míru zviditelnění.

Organizace a financování digitalizace objektů kulturního dědictví je zastřešováno mezinárodními programy. Zajistit on-line dostupnost evropského kulturního dědictví je jedním ze strategických cílů EU. Členské státy EU by měly digitalizovat kulturní materiály všech kategorií a vytvářet tak obsah pro Europeanu [EVROPSKÁ UNIE, 2012, s. 5]. Poskytovat jednotný on-line přístup k digitalizovanému kulturnímu dědictví z celého světa je cílem Světové digitální knihovny (World Digital Library, <http://www.wdl.org/>), která je společným projektem organizace UNESCO, Kongresové knihovny a dalších partnerských institucí. Světová digitální knihovna obsahuje v současné době 6 588¹⁸ volně dostupných digitálních objektů, které lze prohlížet ve vysoké kvalitě [LIBRARY OF CONGRESS, 2012e].

Všechny tyto významné a perspektivní mezinárodní projekty se od sebe v mnohém liší: rozsahem i tématickým obsahem poskytovaných digitálních dokumentů, podobou uživatelských rozhraní i způsobem zpřístupňování digitálního obsahu koncovým uživatelům. Je však těžké hodnotit a porovnávat tyto projekty, vzhledem k relativně krátké době jejich fungování a k dlouhé cestě k dosažení všech stanovených cílů.

¹⁸ Údaj platný k 04.12.2012.

7 Průzkum nabídky elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví na webových stránkách krajských knihoven ČR

Následující kapitola má za cíl zmapovat aktuální nabídku EIZ kulturního dědictví na webových stránkách českých krajských knihoven. Průzkum, který byl realizován formou analýzy uživatelských rozhraní webových stránek krajských knihoven, přináší výsledky ve formě doporučení pro veřejné knihovny v kapitole 9.

7.1 Webové prezentace českých veřejných knihoven

Od poloviny 90. let 20. století, kdy knihovny začaly vyvíjet své webové stránky, se mnohé změnilo. S rozvojem informačních a komunikačních technologií, a především s narůstající popularitou využívání internetu, se obsah webové prezentace měnil až do současné podoby. Z jednoduchých webových stránek, které obsahovaly informace o provozní době a základních službách knihovny, se postupně vyvinuly interaktivní webové stránky, které jsou platformou pro sdílení a šíření ověřených informací 24 hodin denně 7 dní v týdnu [TRTÍKOVÁ, 2010, s. 127]. Webové stránky se staly důležitým rozhraním pro poskytování služeb knihovny a pro komunikaci mezi knihovníkem a uživatelem, ale také důležitým marketingovým a propagačním nástrojem. Dříve než knihovnu samotnou navštíví mnoho uživatelů její webové stránky, které tito využívají k řešení svých problémů a uspokojování informačních potřeb [KRČÁL, 2012, s. 116].

Podle výsledků statistického zjišťování¹⁹ uvedených v dokumentu *Základní statistické údaje o kultuře v České republice 2011, Knihovny a vydavatelská činnost* bylo v roce 2011 v ČR 5 408 veřejných knihoven [LINDNEROVÁ, 2012]. Zjistit, kolik z těchto knihoven má své webové stránky, není jednoduché, protože neexistuje ucelený aktualizovaný seznam. V roce 2009 byl vytvořen seznam webových adres českých veřejných knihoven obsahující 2 102 odkazů. Tento počet by byl ještě vyšší, pokud by byly zařazeny i neaktualizované webové prezentace obsahující pouze základní informace o adrese a otevírací době [BROŽEK, 2010].

¹⁹ Z pověření Ministerstva kultury ČR zabezpečuje státní statistickou službu za oblast kultury Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS). Předmětem statistiky kultury je zjišťování údajů o činnosti kulturních zařízení zřizovaných Ministerstvem kultury ČR.

Aktuální úroveň webových stránek českých veřejných knihoven je totiž velmi nevyrovnaná. Na jedné straně jsou uživatelsky přívětivé webové stránky nabízející širokou škálu on-line služeb (např. on-line výpůjční služby, on-line komunikaci s uživatelem, zpřístupnění EIZ), využívající technologie Webu 2.0 a umožňující přístup pro handicapované uživatele. Na straně druhé jsou z uživatelského hlediska zastaralé webové prezentace bez kvalitního obsahu. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla omezit průzkum nabídky EIZ kulturního dědictví pouze na webové stránky krajských knihoven, které by podle mého názoru měly svým uživatelům nabízet kvalitní a uživatelsky přívětivé webové rozhraní s jednoduchou a přehlednou strukturou. Ta by virtuálním uživatelům měla umožnit rychlou orientaci nejen ve službách a zdrojích knihovny, ale zároveň by měla sloužit jako rozcestník k dalším informačním zdrojům.

7.2 Metodika průzkumu

Cíl průzkumu: zmapovat aktuální nabídku EIZ kulturního dědictví na webových stránkách krajských knihoven ČR.

Předmět průzkumu: webové stránky krajských knihoven ČR.

Metoda průzkumu: analýza uživatelských rozhraní webových stránek krajských knihoven. Průzkum byl realizován v listopadu a prosinci roku 2012.

Úkoly průzkumu:

- Zjistit, zda krajské knihovny poskytují uživatelům ze svých webových stránek přístup do vlastních digitálních knihoven. Tato část průzkumu se zaměří především na nabídku digitální knihovny v systému Kramerius a případně i na další nabízené EIZ poskytující digitální kopie dokumentů z fondů zkoumaných knihoven.
- Zjistit, zda krajské knihovny na svých webových stránkách nabízejí vzdálený přístup do licencovaných EIZ kulturního dědictví.
- Zjistit, zda krajské knihovny na svých webových stránkách nabízejí odkazy na volně dostupné české i zahraniční EIZ kulturního dědictví. Tento průzkum se zaměří především na dva významné zdroje – Manuscriptorium a Europeana.

Na úvod je třeba stanovit, co považovat v rámci průzkumu za EIZ kulturního dědictví. Jako hlavní kritérium při výběru zdrojů byla zvolena historická, kulturní a umělecká hodnota analogových předloh digitálních kopií. Do průzkumu tedy nezahrnuji databáze plných textů²⁰ novodobých novin, časopisů, monografií apod., i když z určitého úhlu pohledu se dají za zdroje kulturního dědictví také považovat.

7.3 Krajské knihovny

Předmětem průzkumu jsou webové stránky krajských knihoven ČR. Pro lepší pochopení funkcí, služeb a poslání krajských knihoven uvádím jejich legislativní vymezení podle knihovního zákona.

Krajské knihovny jsou knihovnami s univerzálním fondem a uchovávají konzervační a historický fond. Jsou významnou součástí systému knihoven, protože vykonávají koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, metodické a poradenské činnosti. Zpracovávají a zpřístupňují regionální informační databáze a zabezpečují koordinaci krajského bibliografického systému. Jsou krajským centrem meziknihovních služeb. Důležitou úlohou je plnění a koordinace regionálních funkcí, v jejichž rámci krajské knihovny (a další pověřené knihovny) vykonávají činnosti napomáhající rozvoji základních knihoven v kraji a jejich veřejných knihovnických a informačních služeb [ČESKO, 2001].

V ČR je 14 krajských knihoven:

- Hlavní město Praha: Městská knihovna v Praze (<http://www.mlp.cz/>).
- Středočeský kraj: Středočeská vědecká knihovna v Kladně (<http://www.svkkl.cz/>).
- Jihočeský kraj: Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích (<http://www.cbvk.cz/>).
- Plzeňský kraj: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje (<http://www.svkpl.cz/>).
- Karlovarský kraj: Krajská knihovna Karlovy Vary (<http://www.knihovna.kvary.cz/>).
- Ústecký kraj: Severočeská vědecká knihovna (<http://www.svku.cz/>).
- Liberecký kraj: Krajská vědecká knihovna v Liberci (<http://www.kvkli.cz/>).

²⁰ Např. ProQuest Central, EBSCO, Anopress, Library PressDisplay.

- Královehradecký kraj: Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové (<http://www.svkhk.cz/>).
- Pardubický kraj: Krajská knihovna v Pardubicích (<http://www.knihovna-pardubice.cz/>).
- Kraj Vysočina: Krajská knihovna Vysočiny (<http://www.kkvysociny.cz/>).
- Jihomoravský kraj: Moravská zemská knihovna (<http://www.mzk.cz/>).
- Zlínský kraj: Krajská knihovna Františka Bartoše (<http://www.kfbz.cz/>).
- Olomoucký kraj: Vědecká knihovna v Olomouci (<http://www.vkol.cz/>).
- Moravskoslezský kraj: Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě (<http://www.svkos.cz/>).

Krajské knihovny poskytují veřejné knihovnické a informační služby dané knihovním zákonem a nabízejí řadu kulturních, výchovných a vzdělávacích činností. Uživatelé těchto knihoven patří do všech věkových, vzdělanostních i sociálních skupin.

Krajské knihovny mají mnoho společného, ale také se od sebe v mnohém liší. Velikost kraje a krajského města²¹, počet obyvatel či historický vývoj knihovny ovlivňují profil a velikost fondu, počet registrovaných uživatelů i nabídku služeb. Stejně tak je rozdílná i podoba webových prezentací a nabídka on-line služeb.

7.4 Výsledky průzkumu

7.4.1 Digitalizace knihovního fondu

Jedním ze způsobů, jak poskytovat svým uživatelům EIZ kulturního dědictví, je digitalizovat dokumenty z knihovního fondu (či z fondů dalších paměťových institucí kraje) a poté zpřístupnit jejich digitální kopie.

²¹ Sídlem krajské knihovny je zpravidla krajské město. Výjimku tvoří Krajská knihovna Vysočiny se sídlem v Havlíčkově Brodě.

7.4.1.1 Digitální knihovna Kramerius

V systému Kramerius jsou zpřístupněny digitální kopie převážně novodobých bohemikálních periodik a monografií. Tématické zastoupení digitalizovaných dokumentů je formováno aktivitou jednotlivých kulturních institucí a jejich finančními možnostmi.

Od první fáze programu Kramerius bylo možné rozdělit digitalizované dokumenty do tří skupin:

- Deníky a časopisy s velkým společenským impaktem.
- Dokumenty význačné z hlediska vývoje daného oboru nebo odborné specializace.
- Regionálně důležitá periodika.

Národní knihovna ČR volí pro reformátování tituly spíše obecného, celospolečenského významu. Krajské knihovny digitalizují periodika a monografie odpovídající jejich zaměření a působnosti [FORSTOVÁ, 2010, s. 27-28]. Z velké části se jedná o dokumenty obsažené v regionálním fondu knihovny, tedy o takové dokumenty, které jsou významné z hlediska historického, kulturního, společenského, ekonomického, politického či průmyslového vývoje obcí a měst na území daného regionu. Ve většině krajských knihoven jsou proto nejčastějším předmětem digitalizace nejvýznamnější regionální noviny, časopisy a monografie (ale zastoupeny jsou i rukopisy a staré tisky), které jsou uloženy v různých paměťových institucích kraje. V krajských knihovnách probíhá digitalizace těchto dokumentů především v rámci programu „VISK 7“.

Digitální kopie zpřístupňují některé krajské knihovny prostřednictvím vlastní digitální knihovny v systému Kramerius. Zpřístupnění probíhá v souladu s autorským zákonem, tzn. že u starších dokumentů je jejich digitální kopie přístupná veřejně odkudkoli z internetu, u děl novějších, chráněných autorským zákonem, budou uživatelům zobrazeny jen záznamy a metadata. Prohlížení těchto dokumentů je tedy možné jen na vybraných počítačích v prostorách krajských knihoven. Některé krajské knihovny vlastní digitální knihovnou nedisponují, ale nabízejí odkaz na systém Kramerius, který je přístupný z webových stránek Národní knihovny ČR. Na některých webových stránkách krajských knihoven informace o možnosti prohlížení digitální kopie dokumentů v systému Kramerius zcela chybí.

V následující části textu jsou uvedeny jednotlivé krajské knihovny, které poskytují svým uživatelům on-line vstup do vlastní digitální knihovny. Je stručně popsán způsob přístupu do systému Kramerius z webové prezentace knihovny. Uvedené údaje o obsahu jednotlivých digitálních knihoven jsou platné k 01.12.2012.

Na webové stránce **Městské knihovny v Praze** lze nalézt vstup do webové aplikace Kramerius v seznamu projektů pod odkazem „e-knihovna“. V současné době poskytuje knihovna v systému Kramerius 3 (<http://kramerius.mlp.cz/kramerius>) 4 244 titulů monografií (jedná se především o pragensia, tzn. knihy týkající se hlavního města Prahy) a periodikum *Divadelní zápisník* [MĚSTSKÁ KNIHOVNA, 2009].

Digitální knihovnu **Středočeské vědecké knihovny v Kladně** lze nalézt pod odkazem „katalog a databáze“ na úvodní stránce webové prezentace. V systému Kramerius 3 (<http://kramerius.svkkk.cz/>) poskytuje knihovna přístup k 12 titulům regionálních periodik (např. *Naše Polabí*, *Slanský obzor*) a 24 titulům monografií [STŘEDOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2008].

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích poskytuje přímý přístup do digitální knihovny z úvodní stránky. Digitální knihovna (<http://archiv.cbvk.cz/>) vytvořená v systému Kramerius 3 nabízí prohlížení ve 38 titulech periodik a 246 titulech rukopisů, starých tisků a monografií. Dále odkazuje na soubory digitalizovaných map, digitální knihovny naskenovaných lístkových katalogů rukopisů a starých tisků a generální katalog periodik a na webovou stránku věnovanou šumavské německé literatuře Kohoutí kříž [JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2008b].

Na webových stránkách **Severočeské vědecké knihovny** se odkaz na Krameria nachází na úvodní stránce v doporučených odkazech. V systému Kramerius 3 (<http://kramerius.svku.cz/>) se nachází 14 titulů periodik a 1 titul monografie, v testovací verzi systému Kramerius 4 (<http://kramerius4.svku.cz/>) 10 titulů periodik a 100 titulů monografií [SEVEROČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2011].

Uživatelé **Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové** musí hledat přístup do digitální knihovny pod odkazy „Pro veřejnost“, dále pod „Informační zdroje, databáze, vzdálený přístup“ a „Faktografické a plnotextové zdroje“. V seznamu databází naleznou odkaz nejen na digitální knihovnu digitálních kopií dokumentů z fondu knihovny v Hradci Králové, ale i na digitální knihovny v jiných knihovnách²². Digitální knihovna Kramerius

²² Digitální knihovny Národní knihovny ČR, Vědecké knihovny v Olomouci, MZK, Knihovny Akademie věd ČR, Národní lékařské knihovny.

SVK KH (<http://kramerius2.svkhk.cz/>) obsahuje 22 titulů především regionálních periodik a 91 titulů monografií z fondu knihovny [STUDIJNÍ A VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2008].

Digitální knihovna **Krajské knihovny Vysočiny** je dostupná přes hyperlinkový odkaz „Databáze a katalogy“ na úvodní stránce webové prezentace. V seznamu databází lze pod odkazem „Digitální knihovny“ nalézt přístup do Digitální knihovny Kramerius (<http://kramerius.kkvysociny.cz/>) a do Manuscriptoria. V systému Kramerius nalezneme 6 titulů regionálních periodik (např. *Sázavan*, *Hlasy z Posázaví*) a 24 titulů monografií [KRAJSKÁ KNIHOVNA VYSOČINY, 2006].

Digitální knihovna **Moravské zemské knihovny** (<http://kramerius.mzk.cz/search/>) je přístupná z úvodní stránky z přehledu rychlých odkazů. Pro prezentaci a správu digitálních dokumentů používá MZK nejnovější verzi systému Kramerius – Kramerius 4. Do projektu „VISK 7“ je MZK zapojena od roku 2001 a od té doby byly digitalizovány staré noviny a časopisy převážně z jihomoravského kraje (např. *Moravské listy*, brněnské noviny *Rovnost*) [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012e]. Digitální knihovna obsahuje ale i dokumenty digitalizované v rámci jiných projektů, např. „VISK 6“ (sbírka Komenského děl) a „Europeana Travel“. V MZK obsahuje digitální knihovna 2 884 titulů monografií a 233 titulů periodik, které dohromady tvoří soubor více než 1 650 000 stran [MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2011].

Krajská knihovna Františka Bartoše nabízí vstup do své digitální knihovny (<http://dlib.kfbz.cz/>) z úvodní stránky webové prezentace. Digitální knihovna vytvořená v systému Kramerius 3 obsahuje 21 titulů periodik (především tzv. baťovských novin) a 4 tituly monografií [KRAJSKÁ KNIHOVNA FRANTIŠKA BARTOŠE, 2008].

Vědecká knihovna v Olomouci nabízí viditelný odkaz na digitalizované sbírky novin, map, vzácných tisků a rukopisů na své úvodní stránce. V Digitální knihovně novin (<http://noviny.vkol.cz/kramerius/>) lze v systému Kramerius 3 prohlížet 30 titulů periodik složených z 1 780 499 stran [VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2008].

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě nabízí přístup do Digitální knihovny Moravskoslezského kraje (<http://camea.svkos.cz/>) z přehledu rychlých odkazů na úvodní stránce. Od roku 2005 knihovna postupně digitalizuje starší regionální tituly z 19. století a 1. poloviny 20. století. Digitální kopie těchto dokumentů zpřístupňuje v systému Kramerius 3. V současné době je zde uloženo 38 titulů periodik a 599 titulů monografií [MORAVSKOSLEZSKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2008]. Protože tyto digitální kopie slouží spíše k archivním účelům než k běžnému čtení textu, rozhodla se

knihovna upravit některé atraktivnější regionální tituly do podoby elektronických knih [FILIPOVÁ, 2012, s. 210]. Jejich přehledná nabídka se nachází na úvodní stránce knihovny.

7.4.1.2 Digitální knihovny historických dokumentů

Vědecká knihovna v Olomouci nabízí na svých webových stránkách vstup do dvou digitálních knihoven historických fondů, které nejsou vytvořené v systému Kramerius. Digitální knihovna historických fondů (<http://dig.vkol.cz/>) poskytuje volný přístup k digitalizovanému obsahu 83 rukopisů a prvotisků, 7 starých tisků a 3 map. Tyto dokumenty pochází z časového rozmezí 11. až 17. století [VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2005]. Digitální knihovna dokumentů digitalizovaných na objednávku (EOD²³, <http://eod.vkol.cz/>) poskytuje volný přístup k digitalizovanému obsahu 310 dokumentů²⁴ z fondu knihovny, které pochází z 11. až 16. století [VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2009a].

Pro snazší orientaci čtenářů plánuje Vědecká knihovna v Olomouci sjednotit své digitální knihovny a vytvořit na webových stránkách jednotný přístup ke všem svým digitalizovaným dokumentům [VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2012, s. 4].

7.4.1.3 Digitální knihovny kartografických dokumentů

Staré mapy patří mezi historickými dokumenty k těm nejatraktivnějším a tudíž uživatelsky nejpopulárnějším. Zájem o ně mají nejen odborníci, ale i nejširší (tzv. laická) veřejnost. Vzácné mapy historických fondů tak mohou trpět častým vystavováním nebo používáním, proto se některé krajské knihovny rozhodly zpřístupnit jejich digitální kopie ve svých lokálních sítích. Tam, kde to povoluje autorské právo, jsou digitální obrazy map přístupné široké veřejnosti i v síti Internet.

Nejrozsáhlejší sbírkou digitalizovaných map disponuje MZK, jež patří mezi přední české instituce, které se dlouhodobě a systematicky zabývají zpřístupňováním kartografických dokumentů veřejnosti. Mollova mapová sbírka (<http://mapy.mzk.cz/>, viz kapitola č. 5.5) je vytvořená v samostatné webové prezentaci a volný vstup z webových stránek MZK je k nalezení pod odkazem „Katalogy a databáze“.

²³ EOD je zkratka pro službu eBooks on Demand – elektronické knihy na objednávku. Uživatelé si mohou z fondu knihovny objednat digitalizaci knihy nechráněné autorským právem.

²⁴ Údaje platné k 01.12.2012.

Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci (<http://mapy.vkol.cz/>) je přístupná z úvodní stránky webové prezentace. Poskytuje volný přístup k digitálním kopiím 558²⁵ mapových listů z fondu knihovny. Původní dokumenty vznikly v časovém rozmezí mezi 17. až 19. stoletím. Samostatná webová stránka obsahuje náhledy a základní popis digitálních kopií. Aplikace prostorové vizualizace Zoomify, která nabízí uživatelsky jednoduché prostředí, umožňuje zobrazit digitální kopii mapy ve vysokém rozlišení a naopak znemožňuje její stažení [VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2009b].

Volně přístupné digitální knihovny historických map nabízí na své webové stránce také Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. Odkazy do dvou samostatných souborů lze nalézt na úvodní stránce digitální knihovny Jihočeské vědecké knihovny. První soubor (http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy2/) obsahuje celkem 441 digitalizovaných historických map [JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2008a], druhý soubor (http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy/) obsahuje 399 digitalizovaných map²⁶ z 19. a 20. století. Obě webové stránky jsou opět zpracovány s využitím softwaru Zoomify [JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2006].

Digitalizovaný orientační plán Prahy z roku 1938 (<http://web2.mlp.cz/mapa1938/>) zpřístupňuje na svých webových stránkách Městská knihovna v Praze. Odkaz na digitalizovanou mapu je možné nalézt v projektech „e-knihovna“ nebo „Praha v knihovně“. Zájemci mohou volně prohlížet jednotlivé mapové listy hlavního města Prahy a okolí a vyhledávat v rejstřících ulic i jiných objektů zachycených na mapě.

7.4.1.4 Elektronické knihy

Elektronické knihy jsou v posledních několika letech předmětem vášnivých debat, a to nejen v oblasti knihovnictví. Využívání nových technologií a přizpůsobování se měnícím potřebám uživatelů je pro knihovny velkou výzvou. Nabídka elektronických knih na webových stránkách knihoven se tak může stát jistou formou poskytování EIZ kulturního dědictví. Tuto elektronickou službu nabízí Městská knihovna v Praze, která v rámci projektu „e-knihovna“ zpřístupňuje široké veřejnosti sbírky elektronických textů z vlastního fondu. Z webových stránek knihovny (<http://www.mlp.cz/cz/projekty/on-line-projekty/>) jsou volně dostupná díla, na která se již nevztahují autorská práva. V rámci tematických celků jsou prezentovány např. české pohádky, školní četba, téměř kompletní

²⁵ Údaj platný k 01.12.2012.

²⁶ Údaje platné k 01.12.2012.

díla Karla Čapka, Boženy Němcové a Karla Hynka Máchy a dva komiksy Václava Šlajcha [MĚSTSKÁ KNIHOVNA, 2010a].

7.4.2 Licencované zdroje se vzdáleným přístupem

Druhým způsobem získávání EIZ kulturního dědictví je jejich nákup. Licencované zdroje jsou uživatelům zpřístupněny buď v budově knihovny anebo vzdáleně odkudkoli z internetu. Vzdálený přístup je určen pouze pro registrované čtenáře.

Většina krajských knihoven nabízí vzdálený přístup do mnoha databází plných textů odborných časopisů různého oborového zaměření, méně však do zdrojů poskytujících přístup k digitalizovanému kulturnímu dědictví. Jedním z mála nabízených zdrojů jsou databáze zvukových nahrávek.

V šesti krajských knihovnách (Krajská knihovna Františka Bartoše, MZK, Krajská vědecká knihovna v Liberci, Krajská knihovna Vysočiny, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Severočeská vědecká knihovna) je přes čtenářské konto možné vzdáleně vstoupit do databáze zvukových nahrávek Naxos Music Library (<http://www.naxosmusiclibrary.com/>). Tato sbírka obsahuje nahrávky především vážné hudby, které lze poslouchat on-line. Kromě klasické hudby jsou zde i další žánry, např. jazz, folk, world music či klasický rock. V současné době obsahuje více než 79 000 plných CD a 1 137 000 skladeb. Měsíčně je přidáno přes 1 000 nových CD. Kromě hudebních nahrávek jsou k dispozici studijní materiály, noty, slovník hudebních pojmů, biografie více než 40 000 skladatelů a hudebních umělců, libreta a synopse více než 700 oper [NAXOS DIGITAL SERVICES, 2012].

Městská knihovna v Praze nabízí vzdálený přístup do kolekce hudebních databází americké firmy Alexander Street Press (<http://muco.alexanderstreet.com/>), která je zaměřená především na etnickou hudbu, world music, vážnou hudbu a jazz a umožňuje on-line přehrávání 14 900 hudebních alb a 216 000 nahrávek [MĚSTSKÁ KNIHOVNA, 2010b].

7.4.3 Nabídka odkazů na volně dostupné elektronické zdroje kulturního dědictví

Téměř všechny krajské knihovny nabízejí na svých webových stránkách seznam zajímavých odkazů. Uvedené odkazy je možné rozdělit do několika kategorií: informace

o daném regionu, veřejná správa, EU, vyhledávací portály, knihovny a informační instituce, literatura a kultura, volně dostupné zdroje apod. Právě v kategorii literatura a kultura či volně dostupné zdroje by měly být uvedeny nejvýznamnější digitální knihovny elektronických kopií kulturního dědictví. Některé knihovny nabízejí tyto odkazy také v seznamu informačních zdrojů a databází.

Průzkum nabízených odkazů jsem zaměřila především na digitální knihovnu Manuscriptorium a webový portál Europeana. Odkaz na webovou stránku Manuscriptoria nabízejí všechny krajské knihovny. U některých knihoven lze nalézt odkaz s informacemi o Manuscriptoriu na stejné webové stránce jako odkaz na Krameria či v samotném systému Kramerius, ale v ostatních případech jej nelze nalézt tak snadno. V závislosti na podobě a struktuře webových prezentací jednotlivých knihoven musí uživatelé hledat např. v nabídce informačních a elektronických zdrojů, v nabídce on-line volně dostupných zdrojů nebo v seznamu zajímavých odkazů.

Naopak odkaz na Europeanu krajské knihovny téměř nenabízí. Vytvářet a rozvíjet Europeanu je jedním z cílů *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015, včetně internetizace knihoven*, ale nemělo by se zapomínat ani na další velmi důležitý úkol, kterým je propagace tohoto portálu. Viditelný odkaz na Europeanu se nachází pouze na webových stránkách Krajské knihovny Karlovy Vary, Krajské vědecké knihovny v Liberci, Krajské knihovny Vysočiny a Krajské knihovny Františka Bartoše. Je možné ho nalézt v seznamu on-line databází, volně dostupných zdrojů či digitálních knihoven.

Obecně lze říci, že nabídka odkazů na volně dostupné zdroje kulturního dědictví je na webových stránkách krajských knihoven nevyrovnaná. Na jedné straně jsou knihovny, které nabízejí pouze několik odkazů, které se ztrácí mezi ostatními nabízenými volně dostupnými zdroji. U některých knihoven tyto odkazy zcela chybí. Na straně druhé jsou přehledné seznamy odkazů na nejvýznamnější české i zahraniční volně dostupné digitální knihovny či portály (např. na webových stránkách Krajské knihovny Vysočiny). Tyto zdroje jsou však často zaměřeny pouze na oblast literatury. Lze tak nalézt odkazy na digitalizované sbírky historických textů (např. Monasterium, Špalíček), digitalizované sbírky historických novin a časopisů (např. ANNO – AustriaN Newspaper Online, Making of America) a elektronické knihovny (např. Česká elektronická knihovna, Google Book Search). Odkazy na digitální knihovny poskytující dokumenty i z jiných oblastí kulturního dědictví (např. digitalizované obrazy, fotografie, mapy, hudební nahrávky, muzejní sbírky) na webových stránkách krajských knihoven chybí.

Z výsledků dotazníkového šetření (viz kapitola č. 8.4.2 a kapitola č. 8.4.3) vyplývá, že uživatelé (i potenciální) EIZ kulturního dědictví mají zájem nejen o prohlížení digitalizovaných textových dokumentů, ale také o digitalizované fotografie, malby, plakáty či mapy. Tito uživatelé by také uvítali, kdyby knihovny na svých webových stránkách nabízely seznam odkazů na digitální knihovny. Proto je v následující kapitole vytvořen seznam on-line volně dostupných zdrojů, na které by mohly krajské knihovny ze svých webových prezentací odkazovat.

7.4.3.1 Navrhovaný seznam odkazů

Následující seznam není vyčerpávajícím výčtem všech on-line volně dostupných EIZ kulturního dědictví, ale nabízí přehled těch nejvýznamnějších a obsahově nejrozsáhlejších českých i zahraničních digitálních knihoven či webových portálů.

Mezinárodní digitální knihovny s rozmanitým obsahem:

- Europeana (<http://www.europeana.eu/>) – webový portál poskytující on-line přístup k digitalizovaným sbírkám evropských paměťových institucí.
- The European Library (<http://www.theeuropeanlibrary.org/>) – centrální přístup k on-line katalogům a digitálním sbírkám evropských národních knihoven.
- American Memory (<http://memory.loc.gov/>) – webová prezentace poskytující přístup ke kulturnímu dědictví Severní Ameriky.
- World Digital Library (<http://www.wdl.org/>) – digitální knihovna poskytující volný přístup k digitalizovaným sbírkám institucí z celého světa.

Digitální knihovny kartografických dokumentů:

- Mollova mapová sbírka (<http://mapy.mzk.cz/>) – soubor digitalizovaných map MZK.
- Digitalizované mapy ze sbírek ZČM (<http://www.zcm.cz/mapy/>) – 40 digitalizovaných historických map ze sbírek Západočeského muzea v Plzni.

- Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska (<http://oldmaps.geolab.cz/>) – kompletní soubory I. a II. vojenského mapování, nekompletní soubor map III. vojenského mapování a prezentace Müllerova mapování z území Čech a Moravy.
- Český úřad zeměměřický a katastrální (<http://historickemapy.cuzk.cz>) – bezplatné prohlížení archiválií Ústředního archivu zeměměřičství a katastru.
- David Rumsey Map Collection (<http://www.davidrumsey.com/>) – kolekce digitálních kopií 36 000 map.

Digitální knihovny historických dokumentů:

- Manuscriptorium (<http://www.manuscriptorium.com/>) – digitální knihovna evropských rukopisů, starých tisků a map.
- Monasterium (<http://www.monasterium.net/>) – digitální knihovna dokumentů středoevropských klášterů a biskupství.
- Špalíček (<http://www.dbase.cz/spalicek/>) – digitální knihovna kramářských tisků ze 17.–19. století, která umožňuje prohlížet téměř 4 000 drobných tisků a špalíčků.

Digitální knihovny dokumentů související s historií a kulturou ČR:

- Kramerius Národní knihovny ČR (<http://kramerius.nkp.cz/>) - více než 8 milionů digitalizovaných stran plných textů periodik a monografií.
- Elektronická knihovna Národního ústavu lidové kultury (<http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=132>) – elektronická knihovna dokumentů kulturního dědictví v oboru tradiční a lidové kultury.
- Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (<http://www.psp.cz/eknih/index.htm>) – digitální knihovna zpřístupňuje dokumenty státní správy od roku 1848 až po současnost.
- Digitální knihovna České sněmy (<http://www.psp.cz/eknih/snemy/index.htm>) – digitální knihovna dostupných pramenných materiálů vztahujících se k dějinám českého sněmovnictví.

Elektronické knihy:

- e-knihovna (<http://www.mlp.cz/cz/projekty/on-line-projekty/>) – sbírka elektronických textů z fondu Městské knihovny v Praze.
- Česká elektronická knihovna (<http://www.ceska-poezie.cz/cek/>) – plnotextová databáze české poezie 19. a počátku 20. století.
- Projekt Gutenberg (<http://www.gutenberg.org/>) – sbírka 40 000 digitalizovaných knih k volnému stažení.
- Google Books (<http://books.google.com/>) – vyhledávání v úplných textech knih.

Digitální knihovny muzejních sbírek:

- e-sbírky (<http://www.esbirky.cz/>) – portál pro on-line prezentaci digitalizovaných sbírek českých muzeí a galerií.
- Google Art Project (<http://www.googleartproject.com/cs/>) – virtuální prohlídka 30 000 uměleckých děl z celého světa.

8 Průzkum poptávky po elektronických informačních zdrojích kulturního dědictví ze strany veřejnosti

Hlavním cílem této kapitoly je představit výsledky průzkumu poptávky po EIZ kulturního dědictví ze strany české veřejnosti. Vzhledem k aktuálnosti této problematiky přináší výsledky potenciální užitek pro veřejné knihovny, které poskytují EIZ kulturního dědictví a chtějí lépe porozumět informačním potřebám svých stávajících uživatelů či chtějí nové uživatele získat. Závěry průzkumu vychází z analýzy anonymního dotazníkového šetření a mohou napomoci veřejným knihovnám v propagaci nabízených EIZ kulturního dědictví.

8.1 Metodika průzkumu

Cíl průzkumu: zmapovat aktuální poptávku po EIZ kulturního dědictví ze strany české veřejnosti.

Metoda průzkumu: analýza dotazníkového šetření.

Cílová skupina respondentů: pravidelní uživatelé internetu.

Datum konání průzkumu: 01.-30.11.2012.

Počet vyplněných dotazníků: 137.

Úkoly průzkumu:

- Zjistit, jaké je povědomí české veřejnosti o existenci EIZ kulturního dědictví.
- Zjistit, zda jsou EIZ kulturního dědictví využívány. Charakterizovat skupinu uživatelů těchto zdrojů a definovat hlavní důvody využívání a způsob přístupu ke zdrojům.
- Zjistit, zda by respondenti, kteří EIZ kulturního dědictví doposud nevyužívali, měli o tyto zdroje zájem. Charakterizovat skupinu potenciálních uživatelů a definovat hlavní důvody využívání a způsob přístupu ke zdrojům.
- Zjistit, zda by nabídka přístupu k EIZ kulturního dědictví ve veřejných knihovnách nebo na jejich webových stránkách ovlivnila zájem uživatelů (i potenciálních) těchto zdrojů o tyto knihovny.

- Zjistit, zda by uživatelé (i potenciální) EIZ kulturního dědictví uvítali, kdyby knihovny více propagovaly tyto zdroje a např. nabízely na svých webových stránkách seznam odkazů na on-line volně dostupné zdroje.

Sběr dat byl realizován prostřednictvím strukturovaného dotazníku (viz Příloha 1) zveřejněného na serveru Vyplňto.cz (www.vyplnto.cz). On-line průzkum byl zvolen z důvodu vyloučení respondentů, kteří nepracují s počítačem ani s internetem, a tudíž nejsou uživateli (ani potenciálními) EIZ kulturního dědictví. Na základě odpovědí na tzv. filtrační otázky (otázky č. 1, č. 7, č. 16, č. 23 a č. 33) bylo možné v průběhu dotazování třídit respondenty do několika skupin. Tímto způsobem byli respondenti nejprve rozděleni do dvou skupin podle toho, zda jsou či nejsou uživateli knihoven:

- Uživatelé knihoven.
- Respondenti, kteří služeb knihoven nevyužívají.

Další rozdělení se odvíjelo od orientace respondentů v dané problematice. Podle toho, zda již využili nebo by v budoucnu chtěli využít EIZ kulturního dědictví, byli respondenti rozděleni do tří skupin:

- Uživatelé EIZ kulturního dědictví.
- Potenciální uživatelé EIZ kulturního dědictví.
- Respondenti, kteří EIZ kulturního dědictví nevyužívají a ani v budoucnu využívat nechtějí.

Dotazník byl zcela anonymní a obsahoval 44 otázek. Aby bylo možné zmapovat aktuální poptávku po EIZ kulturního dědictví co nejkomplexněji, byly pro různé skupiny respondentů vytvořeny odlišné otázky. Každý respondent tak v závislosti na svých odpovědích na filtrační otázky vyplnil průměrně 15 odpovědí. Z tohoto důvodu se u mnoha otázek počet dotazovaných respondentů liší.

Výsledky průzkumu jsou prezentovány prostřednictvím tabulek a grafů, které jsou doplněny o slovní analýzu. Tabulky obsahují znění původní otázky a odpovědí, počet dotazovaných respondentů a počet a procentuální vyhodnocení jednotlivých odpovědí. Pro lepší přehlednost a pochopení výsledků jsou některé výsledky v tabulkách rozděleny podle

základních skupin dotazovaných respondentů na uživatele knihoven a respondenty, kteří služeb knihoven nevyužívají.

Výsledky průzkumu jsou rozděleny do jednotlivých tématických celků:

- Povědomí české veřejnosti o EIZ kulturního dědictví.
- Využívání EIZ kulturního dědictví.
- Potenciální uživatelé EIZ kulturního dědictví.
- Veřejné knihovny jako zprostředkovatelé EIZ kulturního dědictví.

Závěry jednotlivých průzkumů jsou uvedeny na konci samostatných kapitol.

8.2 Hypotézy průzkumu

Před zpracováním výsledků dotazníkového šetření byly stanoveny tři hypotézy:

1. Povědomí české veřejnosti o existenci EIZ kulturního dědictví je nízké.
2. EIZ kulturního dědictví jsou českou veřejností málo využívány.
3. Česká veřejnost má zájem o využívání EIZ kulturního dědictví.

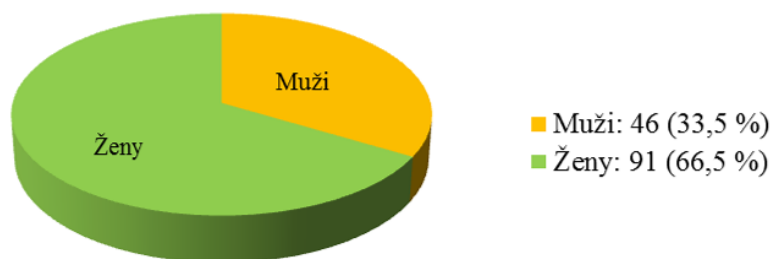
Hypotézy jsou ověřeny a vyhodnoceny v závěrečné kapitole průzkumu poptávky.

8.3 Charakteristika respondentů

Celkem bylo vyplněno 137 dotazníků. Přes snahu zajistit odpovědi respondentů ze všech věkových kategorií, různého stupně dosaženého vzdělání, oboru studia či profese, nebylo díky zvolené metodice a technikám šíření dotazníku možné dosáhnout vyrovnanosti výsledků.

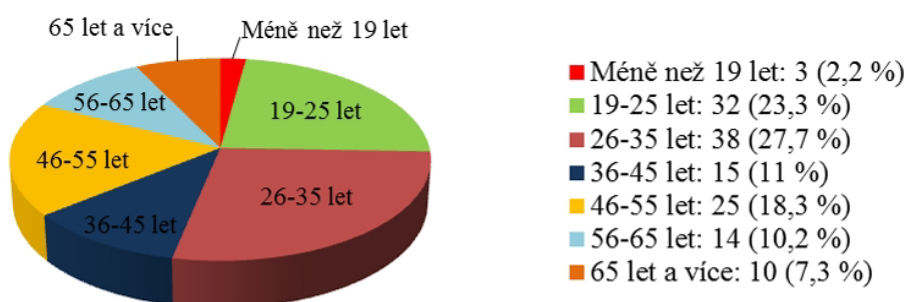
Charakteristika respondentů byla určena na základě výsledků tzv. segmentačních otázek, které byly pro všechny uživatele stejné (otázky č. 40-č. 44).

Pohlaví respondentů

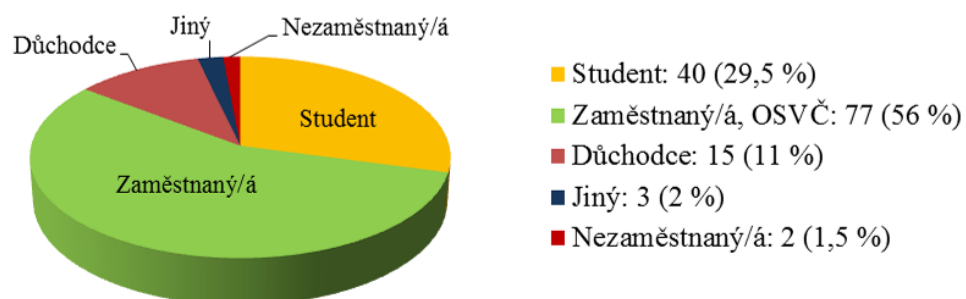
Graf č. 1 – Pohlaví respondentů

Věk respondentů

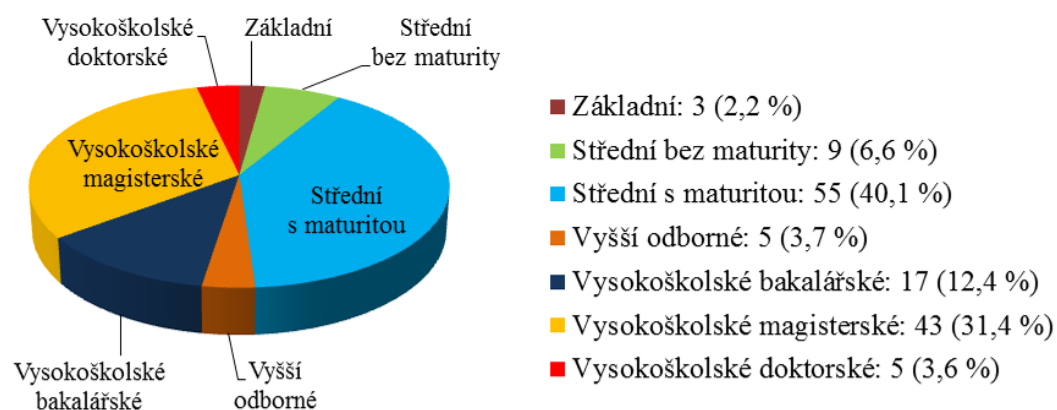
Graf č. 2 – Věk respondentů

Ekonomická aktivita respondentů

Graf č. 3 – Ekonomická aktivita respondentů

Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

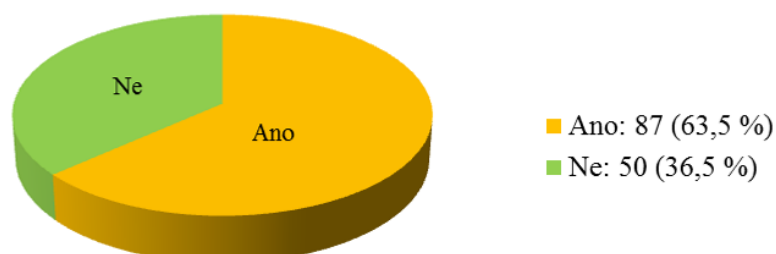
Graf č. 4 – Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Zjišťován byl také obor studia, vzdělání nebo současné profese respondentů. Z výsledků vyplývá, že respondenti studují či pracují v mnoha různých oborech, tudíž nelze vytvořit samostatné grafické znázornění. Obor studia či profese bude zohledněn při vyhodnocení některých otázek.

V úvodu dotazníku bylo třeba rozdělit respondenty podle toho, zda navštěvují knihovnu (nebo její webové stránky) či nikoli. Podle odpovědi na tuto filtrační otázku (otázka č. 1) se odvíjelo znění následujících otázek.

Uživatelé knihoven

Navštěvujete knihovnu nebo její webové stránky?

Graf č. 5 - Rozdělení respondentů podle toho, zda navštěvují knihovnu nebo její webové stránky

8.4 Výsledky průzkumu

8.4.1 Povědomí české veřejnosti o elektronických informačních zdrojích kulturního dědictví

8.4.1.1 Vyhodnocení výsledků průzkumu

Povědomí české veřejnosti o EIZ kulturního dědictví bylo zjišťováno v otázkách č. 3 (určena uživatelům knihoven) a č. 22 (určena respondentům, kteří služeb knihovny nevyužívají). Výsledky jsou představeny v tabulce č. 1.

Tab. č. 1 – Povědomí české veřejnosti o existenci EIZ kulturního dědictví

Znáte nějaké zdroje, které nabízí digitalizované kulturní dědictví?				
Uživatelé knihoven	Ano (87)		Ne (50)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Ano	31	36 %	8	16 %
Ano, ale pouze jsem o nich slyšel/a, četl/a	36	41 %	22	44 %
Ne	20	23 %	20	40 %

U uživatelů knihoven byly dále zjišťovány odpovědi na následující otázky:

- Otázka č. 2: „Jak často využíváte služeb knihovny nebo navštěvujete její webové stránky?“
- Otázka č. 4: „Víte o tom, jestli Vaše knihovna nabízí (i prostřednictvím webových stránek) zdroje digitalizovaného kulturního dědictví?“

Uživatelé knihoven, kteří znají EIZ kulturního dědictví (odpověděli „Ano“):

- 75 % těchto respondentů je pravidelnými návštěvníky knihoven nebo jejich webových stránek a těchto služeb využívá alespoň jednou měsíčně a častěji.
- 68 % těchto respondentů ví, že jejich knihovna EIZ kulturního dědictví nabízí.
- 84 % těchto respondentů tyto zdroje využívá nebo využilo (viz kapitola č. 8.4.2).

Uživatelé knihoven, kteří odpověděli „Ano, ale pouze jsem o nich slyšel/a, četl/a“ nebo „Ne“:

- Většinou navštěvují knihovnu několikrát do roka.
- Většinou neví, zda jejich knihovna zdroje nabízí.

Z 50 respondentů, kteří nevyužívají služeb knihoven ani nenavštěvují jejich webové stránky:

- Pouze 16 % respondentů zná EIZ kulturního dědictví.
- 90 % těchto respondentů tyto zdroje nikdy nevyužilo (viz kapitola č. 8.4.2).

8.4.1.2 Závěr

Z výsledků průzkumu vyplývá, že povědomí české veřejnosti o EIZ kulturního dědictví je závislé na několika faktorech. Uživatelé knihoven, a především jejich pravidelní návštěvníci, mají větší povědomí o existenci zdrojů než respondenti, kteří knihovnu ani její webové stránky nenavštěvují. Také respondenti, kteří studují či pracují v humanitních či uměleckých oborech, znají tyto zdroje více než respondenti z ekonomických, technických nebo zdravotnických oborů. Větší povědomí o existenci EIZ kulturního dědictví mají vysokoškolsky vzdělaní respondenti. Pohlaví, věk a ekonomická aktivita respondentů na výsledky větší vliv nemají.

Z celkového počtu 137 respondentů:

- 28 % respondentů zná EIZ kulturního dědictví (39 respondentů).
- 42 % respondentů tyto zdroje zná, ale pouze o nich slyšelo či četlo (58 respondentů).
- 30 % respondentů tyto zdroje nezná (40 respondentů).

8.4.2 Využívání elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví

8.4.2.1 Vyhodnocení výsledků průzkumu

V následující kapitole jsou představeny výsledky průzkumu, který byl směřován na respondenty, kteří EIZ kulturního dědictví využili či pravidelně využívají. Respondenti byli na základě svých odpovědí na otázku č. 1 rozděleni do dvou skupin podle toho, zda jsou či nejsou uživateli knihoven.

Vyhodnocení tohoto průzkumu se odvíjelo od odpovědí na otázky č. 7 a č. 23, ve kterých bylo zjišťováno, zda respondenti EIZ kulturního dědictví někdy využili. Na tyto otázky odpovídalo celkově 133 respondentů. Výsledné počty odpovědí na tyto otázky jsou představeny v tabulce č. 2.

Tab. č. 2 – Využívání EIZ kulturního dědictví

Využil/a jste někdy zdroje nabízející digitalizované kulturní dědictví?				
Uživatelé knihoven	Ano (83)		Ne (50)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Ano	28	34 %	5	10 %
Ne	55	66 %	45	90 %

Z tabulky č. 2 vyplývá, že:

- Celkem 34 % uživatelů knihoven někdy využila EIZ kulturního dědictví.
- Celkem 10 % respondentů, kteří nenavštěvují knihovny, někdy využilo EIZ kulturního dědictví.
- Uživatelé knihoven více využívají EIZ kulturního dědictví.
- 25 % ze 133 respondentů někdy EIZ kulturního dědictví využilo (33 respondentů).

Následující tabulky v této kapitole ukazují výsledky otázek, které zodpovídali pouze uživatelé EIZ kulturního dědictví, tedy 33 respondentů. Zbýlých 100 respondentů se zúčastnilo průzkumu zaměřeného na potenciální uživatele těchto zdrojů (viz kapitola č. 8.4.3).

V tabulce č. 3 jsou zobrazeny výsledky průzkumu četnosti využívání EIZ kulturního dědictví. Z odpovědí respondentů vyplývá, že tyto zdroje jsou ve většině případů využívány velmi málo, pouze několikrát ročně či téměř vůbec.

Tab. č. 3 – Četnost využívání EIZ kulturního dědictví

Jak často tyto zdroje využíváte?				
Uživatelé knihoven	Ano (28)		Ne (5)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Několikrát ročně	12	43 %	3	60 %
Příležitostně nebo téměř vůbec	11	39 %	2	40 %
Alespoň jednou měsíčně	3	11 %	-	-
Alespoň jednou týdně	2	7 %	-	-

Uživatelé, kteří využívají tyto zdroje alespoň jednou týdně, uvedli jako obory své profese dějiny umění a uměleckou činnost. Ti, kteří tyto zdroje využívají alespoň jednou měsíčně, uvedli jako obory své profese bohemistiku, knihovnictví a kulturologii.

Z tabulky č. 4 vyplývá, že nejčastějším důvodem pro využívání těchto zdrojů je volný čas a zájmy uživatelů. Respondenti, kteří tyto zdroje využívají ke studiu nebo profesním účelům, jsou vysokoškolsky vzdělaní a jako obor studia či profese jsou nejčastěji uvedeny humanitní či umělecké obory, pedagogika a architektura.

Tab. č. 4 – Důvody pro využívání EIZ kulturního dědictví

Jaký je nebo byl Váš nejčastější důvod pro využívání těchto zdrojů?				
Uživatelé knihoven	Ano (28)		Ne (5)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Volný čas a zájmy	13	47 %	4	80 %
Studium	9	32 %	-	-
Profesní účely	6	21 %	1	20 %

Z celkového počtu 33 respondentů:

- 52 % respondentů využívají EIZ kulturního dědictví pro svůj volný čas a zájmy.
- 27 % respondentů využívá tyto zdroje ze studijních důvodů.
- 21 % respondentů využívá tyto zdroje pro profesní účely.

V rozšiřující otázce (otázka č. 11) bylo zjištěno, že nejvíce využívanými zdroji ke studiu a profesním účelům jsou Kramerius, Manuscriptorium, Europeana a Archivní mapy z Ústředního archivu zeměměřictví a katastru. Respondenti využívající zdroje ve volném čase nejvíce používají Kramerius, Europeanu a e-knihovnu Městské knihovny v Praze.

Tabulka č. 5 zobrazuje výsledky otázek č. 10 a č. 25. V těchto otázkách měli respondenti možnost vybrat více možností z nabízených odpovědí. Nejčastěji hledanými dokumenty jsou digitální kopie textových dokumentů (využívané především uživateli z humanitních oborů) a digitalizované mapy, atlasy, fotografie, malby, plakáty a pohlednice.

Tab. č. 5 – Nejčastěji hledané digitalizované dokumenty

Co nejčastěji v těchto zdrojích hledáte?	
Odpověď	Počet
Textové dokumenty: knihy, noviny, články, jiné tiskoviny	17
Historické textové dokumenty: staré tisky, rukopisy	15
Mapy, atlasy	10
Fotografie, malby, plakáty, pohlednice	8
Umělecké a historické artefakty (digitalizované muzejní sbírky)	5
Jiné	4
Zvukové záznamy (hudba, rozhlasové vysílání, mluvené slovo apod.), videozáznamy	4
Hudebniny (digitalizované sbírky rukopisných nebo tištěných notových záznamů)	3

93 % respondentů přinesla práce s EIZ kulturního dědictví uspokojení jejich informačních potřeb (viz tabulka č. 6). Pomocí rozšiřující otázky (otázka č. 13 a č. 29) byly zjišťovány důvody, proč zdroje respondentům nepomohly nalézt to, co hledali. Respondenti uvádí, že vyhledávání v těchto zdrojích je pro ně složité a časově náročné.

Tab. č. 6 – Uspokojení informačních potřeb uživatelů EIZ kulturního dědictví

Pomohly Vám tyto zdroje nalézt to, co jste hledali?				
Uživatelé knihoven	Ano (28)		Ne (5)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Ano, určitě	14	50 %	-	-
Spíše ano	12	43 %	4	80 %
Spíše ne	1	3,5 %	1	20 %
Ne	1	3,5 %	-	-

Následující tabulky (tabulka č. 7 a tabulka č. 8) představují výsledky zjišťování způsobu přístupu k EIZ kulturního dědictví. Bylo nutné vytvořit dvě samostatné otázky a odlišit tak způsob přístupu uživatelů knihoven (otázka č. 14, viz tabulka č. 7) a způsob přístupu respondentů, kteří knihovny ani jejich webové stránky nenavštěvují (otázka č. 30, viz tabulka č. 8).

Tab. č. 7 – Způsob přístupu uživatelů knihoven k EIZ kulturního dědictví

Jakým způsobem k těmto zdrojům nejčastěji přistupujete?		
Odpověď	Počet	Procenta
Využívám on-line volně dostupné zdroje z jiných webových stránek	12	43 %
Využívám on-line volně dostupné zdroje z webových stránek knihovny	11	39 %
Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo) z jiných webových stránek	3	11 %
Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo) v knihovně	1	3,5 %
Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo) z webových stránek knihovny	1	3,5 %

Tab. č. 8 – Způsob přístupu k EIZ kulturního dědictví respondentů, kteří služeb knihoven nevyužívají

Jakým způsobem k těmto zdrojům nejčastěji přistupujete?		
Odpověď	Počet	Procenta
Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo)	-	-
Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo) např. v práci, ve škole	-	-
Využívám on-line volně dostupné zdroje	5	100 %

Z průzkumu vyplývá, že z 31 respondentů:

- 85% respondentů nejčastěji využívá on-line volně dostupné EIZ kulturního dědictví.
- 15 % respondentů nejčastěji využívá placené zdroje s nutností autentizace.

Placené EIZ kulturního dědictví využívají vysokoškolsky vzdělaní respondenti nejčastěji ke studiu či profesním účelům. Všichni tito respondenti jsou zároveň uživateli knihoven.

8.4.2.2 Závěr

Z výsledků tohoto průzkumu vyplývá, že uživatelé knihoven jsou častějšími uživateli EIZ kulturního dědictví. Četnost využívání těchto zdrojů je přesto velmi nízká v obou skupinách. Většina respondentů zdroje využívá několikrát do roka či téměř vůbec.

Respondenti, kteří tyto zdroje využívají spíše příležitostně, uvádí jako hlavní důvod pro jejich využití svůj volný čas a zájmy. Využívají volně dostupné zdroje, ve kterých vyhledávají především digitalizované novodobé textové dokumenty, mapy, atlasy, fotografie, malby, plakáty a pohlednice.

Naopak respondenti, kteří zdroje využívají ke studiu či profesním účelům, používají tyto zdroje častěji a volí přístup k placeným zdrojům.

8.4.3 Potenciální uživatelé elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví

8.4.3.1 Vyhodnocení výsledků průzkumu

U respondentů, kteří EIZ kulturního dědictví nikdy nevyužili, tzn. že na otázku „Využil/a jste někdy zdroje nabízející digitalizované kulturní dědictví?“ odpověděli „Ne“, bylo dále zjišťováno, zda by je využívání těchto zdrojů zajímalo (otázka č. 16 a č. 33). Na tuto filtrační otázku odpovídalo 100 respondentů. Výsledné odpovědi jsou představeny v tabulce č. 9.

Tab. č. 9 – Potenciální uživatelé EIZ kulturního dědictví

Zajímalo by Vás využívání těchto zdrojů?				
Uživatelé knihoven	Ano (55)		Ne (45)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Ano	42	76 %	31	69 %
Ne	13	24 %	14	31 %

Z tabulky č. 9 vyplývá, že:

- 73 % z celkového počtu 100 respondentů by využívání EIZ kulturního dědictví zajímalo.
- Potenciální uživatelé těchto zdrojů lze hledat mezi uživateli knihoven i mezi respondenty, kteří služeb knihoven nevyužívají, protože odpovědi obou skupin jsou téměř vyrovnané. 76 % uživatelů knihoven a 69 % respondentů, kteří knihovny nenavštěvují, by využívání těchto zdrojů zajímalo.

Následující části průzkumu se zúčastnili pouze potenciální uživatelé EIZ kulturního dědictví, tedy celkově 73 respondentů. Bylo zjišťováno jaké jsou případné důvody pro využívání zdrojů, které digitalizované dokumenty by respondenty nejvíce zajímaly a jaký způsob přístupu by potenciální uživatelé preferovali.

Jako nejčastější důvod využívání EIZ kulturního dědictví uvádějí potenciální uživatelé těchto zdrojů volný čas a zájmy (viz tabulka č. 10). Ke studijním účelům by tyto zdroje využívali především středoškolští a vysokoškolští studenti z humanitních

a uměleckých oborů, ale i studenti z ekonomických oborů (cestovní ruch a mezinárodní vztahy).

Pro profesní účely by tyto zdroje využívali vysokoškolsky vzdělaní respondenti, kteří jako obor své profese či studia uváděli humanitní obory, pedagogiku a architekturu.

Tab. č. 10 – Důvody potenciálních uživatelů pro využívání EIZ kulturního dědictví

Jaký by byl Váš nejčastější důvod pro využívání těchto zdrojů?				
Uživatelé knihoven	Ano (42)		Ne (31)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Volný čas a zájmy	25	60 %	28	90 %
Studium	9	21 %	2	7 %
Profesní účely	8	19 %	1	3 %

Z celkového počtu 73 potenciálních uživatelů by:

- 73 % respondentů využívala EIZ kulturního dědictví pro svůj volný čas a zájmy.
- 15 % respondentů by využívalo tyto zdroje ze studijních důvodů.
- 12 % respondentů by využívalo tyto zdroje pro profesní účely.

Tabulka č. 11 zobrazuje výsledky otázek č. 18 a č. 35. V těchto otázkách měli respondenti možnost vybrat více možností z nabízených odpovědí. Potenciální uživatelé EIZ kulturního dědictví by nejčastěji hledali digitalizované fotografie, malby, plakáty a pohlednice, textové dokumenty a zvukové záznamy.

Tab. č. 11 – Nejčastěji hledané digitalizované dokumenty potenciálními uživateli

Které digitalizované dokumenty by Vás nejvíce zajímali?	
Odpověď	Počet
Fotografie, malby, plakáty, pohlednice	45
Textové dokumenty: knihy, noviny, články, jiné tiskoviny	39
Zvukové záznamy (hudba, rozhlasové vysílání, mluvené slovo apod.), videozáznamy	37
Mapy, atlasy	35
Umělecké a historické artefakty (digitalizované muzejní sbírky)	30
Historické textové dokumenty: staré tisky, rukopisy	19
Hudebniny (digitalizované sbírky rukopisných nebo tištěných notových záznamů)	7
Jiné	2

Zajímavé výsledky přinesly odpovědi na otázku „Odkud byste preferovali přístup k těmto zdrojům?“ (otázky č. 20 a č. 37). Z tabulky č. 12 vyplývá, že nejen většina uživatelů knihoven, ale také více než polovina respondentů, kteří služeb knihovny nevyužívají, by upřednostnila přístup k EIZ kulturního dědictví z webových stránek knihovny.

Z celkového počtu 73 respondentů by:

- 60 % respondentů uvítalo přístup k EIZ kulturního dědictví z webových stránek knihovny.
- 37 % respondentů uvítalo přístup k těmto zdrojům z jiných webových stránek.
- 3 % respondentů uvítala přístup k těmto zdrojům z knihovny.

Tab. č. 12 – Preferovaný způsob přístupu potenciálních uživatelů k EIZ kulturního dědictví

Odkud byste preferovali přístup k těmto zdrojům?				
Uživatelé knihoven	Ano (42)		Ne (31)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Z webových stránek knihovny	28	67 %	16	52 %
Z jiných webových stránek	12	28 %	15	48 %
Z knihovny	2	5 %	-	-

V otázkách č. 19 a č. 36 bylo zjišťováno, kde by potenciální uživatelé EIZ kulturního dědictví hledali informace o těchto zdrojích. Více než polovina uživatelů knihoven a téměř polovina respondentů, kteří služeb knihovny nevyužívají, by informace o EIZ kulturního dědictví hledala na webových stránkách knihovny či v knihovně (viz tabulka č. 13)

Z celkového počtu 73 respondentů by:

- 49 % respondentů hledalo informace o EIZ kulturního dědictví na webových stránkách knihovny.
- 42 % respondentů hledala informace o těchto zdrojích na jiných webových stránkách.
- 8 % respondentů hledalo informace o těchto zdrojích v knihovně.

Tab. č. 13– Informace o EIZ kulturního dědictví

Kde byste hledali informace o těchto zdrojích?				
Uživatelé knihoven	Ano (42)		Ne (31)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Na jiných webových stránkách	14	33 %	17	55 %
Na webových stránkách knihovny	25	60 %	11	35 %
V knihovně	3	7 %	3	10 %

8.4.3.2 Závěr

Výsledky tohoto průzkumu mohou napomoci poskytovatelům EIZ kulturního dědictví lépe pochopit požadavky potenciálních uživatelů těchto zdrojů, a přizpůsobit tak svou nabídku. Hlavní důvody, proč tito respondenti doposud EIZ kulturního dědictví nevyužívali, plynou především z neznalosti těchto zdrojů. Vyšší povědomí veřejnosti o možnostech využívání digitálních kopií kulturního dědictví by měla zajistit především lepší propagace EIZ kulturního dědictví.

Skupina potenciálních uživatelů je velmi různorodá, tudíž v ní není jednoduché najít společné vlastnosti, které by napomohly tuto skupinu lépe charakterizovat. Ukázalo se, že možnosti využívání EIZ kulturního dědictví jsou lákavé pro respondenty ze všech věkových kategorií i různého stupně dosaženého vzdělání. Vzhledem k tomu, že téměř tři

čtvrtiny dotazovaných by využívali tyto zdroje pouze pro své vlastní zájmy, lze najít mezi potenciálními uživateli i respondenty pohybující se v oborech, které s kulturním dědictvím mnoho společného nemají.

Zajímavé poznatky přinesly zejména výsledky tabulek č. 12 a č. 13, ze kterých vyplývá, že více než polovina potenciálních uživatelů EIZ kulturního dědictví by informace i přístup k těmto zdrojům uvítala na webových stránkách knihoven.

8.4.4 Veřejné knihovny jako zprostředkovatelé elektronických informačních zdrojů kulturního dědictví

U uživatelů i potenciálních uživatelů EIZ kulturního dědictví, kteří nenavštěvují knihovnu ani její webové stránky bylo zjišťováno, zda by to ovlivnilo jejich zájem o veřejnou knihovnu, pokud by nabízela přístup (i prostřednictvím webových stránek) k EIZ kulturního dědictví (otázky č. 31 a č. 38). Z tabulky č. 14 vyplývá, že u dvou třetin (69 %) respondentů by zájem o veřejnou knihovnu vzrostl. Průzkumu se zúčastnilo 36 respondentů.

Tab. č. 14 – Vliv nabídky EIZ kulturního dědictví na zájem veřejnosti o knihovnu

Ovlivnilo by to Váš zájem o některou veřejnou knihovnu, pokud by nabízela přístup k těmto zdrojům (i vzdáleně prostřednictvím webových stránek)?		
Odpověď	Počet	Procenta
Ano	3	8 %
Spíše ano	22	61 %
Spíše ne	9	25 %
Ne	2	6 %

Tabulka č. 15 zobrazuje výsledky průzkumu, který zjišťoval zájem veřejnosti o vytvoření seznamu odkazů na on-line volně dostupné EIZ kulturního dědictví, který by byl nabízen na webových stránkách veřejných knihoven (otázky č. 15, č. 21, č. 32, č. 39). Průzkumu se zúčastnili uživatelé i potenciální uživatelé EIZ kulturního dědictví, tedy celkově 106 respondentů. Tento průzkum navazuje na kapitolu č. 8, která se zabývala průzkumem nabídky odkazů na on-line volně dostupné EIZ kulturního dědictví na webových stránkách krajských knihoven. Z výsledků vyplývá, že 90 % respondentů

by uvítalo vytvoření seznamu odkazů na on-line volně dostupné EIZ kulturního dědictví. Navrhovaná podoba tohoto seznamu je představena v kapitole č. 7.4.3.1.

Tab. č. 15 – Seznam odkazů na on-line volně dostupné EIZ kulturního dědictví

Uvítali byste, kdyby knihovny na svých webových stránkách více propagovaly tyto zdroje a např. nabízely seznam odkazů na zajímavé digitální knihovny nebo webové portály, které lze prohlížet on-line a bezplatně?				
Uživatelé knihoven	Ano (70)		Ne (36)	
Odpověď	Počet	Procenta	Počet	Procenta
Ano, určitě	42	60 %	16	45 %
Spíše ano	25	36 %	12	33 %
Spíše ne	3	4 %	7	19 %
Ne	-	-	1	3 %

8.5 Závěr

V této kapitole jsou ověřeny a vyhodnoceny stanovené hypotézy.

1. Povědomí české veřejnosti o existenci EIZ kulturního dědictví je nízké.

Tato hypotéza byla vyvrácena, ačkoli výsledky průzkumu nelze chápat tak jednoznačně. Pokud uvažujeme o povědomí české veřejnosti o existenci EIZ kulturního dědictví v obecném smyslu, 70 % respondentů má o těchto zdrojích alespoň minimální povědomí (viz tabulka č. 16). Na jednu stranu toto číslo není nijak překvapivé, vzhledem k tomu, že digitalizace sbírek paměťových institucí je téma aktuální a často diskutované nejen v odborných kruzích. Ale na druhou stranu většina těchto respondentů má znalosti o EIZ kulturního dědictví velmi povrchní. Pouze malá část respondentů zná nabídku a možnosti využití těchto zdrojů.

Tab. č. 16 – Povědomí české veřejnosti o EIZ kulturního dědictví (celkové zhodnocení)

Znáte nějaké zdroje, které nabízí digitalizované kulturní dědictví?		
Odpověď	Počet (137)	Procenta
Ano	39	28 %
Ano, ale pouze jsem o nich slyšel/a, četl/a.	58	42 %
Ne	40	30 %

2. EIZ kulturního dědictví jsou českou veřejností málo využívány.

Tato hypotéza byla potvrzena. Ze 133 respondentů, kteří odpovídali na otázku „Využil/a jste někdy zdroje nabízející digitalizované kulturní dědictví?“, pouze čtvrtina (33 respondentů) odpověděla „Ano“ (viz tabulka č. 17). Také četnost využívání EIZ kulturního dědictví je velmi nízká. Z 33 respondentů pouze 5 respondentů využívá tyto zdroje alespoň jednou měsíčně nebo častěji (viz tabulka č. 18).

Tab. č. 17 – Využívání EIZ kulturního dědictví (celkové zhodnocení)

Využil/a jste někdy zdroje nabízející digitalizované kulturní dědictví?		
Odpověď	Počet (133)	Procenta
Ano	33	25 %
Ne	100	75 %

Tab. č. 18 – Četnost využívání EIZ kulturního dědictví (celkové zhodnocení)

Jak často tyto zdroje využíváte?		
Odpověď	Počet (133)	Procenta
Každý den	-	-
Alespoň jednou týdně	2	6 %
Alespoň jednou měsíčně	3	9 %
Několikrát ročně	15	46 %
Příležitostně nebo téměř vůbec	13	39 %

3. Česká veřejnost má zájem o využívání EIZ kulturního dědictví.

Tato hypotéza byla potvrzena. Celkem 73 ze 100 respondentů má potenciální zájem o využívání EIZ kulturního dědictví (viz tabulka č. 19). Nejčastějším důvodem pro využívání těchto zdroj by byl volný čas respondentů a nejvíce hledanými dokumenty by byly digitalizované fotografie, malby, plakáty a pohlednice, textové dokumenty a zvukové záznamy.

Tab. č. 19 – Zájem české veřejnosti o využívání EIZ kulturního dědictví (celkové zhodnocení)

Zajímalo by Vás využívání EIZ kulturního dědictví?		
Odpověď	Počet (100)	Procenta
Ano	73	73 %
Ne	27	27 %

9 Doporučení pro veřejné knihovny, které nabízejí elektronické informační zdroje kulturního dědictví

Důležitým úkolem pro veřejné knihovny je usilovat o zvyšování počtu svých uživatelů, kteří by využívali služby knihoven jako důležité složky infrastruktury znalostní společnosti. Rychlý rozvoj informačních a komunikačních technologií přináší knihovnám možnosti zkvalitnění a rozšiřování svých služeb, zároveň však i hrozby v podobě konkurence komerčních poskytovatelů podobných služeb a volnočasových aktivit [ČESKO, 2011].

Veřejné knihovny by proto měly být schopny pružně reagovat na měnící se potřeby uživatelů a stále přizpůsobovat podobu uživatelského prostředí i nabídku on-line služeb svých webových prezentací.

Tato kapitola představuje stručný přehled několika doporučení, kterými by se mohly řídit veřejné knihovny nabízející přístup k EIZ kulturního dědictví (ale i knihovny, které o nabídce této služby uvažují). Doporučení vychází z výsledků průzkumu nabídky EIZ kulturního dědictví na webových stránkách krajských knihoven (viz kapitola č. 7) a průzkumu poptávky po těchto zdrojích ze strany české veřejnosti (viz kapitola č. 8). Výsledky těchto průzkumů a následná doporučení nelze oddělovat od sebe, protože spolu úzce souvisí. Veřejné knihovny mohou přizpůsobit nabídku EIZ kulturního dědictví pouze při plném porozumění informačních potřeb uživatelů těchto zdrojů.

Digitalizace knihovních fondů, ochrana a zpřístupnění kulturního dědictví je jedním z hlavních cílů *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011-2015, včetně internetizace knihoven* (dále jen *Koncepce*). Pokud veřejné knihovny digitalizují dokumenty ze svého fondu (a tudíž vynakládají čas a finance na jejich ochranu a zpřístupnění) či poskytují přístup k licencovaným EIZ kulturního dědictví, neměly by zapomínat ani na dostatečnou propagaci těchto zdrojů. Z výsledků průzkumu poptávky vyplývá, že veřejnost má stále nízké povědomí o možnostech využívání EIZ kulturního dědictví, ale o tyto zdroje by zájem měla. Veřejné knihovny by proto měly více usilovat o to, aby jejich uživatelé věděli o nabízených digitálních knihovnách.

Vizuální podoba webových prezentací veřejných knihoven se často odvíjí od množství nabízených služeb a také od finančních a technických možností knihoven. Je pochopitelné, že knihovny s pestrou nabídkou často využívaných a populárních

knihovnických, kulturních a vzdělávacích služeb nemohou najít prostor k propagaci digitálních knihoven ze své úvodní stránky. Přesto by měl být odkaz na tyto zdroje jasně viditelný. Struktura webové prezentace by měla být jednoduchá, aby uživatelé hledající přístup do digitální knihovny snadno a rychle dosáhli svého cíle a nemuseli zbytečně procházet velké množství stránek.

Při oslovování potenciálních uživatelů EIZ kulturního dědictví by se veřejné knihovny neměly zaměřovat pouze na určité skupiny uživatelů. Jak vyplývá z výsledků průzkumu, zájem o využívání EIZ kulturního dědictví mají respondenti všech věkových skupin i různého stupně dosaženého vzdělání. Ačkoli mezi respondenty, kteří se pohybují v humanitně či umělecky orientovaných oborech, je využívání těchto zdrojů častější, potenciální zájemce lze hledat ve všech oborech (např. technických, ekonomických apod.).

Na projekty digitalizace by měla navazovat i spolupráce knihoven a dalších paměťových institucí. Z průzkumu poptávky vyplývá, že uživatelé mají zájem i o jiné typy digitalizovaných dokumentů, než jsou tradiční textové dokumenty z historických i novodobých fondů knihoven. Proto by veřejné knihovny měly více informovat své uživatele či odkazovat ze svých webových stránek i na digitální knihovny vytvářené jinými paměťovými institucemi. Na webových stránkách by především neměl chybět odkaz na on-line portál Europeanu, který tvoří centralizovaný přístupový bod k digitalizovanému evropskému kulturnímu dědictví.

Z uživatelského hlediska by bylo ideální, kdyby byl v ČR vytvořen silný centrální portál, který by zajistil přístup do celého systému veřejných knihoven a ve kterém by bylo možné prohledávat obsah různých digitálních knihoven najednou. Vytvoření jednotného rozhraní systému českých knihoven je jedním z hlavních cílů *Koncepce*. Zprovoznění Centrálního portálu českých knihoven KNIHOVNY.CZ je plánováno na rok 2015 [STOKLASOVÁ, 2012, s. 12-13].

10 Závěr

Paměťové instituce, které ve svých fondech uchovávají velké množství dokumentů kulturního dědictví, musí najít kompromis mezi poskytováním přístupu k těmto dokumentům současným uživatelům a jejich zachováním pro budoucí generace. Musí reagovat na zvyšující se tlak ze strany odborné i laické veřejnosti na zpřístupnění těchto dokumentů a zároveň zajistit fyzickou ochranu materiálů, které podléhají procesu stárnutí. Postupná degradace fyzických nosičů, které jsou vytvořeny z organických materiálů, je způsobena přírodními i lidskými faktory. Stav nosiče ovlivňují nevhodné klimatické podmínky prostředí, v němž je uložen a také časté nebo nešetrné zacházení. Analogové kulturní objekty ze všech oblastí lidské činnosti (např. vzácné rukopisy, malby, zvukové záznamy na gramofonové desce apod.) ztrácí svůj informační obsah, a nenávratně tak mizí.

Částečné řešení této situace může přinést reformátování ohrožených dokumentů, tj. jejich převedení na náhradní média. Digitalizace, jako jeden ze způsobů reformátování, představuje prostředek k ochraně a prezentaci ohrožených dokumentů kulturního dědictví zároveň. Digitalizace je dynamicky se rozvíjející oblast, která je ovlivňována vývojem informačních a komunikačních technologií. Je nejdůležitější strategií pro budování fondů digitálních knihoven, které prostřednictvím informačních sítí zpřístupňují elektronické kopie originálních objektů kulturního dědictví.

Projekty digitalizace se stávají předmětem strategického plánování nejen na úrovni jednotlivých institucí, ale i na úrovni národní a mezinárodní. Knihovny překonávají díky digitalizaci a zpřístupnění EIZ kulturního dědictví prostřednictvím digitálních knihoven řadu překážek spojených s fungováním ve své tradiční podobě. Pro veřejné knihovny ČR je digitalizace knihovních fondů, ochrana a zpřístupnění kulturního dědictví jedním ze základních cílů *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011-2015, včetně internetizace knihoven*. Veřejné knihovny však nemusí být institucemi, které poskytují svým uživatelům přístup pouze k písemnému kulturnímu dědictví. Pomocí sítě Internet mohou zprostředkovávat i takové EIZ, jejichž originální předlohy pochází i z jiných paměťových institucí.

Prostřednictvím nabízených digitálních knihoven umožňují veřejné knihovny svým uživatelům prohlížet digitální kopie vzácných rukopisů, prvtisků, map, maleb, fotografií či objektů muzejních sbírek, poslouchat zvukové nahrávky, sledovat filmové záznamy apod. Díky vlastnostem síťového prostředí jsou volně dostupné digitální kopie přístupné

bez jakýchkoli bariér. Knihovny mohou tímto způsobem poskytovat své služby nepřetržitě bez časového omezení a bez nutnosti fyzické návštěvy uživatele. Mohou nabízet prohlížení téhož digitálního dokumentu více uživatelům současně. Přidanou informační hodnotu k originálu poskytují nástroje, jakými jsou např. plnotextové vyhledávání v textech s opticky rozpoznávanými znaky. Uživatelé mohou s obsahem digitálních kopií velmi snadno manipulovat – vytvářet kopie, zvětšovat detaily, upravovat barvy, retušovat apod. Další nespornou výhodou digitálních knihoven je zpřístupnění elektronických kopií rozptýlených pramenů. Pomocí speciálních technologií a metod mohou v některých případech digitální kopie překonat originál. Lze např. odhalit části textu, které kvůli vysokému poškození originálu již nejsou viditelné okem. Vzhledem k tomu, že většině uživatelů postačuje kontakt s digitální kopií, originální dokument může zůstat uložen v optimálních podmínkách, aniž by hrozilo nebezpečí jeho poškození.

Přes mnohé výhody přináší veřejným knihovnám zpřístupnění EIZ kulturního dědictví i řadu finančních nákladů a rizik spojených s vybudováním digitálních knihoven a zabezpečením jejich provozu a správy. Finančně náročné procesy digitalizace dokumentů vyžadují zajištění technického vybavení a kvalifikovaného personálu. Vysoké jsou i náklady na nákup digitálních knihoven. Diskutovanými tématy současnosti jsou také problematika autorsko-právní ochrany digitálních děl, možnost snadné manipulace s digitálním obsahem a zneužití digitálních kopií, a především problematika zajištění dlouhodobé ochrany digitálních dat. Prudký vývoj technologií, který vede k rychlému zastarávání hardwarových a softwarových systémů, může bez včasného překopírování na nové nosiče vést ke ztrátě digitálního obsahu.

Také je třeba zdůraznit, že digitální kopie nikdy nemůže zcela nahradit originál ani přímý kontakt s ním. Digitalizací se přirozeně ztrácejí vlastnosti objektu, které mají materiální hodnotu. Digitální kopie slouží především těm uživatelům, kteří se zajímají primárně o intelektuální obsah originálního dokumentu.

Součástí práce byla analýza vybraných českých i zahraničních EIZ kulturního dědictví. Popis jednotlivých zdrojů byl rozdělen do dvou hlavních částí. Nejprve byla představena jejich základní charakteristika, uživatelé a obsah digitálních sbírek. Druhá část vycházela z výsledků analýzy uživatelských rozhraní vybraných systémů digitálních knihoven a webových portálů; hlavní pozornost byla věnována především způsobům vyhledávání a zobrazování výsledků.

Z českých digitálních knihoven byla nejprve představena Národní digitální knihovna. Ta je tvořena vybraným souborem publikovaných digitálních a digitalizovaných dokumentů, které byly kvalifikovány jako základ kulturního dědictví ČR. Mezi tři hlavní cíle Národní digitální knihovny patří digitalizace významné části bohemikální produkce 19. až 21. století, dlouhodobé a bezpečné uložení digitálních a digitalizovaných dokumentů ve spolehlivém digitálním úložišti a zpřístupnění těchto dokumentů volně a zdarma (pokud nejsou chráněny autorským zákonem). Digitální dokumenty tvořící jádro národního kulturního dědictví jsou shromažďovány, uchovávány a zpřístupňovány v rámci tří velkých národních projektů: Manuscriptorium, Kramerius a WebArchiv.

Projekt Manuscriptorium vytváří virtuální badatelské prostředí, které zpřístupňuje výsledky digitalizace historických fondů. Projekt vznikl v rámci programu „VISK 6“ a primárně si kladl za cíl digitálně zpřístupnit a ochránit vzácné dokumenty dochované na území ČR. Později došlo i k zapojení zahraničních partnerů a vytvoření jednotného přístupu k roztroušeným digitalizovaným sbírkám historických dokumentů z fondů evropských paměťových institucí. Dnes je Manuscriptorium nejvýznamnější a nejrozsáhlejší evropskou digitální knihovnou digitalizovaných rukopisů a vzácných tisků.

Projekt Kramerius vznikl v rámci programu „VISK 7“, který měl za cíl zachránit a digitálně zpřístupnit bohemikální dokumenty, které jsou ohroženy degradací kyselého papíru a jejichž špatný fyzický stav výrazně omezuje jejich využívání. Byl vytvořen open-sourcový nástroj, ve kterém mohou knihovny zpřístupňovat své digitalizované knihovní sbírky. V současné době je tato aplikace využívána ve více než 25 knihovnách ČR. Aktuální verze – Kramerius 4 – nabízí v přívětivém uživatelském rozhraní nové funkcionality, které odpovídají soudobým trendům zpřístupnění digitálního obsahu.

Mollova mapová sbírka zpřístupňuje digitální kopie unikátně dochované historické sbírky map a grafik z fondu Moravské zemské knihovny. On-line sbírka věrně odráží skladbu souboru navrženou svým zakladatelem Bernardem Pavlem Mollem a názorně tak dokládá charakter tehdejšího sběratelství. Díky modernímu a přívětivému uživatelskému rozhraní může sbírka sloužit všem zájemcům o kartografickou tvorbu minulých staletí.

Ze zahraničních EIZ kulturního dědictví jsou vybrány dva zdroje, které zajišťují centralizovaný přístup k digitalizovaným sbírkám rozmanitých materiálů pocházejících z mnoha různých paměťových institucí. Budoucnost vytváření digitálních knihoven kulturního dědictví spočívá právě v jejich vzájemné spolupráci a v propojení digitálního obsahu.

Nejprve byl představen on-line portál Europeana, který je nazýván jako „evropská digitální knihovna a archiv“. Pomocí protokolu OAI-PMH nabízí Europeana svým uživatelům přístup k digitálním datům, která jsou uložena v 2 200 paměťových institucích z 34 evropských zemí. Ve vícejazyčném rozhraní lze vyhledávat v souboru více než 22 milionů digitálních objektů. Vzhledem k tomu, že digitalizace evropského kulturního dědictví je jedním ze strategických cílů EU, dá se předpokládat, že toto číslo v následujících letech rychle poroste.

Druhým představeným EIZ kulturního dědictví je webová prezentace projektu „American Memory“, jejímž cílem je uchovávání a zpřístupňování digitálních objektů dokumentujících severoamerickou historii a kulturu. Originální předlohy digitálních kopií pochází ze sbírek Kongresové knihovny a dalších amerických institucí.

Praktická část této práce představila výsledky průzkumu nabídky EIZ kulturního dědictví na webových stránkách českých krajských knihoven a průzkumu poptávky po těchto zdrojích ze strany veřejnosti.

Průzkum nabídky byl zaměřen na zpřístupňování vlastních digitálních knihoven kulturního dědictví (především v systému Kramerius), licencovaných digitálních knihoven a na nabídku odkazů na on-line volně dostupné EIZ kulturního dědictví. V závěru kapitoly byl představen seznam těchto zdrojů, který by mohly veřejné knihovny nabídnout uživatelům na svých webových stránkách.

Průzkum poptávky měl za cíl zjistit, jaké je povědomí české veřejnosti o existenci EIZ kulturního dědictví a zda a jak jsou tyto zdroje využívány. Sběr dat byl realizován pomocí strukturovaného dotazníku. Z výsledků vyplývá, že česká veřejnost sice má určitou povědomost o existenci těchto zdrojů, ale pouze čtvrtina z dotazovaných respondentů tyto zdroje někdy využila. Mezi respondenty, kteří tyto zdroje doposud nevyužili, bylo dále zjišťováno, zda mají o jejich využívání zájem. Téměř tři čtvrtiny dotazovaných respondentů mají o EIZ kulturního dědictví zájem.

Výsledky průzkumů mohou napomoci veřejným knihovnám porozumět informačním potřebám uživatelů EIZ kulturního dědictví, a lépe tak přizpůsobit nabídku těchto zdrojů.

Seznam použité literatury

- BARTOŠEK, Miroslav, 2006. Technologie digitálních knihoven. In: *Inforum 2006: 12. konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha, 23. - 25. 5. 2006* [online]. Praha: Albertina icome Praha [cit. 2012-11-13]. Dostupné z: http://www.inforum.cz/pdf/2006/Bartosek_Miroslav.pdf
- BRATKOVÁ, Eva, 2008. *Otevřený přístup a digitální knihovny v oblasti vědy a výzkumu: (vybrané systémy)* [online]. Verze 1.0. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, prosinec 2008 [cit. 2012-11-09]. 126 s. Formát PDF. Elektronické studijní texty ÚISK. Dostupné z: <http://texty.jinonice.cuni.cz/>
- BROŽEK, Aleš, 2010. Stav domácích webových stránek veřejných knihoven na konci roku 2009. In: *Čtenář*, **62**(2), s. 43-46. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkk1.cz/clanky/2010-roc-62/02-2010/tema-stav-domacich-webovych-stranek-verejnych-knihoven-na-konci-roku-2009-67-577.htm>
- BROŽEK, Aleš, 2012. Systém Kramerius v českých a slovenských knihovnách na konci roku 2011. In: *Čtenář*, **64**(4), s. 136-139. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkk1.cz/clanky/2012-roc-64/4-2012/system-kramerius-v-ceskych-a-slovenskych-knihovnach-na-konci-roku-2011-96-1182.htm>
- CELBOVÁ, Ludmila, 2003a. Analogový dokument. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000841&local_base=KTD
- CELBOVÁ, Ludmila, 2003b. Digitální knihovna. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2012-11-09]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000854&local_base=KTD
- CELBOVÁ, Ludmila, 2003c. Elektronický zdroj. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2012-11-09]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000872&local_base=KTD
- CROSS CZECH, 2009. *Podkladová studie k Národní strategii digitalizace kulturního obsahu* [online]. [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://www.typo3hosting.cz/uploads/media/Digit-Marta.pdf>
- ČESKO, 2000. Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Částka 36, s. 1686-1691. Dostupné také z: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/pravni-predpisy-a-metodicke-pokyny/122-z-082012.pdf>
- ČESKO, 2001. Zákon ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. **98**(257), s. 5683-5688. Dostupné také z: http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon257.htm

ČESKO, 2011. Ministerstvo kultury. Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015 včetně internetizace knihoven: knihovny pro EVROPU 2020. *Knihovna plus* [online], 8(2) [cit. 2012-11-04]. ISSN 1801-5948. Dostupné z: <http://knihovna.nkp.cz/pdf/koncepce2011-2015.pdf>

ČESKOSLOVENSKO, 1987. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. In: *Sbírka zákonů: Československá socialistická republika*. Částka 6, s. 214-227. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1987/sb06-87.pdf>

DUFKA, Jiří, 2009. Katalogizace Mollovy mapové sbírky. *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2008: sborník z 17. odborné konference, Olomouc, 5.-6. listopadu 2008*. Olomouc: Vědecká knihovna, Brno: Sdružení knihoven České republiky. s. 253-259. ISBN 978-80-7053-283-6. Dostupné také z: <http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf253-260-DUFKA.pdf>

EDMONDSON, Ray, 2002. *Memory of the World: General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage* [online]. Paris: UNESCO [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001256/125637e.pdf>

EUROPEAN COMMISSION, 2012a. Agregators and Providers. *Europeana* [online]. The Hague: Europeana.eu [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: <http://pro.europeana.eu/web/guest/aggregators-and-providers>

EUROPEAN COMMISSION, 2012b. *Europeana* [online]. The Hague: Europeana.eu [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: <http://www.europeana.eu/portal/>

EUROPEAN COMMISSION, 2012c. *Europeana Travel* [online]. [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: <http://www.europeanatravel.eu/>

EUROPEAN COMMISSION, 2012d. Facts and Figures. *Europeana* [online]. The Hague: Europeana.eu [cit. 2012-11-05]. Dostupné z: <http://pro.europeana.eu/web/guest/about/facts-figures>

EUROPEAN COMMISSION, 2012e. Providers. *Europeana* [online]. The Hague: Europeana.eu [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: <http://www.europeana.eu/portal/europeana-providers.html>

EUROPEAN COMMISSION, 2012f. Results in Europeana. *Europeana* [online]. The Hague: Europeana.eu [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: http://www.europeana.eu/portal/usingeuropeana_results.html

EUROPEAN COMMISSION, 2012g. The Europeana Foundation. *Europeana* [online]. The Hague: Europeana.eu [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: <http://pro.europeana.eu/web/guest/foundation>

EVROPSKÁ UNIE, 2012. Závěry Rady ze dne 10. května 2012 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti online a o uchovávání digitálních záznamů. In: *Úřední věstník Evropské unie C 169*. Lucemburk: Úřad pro úřední tisky Evropských společenství, s. 5-8. Dostupné také z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169:0005:0008:CS:PDF>

FILIPOVÁ, Gabriela, 2012. Propagace regionální literatury formou e-knih - zkušenosti MSVK v Ostravě = Promoting regional literature by e-books - the experience of the Moravian-Silesian Research Library in Ostrava. In: *Knihovny současnosti 2012: sborník z 20. konference, konané ve dnech 11.-13. září 2012 v areálu Univerzity Pardubice*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR. s. 209-212. ISBN 978-80-86249-65-0. Dostupné také z: http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/ks2012/KKS_2012_sbornik_final.pdf

FOLTÝN, Tomáš a Pavla ŠVÁSTOVÁ, 2011. Kramerius 4: řešení pro zpřístupnění digitálních dokumentů. In: *Knihovny současnosti 2011: Sborník z 19. konference, konané ve dnech 13. – 15. září 2011 v Českých Budějovicích*. Praha: Sdružení knihoven ČR, s. 90-97. ISBN 978-80-86249-62-9. Dostupné také z: http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/ks2011/sbornik_2011.pdf

FOLTÝN, Tomáš, 2012a. Co je Kramerius? *Kramerius System* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://kramerius-info.nkp.cz/digitalizace-v-nk/system-kramerius/>

FOLTÝN, Tomáš, 2012b. Popis projektu NDK. *Kramerius System* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-11-04]. Dostupné z: <http://kramerius-info.nkp.cz/digitalizace-v-nk/popis-projektu-ndk/>

FORSTOVÁ, Eva a VRBENSKÁ, Františka, 2010. Tematická struktura digitalizovaných dokumentů v portálu Kramerius. In: *Knihovny současnosti 2010: sborník z 18. konference, konané ve dnech 14.-16. září 2010 v Seči u Chrudimi*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR. s. 25-33. ISBN 978-80-86249-59-9. Dostupné také z: http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/ks2010/sbornik_2010.pdf

IFLA/UNESCO, 2002. *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR. 127 s. Aktuality SKIP; sv. 20. ISBN 80-85851-14-8. Dostupné také z: <http://archive.ifla.org/VII/s8/news/pg01-cz.pdf>

JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA (České Budějovice, Česko), 2006. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. *JVK České Budějovice* [online]. České Budějovice: Jihočeská vědecká knihovna [cit. 2012-11-18]. Dostupné z: http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy/

JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA (České Budějovice, Česko), 2008a. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. *JVK České Budějovice* [online]. České Budějovice: Jihočeská vědecká knihovna [cit. 2012-11-18]. Dostupné z: http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy2/

JIHOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA (České Budějovice, Česko), 2008b. Kramerius - Výběr typu dokumentu. *JVK České Budějovice* [online]. České Budějovice: Jihočeská vědecká knihovna, © 2003-2008 [cit. 2012-11-18]. Dostupné z: <http://archiv.cbvk.cz/kramerius/Welcome.do>

JOKILEHTO, Jukka, 2011. World heritage: observations on decisions related to cultural heritage. In: *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*. 1(1), 61-74. ISSN 2044-1266. Dostupné také komerčně z: <http://search.proquest.com/docview/1013531661?accountid=15618>

KNOLL, Adolf, 2002a. Předpoklady možného technického řešení virtuálního zpřístupnění kulturního dědictví. In: *Národní knihovna: knihovnická revue* [online]. **13**(2), 77-83 [cit. 2012-10-23]. ISSN 0862-7487. Dostupné z: <http://full.nkp.cz/nkk/Nkk0202/0202077.html>

KNOLL, Adolf, 2002b. Rozvoj digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů. In: *Knihovny současnosti 2002*. Brno: Sdružení knihoven České republiky. ISBN 80-86249-18-2.

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ, 2009. *Sdělení komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Europeana – další postup, KOM(2009) 440 v konečném znění*. Brusel: Evropská komise. Dostupné také z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0440:FIN:cs:PDF>

KRAJSKÁ KNIHOVNA FRANTIŠKA BARTOŠE, 2008. Kramerius - Výběr typu dokumentu. *Krajská knihovna Františka Bartoše* [online]. © 2003-2008 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://dlib.kfbz.cz/kramerius/Welcome.do>

KRAJSKÁ KNIHOVNA VYSOČINY, 2006. Kramerius - Výběr typu dokumentu. *Krajská knihovna Vysočiny* [online]. Havlíčkův Brod: Krajská knihovna Vysočiny, © 2003-2006 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://kramerius.kkvysociny.cz/kramerius/Welcome.do>

KRČÁL, Martin, 2012. Cesta tvorbou webových stránek knihovny = Creating the library websites. In: *Knihovny současnosti 2012: sborník z 20. konference, konané ve dnech 11.-13. září 2012 v areálu Univerzity Pardubice*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR. s. 115-124. ISBN 978-80-86249-65-0. Dostupné také z: http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2012/KKS_2012_sbornik_final.pdf

LIBRARY OF CONGRESS, 2012a. About the Collections. *American memory: historical collections for the National Digital Library* [online]. Washington, DC: Library of Congress [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://memory.loc.gov/ammem/about/about.html>

LIBRARY OF CONGRESS, 2012b. American Memory from the Library of Congress: Home Page. *American memory: historical collections for the National Digital Library* [online]. Washington, DC: Library of Congress [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://memory.loc.gov/ammem/index.html>

LIBRARY OF CONGRESS, 2012c. American Memory Historical Collections Inquiry Form. *The Library of Congress* [online]. Washington, DC: Library of Congress [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/rr/askalib/ask-memory.html>

LIBRARY OF CONGRESS, 2012d. Mission and History. *American memory: historical collections for the National Digital Library* [online]. Washington, DC: Library of Congress [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://memory.loc.gov/ammem/about/index.html>

LIBRARY OF CONGRESS, 2012e. World Digital Library Home. *World Digital Library* [online]. Washington, DC: World Digital Library Project, [cit. 2012-12-04]. Dostupné z: <http://www.wdl.org/en/>

LINDNEROVÁ, Vladimíra, 2012. *Základní statistické údaje o kultuře v České republice 2011: III. díl, Knihovny a vydavatelská činnost*. Praha: NIPOS - Centrum informací a statistik kultury. ISBN 978-80-7068-262-3. Dostupné také z: http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika_kultury_2011_III.KNIHOVNY_web.pdf

LOEBBECKE, Claudia a Manfred THALLER, 2005. Preserving Europe's Cultural Heritage in the Digital World. In: *The 13th European Conference on Information Systems (ECIS)* [online]. [cit. 2012-10-23]. Dostupné z: <http://is2.lse.ac.uk/asp/aspecis/20050000.pdf>

MANUSCRIPTORIUM, 2006. *Manuscriptorium: základy a kompatibilita* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: http://www.manuscriptorium.com/download/archive/Documentation/manuscriptorium_basics_and_compatibility_CZE.pdf

MANUSCRIPTORIUM, 2012a. Agregace dokumentů v Manuscriptoriu: základní informace. *Manuscriptorium* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com/index.php?q=cs/content/agregace-dokumentu-v-manuscriptoriu-zakladni-informace>

MANUSCRIPTORIUM, 2012b. ENRICH - European Networking Resources and Information concerning Cultural Heritage. *Manuscriptorium* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://enrich.manuscriptorium.com/index.php?q=about-cs>

MANUSCRIPTORIUM, 2012c. Manuscriptorium: Building Virtual Research Environment for the Sphere of Historical Resources. *Manuscriptorium* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com/>

MĚSTSKÁ KNIHOVNA (Praha, Česko), 2009. Kramerius – Výběr typu dokumentu. *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, © 2003-2009 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/Welcome.do>

MĚSTSKÁ KNIHOVNA (Praha, Česko), 2010a. E-knihy ke stažení v Městské knihovně v Praze. *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, © 2010 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/cz/projekty/on-line-projekty/>

MĚSTSKÁ KNIHOVNA (Praha, Česko), 2010b. E-zdroje - Městská knihovna v Praze. *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, © 2010 [cit. 2012-12-06]. Dostupné z: <http://www.mlp.cz/cz/projekty/e-knihovna/e-zdroje/>

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2011. Kramerius 4. *Kramerius 4* [online]. © 2008-2011 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://kramerius.mzk.cz/search/>

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012a. Další fondy. *Mollova mapová sbírka* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://mapy.mzk.cz/ostatni-sbirky-v-mzk/>

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012b. Historie souboru. *Mollova mapová sbírka* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://mapy.mzk.cz/o-sbirce/>

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012c. Hledat. *Mollova mapová sbírka* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna [cit. 2012-11-11]. Dostupné z: <http://mapy.mzk.cz/hledat/>

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012d. MZK: Mollova mapová sbírka. *Mollova mapová sbírka* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna, 2012 [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://mapy.mzk.cz/>

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012e. Projekty programu Veřejné informační služby knihoven (VISK) Ministerstva kultury. *Moravská zemská knihovna* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna [cit. 2012-11-18]. Dostupné z: <http://www.mzk.cz/o-knihovne/vyzkum-projekty/visk>

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA, 2012f. Struktura sbírky. *Mollova mapová sbírka* [online]. Brno: Moravská zemská knihovna [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://mapy.mzk.cz/o-sbirce/struktura-sbirky/>

MORAVSKOSLEZSKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA, 2008. Kramerius – Výběr typu dokumentu. *Kramerius* [online]. © 2003-2008 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://camea.svkos.cz/kramerius/Welcome.do>

NAXOS DIGITAL SERVICES, 2012. Naxos Music Library - Invaluable Resource for Music Enthusiasts and Collectors. *Naxos Music Library* [online]. [cit. 2012-11-17]. Dostupné z: <http://naxosmusiclibrary.com/home.asp?url=%2Fdefault%2Easp#>

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, 2010. *Kramerius* [online digitální knihovna]. Praha: Národní knihovna České republiky, © 2003-2010 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/>

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, 2012a. VISK 6: Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů Memoriae Mundi Series Bohemica. *Národní knihovna České republiky* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://visk.nkp.cz/VISK6.htm>

NÁRODNÍ KNIHOVNA ČESKÉ REPUBLIKY, 2012b. VISK 7: Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupňování dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru - Kramerius. *Národní knihovna České republiky* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: <http://visk.nkp.cz/VISK7.htm>

PSOHLAVEC, Stanislav, 1999a. Digitalizace - co tím myslíte?. In: *Ikaros* [online]. 3(11) [cit. 2012-10-23]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/450>

PSOHLAVEC, Stanislav, 1999b. Memoriae mundi series bohémica - digitalizace rukopisů a starých tisků. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*. Brno: Sdružení knihoven, 1999. s. 104-110. ISBN 80-86249-02-6. Dostupné také z: <http://www.vkol.cz/cs/aktivita/konference-a-odborna-setkani/7--rocnik-odborne-konference/clanek/memoriae-mundi-series-bohemica---digitalizace-rukopisu-a-starych-tisku/>

PSOHLAVEC, Stanislav, 2005. Přednosti a rizika digitálních dokumentů. In: *Ikaros* [online]. 9(12) [cit. 2012-10-23]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/prednosti-a-rizika-digitalnich-dokumentu>

PSOHLAVEC, Tomáš, 2012. Návaznosti Manuscriptoria na evropské informační prostředí. In: *INFORUM 2012: 18. konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22.-24. května 2012* [online]. Praha: Albertina icome Praha [cit. 2012-10-22]. ISSN 1801-2213. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2012/psohlavec-tomas.pdf>

SEVEROČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA (Ústí nad Labem, Česko), 2011. Kramerius 4. *Severočeská vědecká knihovna* [online]. Ústí nad Labem: Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem, © 2008-2011 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://kramerius4.svku.cz/search/>

SODOMKOVÁ, Jana, 2003. Veřejná knihovna. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2012-11-09]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002028&local_base=KTD

SOUKUP, Václav, 2000. *Přehled antropologických teorií kultury*. 1. vyd. Praha: Portál. 229 s. ISBN 80-7178-328-5.

STOKLASOVÁ, Bohdana, 2006. Perspektivy důvěryhodného digitálního úložiště v rámci Národní digitální knihovny. In: *Knihovna*, 17(2), s. 49-55. ISSN 1801-3252. Dostupné také z: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna62/stoklas.htm>

STOKLASOVÁ, Bohdana, 2012. Knihovny.cz: centrální portál českých knihoven = Knihovny.cz: central portal of Czech libraries. In: *Knihovny současnosti 2012: sborník z 20. konference, konané ve dnech 11.-13. září 2012 v areálu Univerzity Pardubice*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR. s. 12-23. ISBN 978-80-86249-65-0. Dostupné také z: http://www.sdruk.cz/data/xinha/sdruk/ks2012/KKS_2012_sbornik_final.pdf

STŘEDOČESKÁ VĚDECKÁ KNIHOVNA (Kladno, Česko), 2008. Kramerius – Výběr typu dokumentu. *Středočeská vědecká knihovna v Kladně* [online]. Kladno: Středočeská vědecká knihovna, © 2003-2008 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://kramerius.svkl.cz/kramerius/Welcome.do>

STUDIJNÍ A VĚDECKÁ KNIHOVNA (Hradec Králové, Česko), 2008. Kramerius - Výběr typu dokumentu. *Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové* [online]. Hradec Králové: Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, © 2003-2008 [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://kramerius2.svkhk.cz/kramerius/Welcome.do>

SVOBODA, Tomáš, 2012. Projekt Národní digitální knihovna – aktuální stav projektu. In: *INFORUM 2012: 18. konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22.-24. května 2012* [online]. Praha: Albertina icome Praha [cit. 2012-10-22]. ISSN 1801–2213. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2012/svoboda-tomas.pdf>

TKAČÍKOVÁ, Daniela, 1999. Když se řekne digitální knihovna... In: *Ikaros* [online]. **3**(8) [cit. 2012-11-03]. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/1035>. URN-NBN:cz-ik1035. ISSN 1212-5075.

TRTÍKOVÁ, Ilona, 2010. Webová stránka - virtuální dveře do knihovny. In: *Knihovny současnosti 2010: sborník z 18. konference, konané ve dnech 14.-16. září 2010 v Seči u Chrudimi*. Ostrava: Sdružení knihoven ČR. s. 127-132. ISBN 978-80-86249-59-9. Dostupné také z: http://www.svkos.cz/data/xinha/sdruk/ks2010/sbornik_2010.pdf

UNESCO, 1972. *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage: adopted by the General Conference at its seventeenth session, Paris, 16 November 1972*. [Paris]: UNESCO. 58 s. Dostupné také z: <http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

UNESCO, 2003a. *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO. 14 s. Dostupné také z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>

UNESCO, 2003b. Charter on the Preservation of Digital Heritage. *UNESCO World Heritage Centre* [online]. [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17721&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

VĚDECKÁ KNIHOVNA (Olomouc, Česko), 2005. Digitální knihovna historických fondů Vědecké knihovny v Olomouci. *VKOL* [online]. © 2005 [cit. 2012-11-17]. Dostupné z: <http://dig.vkol.cz/>

VĚDECKÁ KNIHOVNA (Olomouc, Česko), 2008. VK Olomouc – Kramerius – Výběr typu dokumentu. *VKOL* [online]. © 2003-2008 [cit. 2012-11-17]. Dostupné z: <http://noviny.vkol.cz/kramerius/Welcome.do>

VĚDECKÁ KNIHOVNA (Olomouc, Česko), 2009a. Digitální knihovna dokumentů digitalizovaných na objednávku (EOD) Vědecké knihovny v Olomouci. *VKOL* [online]. © 2009 [cit. 2012-11-17]. Dostupné z: <http://eod.vkol.cz/>

VĚDECKÁ KNIHOVNA (Olomouc, Česko), 2009b. Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci. *VKOL* [online]. © 2009 [cit. 2012-11-17]. Dostupné z: <http://mapy.vkol.cz/>

VĚDECKÁ KNIHOVNA (Olomouc, Česko), 2012. *Plán činnosti Vědecké knihovny v Olomouci na rok 2012* [online]. [cit. 2012-11-18]. Dostupné z: http://www.vkol.cz/data/soubory/plany_cinnosti/vkol_2012.pdf

VOJTÁŠEK, Filip, 2002. *Digitalizace historických fondů: se zvláštním zřetelem na projekt MEMORIAE MUNDI SERIES BOHEMICA* [online]. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze [cit. 2012-11-09]. 2002. Formát PDF. Elektronické studijní texty ÚISK. Dostupné z: <http://texty.jinonice.cuni.cz/>

VRBENSKÁ, Františka, 2003. Digitalizace dokumentů. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2012-09-27]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001728&local_base=KTD

VRBENSKÁ, Františka, 2009. České dějiny v portálu Kramerius: dilemata výběru a zachování dokumentů k digitalizaci. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2008: sborník z 17. odborné konference, Olomouc, 5.-6. listopadu 2008*. Olomouc: Vědecká knihovna, Brno: Sdružení knihoven České republiky. s. 167-173. ISBN 978-80-7053-283-6. Dostupné také z: <http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf167-174-VRBENSKA.pdf>

VRBENSKÁ, Františka, 2010. Světla a stíny digitální faksimile. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2009: sborník z 18. odborné konference, Olomouc, 14.-15. října 2009*. Olomouc: Vědecká knihovna, Brno: Sdružení knihoven České republiky. s. 35-40. ISBN 978-80-7053-285-0. Dostupné také z: <http://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf18/p04-Vrbensk%C3%A1-2009.pdf>

Seznam obrázků

Obr. č. 1 - Digitalizace kulturního objektu	24
Obr. č. 2 - Česká digitální knihovna	34
Obr. č. 3 – Prohlížení dokumentu v systému Manuscriptorium.....	38
Obr. č. 4 – Prohlížení dokumentu v systému Kramerius	41
Obr. č. 5 – Geografické vyhledávání v Mollově mapové sbírce	44
Obr. č. 6 - Zobrazení výsledků vyhledávání v portálu Europeana	49
Obr. č. 7 - Domovská stránka digitální knihovny American Memory.....	52

Seznam grafů

Graf č. 1 – Pohlaví respondentů.....	71
Graf č. 2 – Věk respondentů	71
Graf č. 3 – Ekonomická aktivita respondentů.....	71
Graf č. 4 – Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů.....	72
Graf č. 5 - Rozdělení respondentů podle toho, zda navštěvují knihovnu nebo její webové stránky	72

Seznam tabulek

Tab. č. 1 – Povědomí české veřejnosti o existenci EIZ kulturního dědictví	73
Tab. č. 2 – Využívání EIZ kulturního dědictví	75
Tab. č. 3 – Četnost využívání EIZ kulturního dědictví	76
Tab. č. 4 – Důvody pro využívání EIZ kulturního dědictví	76
Tab. č. 5 – Nejčastěji hledané digitalizované dokumenty	77
Tab. č. 6 – Uspokojení informačních potřeb uživatelů EIZ kulturního dědictví	78
Tab. č. 7 – Způsob přístupu uživatelů knihoven k EIZ kulturního dědictví	78
Tab. č. 8 – Způsob přístupu k EIZ kulturního dědictví respondentů, kteří služeb knihoven nevyužívají	79
Tab. č. 9 – Potenciální uživatelé EIZ kulturního dědictví	80
Tab. č. 10 – Důvody potenciálních uživatelů pro využívání EIZ kulturního dědictví	81
Tab. č. 11 – Nejčastěji hledané digitalizované dokumenty potenciálními uživateli	82
Tab. č. 12 – Preferovaný způsob přístupu potenciálních uživatelů k EIZ kulturního dědictví	82
Tab. č. 13 – Informace o EIZ kulturního dědictví	83
Tab. č. 14 – Vliv nabídky EIZ kulturního dědictví na zájem veřejnosti o knihovnu	84
Tab. č. 15 – Seznam odkazů na on-line volně dostupné EIZ kulturního dědictví	85
Tab. č. 16 – Povědomí české veřejnosti o EIZ kulturního dědictví (celkové zhodnocení)	85
Tab. č. 17 – Využívání EIZ kulturního dědictví (celkové zhodnocení)	86
Tab. č. 18 – Četnost využívání EIZ kulturního dědictví (celkové zhodnocení)	86
Tab. č. 19 – Zájem české veřejnosti o využívání EIZ kulturního dědictví (celkové zhodnocení)	86

Příloha 1.

Dotazník

Tento dotazník byl vytvořen pro potřeby průzkumu poptávky po elektronických informačních zdrojích kulturního dědictví ze strany české veřejnosti (viz kapitola č. 8).

Dotazník obsahuje 44 otázek, ale některé otázky jsou tzv. filtrační. Tzn. že respondenti jsou v závislosti na vybrané odpovědi přesměrováni na různé otázky. U odpovědí na filtrační otázky se nachází šipka (→) a číslo následující otázky, která má být zodpovězena.

Ot. č. 1 - Navštěvujete veřejnou knihovnu nebo její webové stránky?

- Ano → Ot. č. 2
- Ne → Ot. č. 22

Ot. č. 2 - Jak často využíváte služeb knihovny nebo navštěvujete její webové stránky?

- Každý den
- Alespoň jednou týdně
- Alespoň jednou měsíčně
- Několikrát ročně

Ot. č. 3 - Znáte nějaké zdroje, které nabízí digitalizované kulturní dědictví? (Např. digitální knihovny a webové portály, které umožňují prohlížení digitálních kopií knih, rukopisů, starých map, obrazů, sbírek muzeí, poslouchání hudebních nahrávek...)

- Ano
- Ano, ale pouze jsem o nich slyšel/a, četl/a...
- Ne

Ot. č. 4 - Víte o tom, jestli Vaše knihovna nabízí (i prostřednictvím webových stránek) zdroje digitalizovaného kulturního dědictví?

- Ano → Ot. č. 6
- Nevím, tuto informaci jsem nikdy nedostal/a → Ot. č. 5
- Ne → Ot. č. 5

Ot. č. 5 - Uvítali byste, kdyby Vaše knihovna tyto zdroje nabízela?

- Ano → Ot. č. 7
- Spíše ano → Ot. č. 7
- Nevím, je mi to jedno → Ot. č. 7
- Ne, tyto zdroje nepotřebuji a nevyhledávám → Ot. č. 40

Ot. č. 6 - Víte, které zdroje to jsou? Dokážete vyjmenovat jejich názvy?

_____ → Ot. č. 7

Ot. č. 7 - Využil/a jste někdy zdroje nabízející digitalizované kulturní dědictví?

- Ano → Ot. č. 8
- Ne → Ot. č. 16

Ot. č. 8 - Jak často tyto zdroje využíváte?

- Každý den
- Alespoň jednou týdně
- Alespoň jednou měsíčně
- Několikrát ročně
- Příležitostně nebo téměř vůbec

Ot. č. 9 - Jaký je nebo byl Váš nejčastější důvod pro využívání těchto zdrojů?

- Studium
- Profesní účely (výzkum, odborná práce, v rámci výuky...)
- Volný čas a zájmy

Ot. č. 10 - Co nejčastěji v těchto zdrojích hledáte? (lze zaškrtnout více možností)

- Textové dokumenty: knihy, noviny, články, jiné tiskoviny
- Historické textové dokumenty: staré tisky, rukopisy
- Hudebniny (digitalizované sbírky rukopisných nebo tištěných notových záznamů)
- Fotografie, malby, plakáty, pohlednice
- Mapy, atlasy
- Zvukový záznam (hudba, rozhlasové vysílání, mluvené slovo apod.), videozáznam
- Umělecké a historické artefakty (digitalizované muzejní sbírky)
- Jiné

Ot. č. 11 - Uveďte prosím názvy zdrojů digitalizovaného kulturního dědictví, které používáte:

Vlastní odpověď: _____

Ot. č. 12 - Pomohly Vám tyto zdroje nalézt, co jste hledali?

- Ano, určitě → Ot. č. 14
- Spíše ano → Ot. č. 14
- Spíše ne → Ot. č. 14
- Ne → Ot. č. 13

Ot. č. 13 - Proč si myslíte, že Vám tyto zdroje nepomohly nalézt to, co jste hledali?

Vlastní odpověď: _____

Ot. č. 14 - Jakým způsobem k těmto zdrojům nejčastěji přistupujete?

- Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo) v knihovně
- Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo) z webových stránek knihovny
- Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo) z jiných webových stránek
- Využívám on-line volně dostupné zdroje z webových stránek knihovny
- Využívám on-line volně dostupné zdroje z jiných webových stránek

Ot. č. 15 - Uvítali byste, kdyby knihovny na svých webových stránkách více propagovaly tyto zdroje a např. nabízely seznam odkazů na zajímavé digitální knihovny nebo webové portály, které lze prohlížet on-line a bezplatně?

- Ano, určitě → Ot. č. 40
- Spíše ano → Ot. č. 40
- Spíše ne → Ot. č. 40
- Ne → Ot. č. 40

Ot. č. 16 - Zajímalo by Vás využívání těchto zdrojů? (Např. prohlížení digitalizovaných vzácných rukopisů, obrazů, starých map, fotografií objektů muzejních sbírek apod.)

- Ano → Ot. č. 17
- Ne → Ot. č. 40

Ot. č. 17 - Jaký by byl Váš nejčastější důvod pro využívání těchto zdrojů?

- Studium
- Profesní účely (výzkum, odborná práce, v rámci výuky...)
- Volný čas a zájmy

Ot. č. 18 - Které digitalizované dokumenty by Vás nejvíce zajímaly? (lze vybrat více možností)

- Textové dokumenty: knihy, noviny, články, jiné tiskoviny
- Historické textové dokumenty: staré tisky, rukopisy
- Hudebniny (digitalizované sbírky rukopisných nebo tištěných notových záznamů)
- Fotografie, malby, plakáty, pohlednice
- Mapy, atlasy
- Zvukový záznam (hudba, rozhlasové vysílání, mluvené slovo apod.), videozáznam
- Umělecké a historické artefakty (digitalizované muzejní sbírky)
- Jiné

Ot. č. 19 - Kde byste hledali informace o těchto zdrojích?

- V knihovně
- Na webových stránkách knihovny
- Na jiných webových stránkách

Ot. č. 20 - Odkud byste preferovali přístup k těmto zdrojům?

- Z knihovny
- Z webových stránek knihovny
- Z jiných webových stránek

Ot. č. 21 - Uvítali byste, kdyby knihovny na svých webových stránkách více propagovaly tyto zdroje a např. nabízely seznam odkazů na zajímavé digitální knihovny nebo webové portály, které lze prohlížet on-line a bezplatně?

- Ano, určitě → Ot. č. 40
- Spíše ano → Ot. č. 40
- Spíše ne → Ot. č. 40
- Ne → Ot. č. 40

Ot. č. 22 - Znáte nějaké zdroje, které nabízí digitalizované kulturní dědictví? (Např. digitální knihovny a webové portály, které umožňují prohlížení digitálních kopií knih, rukopisů, starých map, obrazů, sbírek muzeí, poslouchání hudebních nahrávek...)

- Ano
- Ano, ale pouze jsem o nich slyšel/a, četl/a...
- Ne

Ot. č. 23 - Využil/a jste někdy zdroje nabízející digitalizované kulturní dědictví?

- Ano → Ot. č. 24
- Ne → Ot. č. 33

Ot. č. 24 - Jak často tyto zdroje využíváte?

- Každý den
- Alespoň jednou týdně
- Alespoň jednou měsíčně
- Několikrát ročně
- Příležitostně nebo téměř vůbec

Ot. č. 25 - Jaký je nebo byl Váš nejčastější důvod pro využívání těchto zdrojů?

- Studium
- Profesní účely (výzkum, odborná práce, v rámci výuky...)
- Volný čas a zájmy

Ot. č. 26 - Co nejčastěji v těchto zdrojích hledáte? (lze vybrat více možností)

- Textové dokumenty: knihy, noviny, články, jiné tiskoviny
- Historické textové dokumenty: staré tisky, rukopisy
- Hudebniny (digitalizované sbírky rukopisných nebo tištěných notových záznamů)
- Fotografie, malby, plakáty, pohlednice
- Mapy, atlasy
- Zvukový záznam (hudba, rozhlasové vysílání, mluvené slovo apod.), videozáznam
- Umělecké a historické artefakty (digitalizované muzejní sbírky)
- Jiné

Ot. č. 27 - Uveďte prosím názvy zdrojů digitalizovaného kulturního dědictví, které používáte:

Vlastní odpověď: _____

Ot. č. 28 - Pomohly Vám tyto zdroje nalézt to, co jste hledali?

- Ano, určitě → Ot. č. 30
- Spíše ano → Ot. č. 30
- Spíše ne → Ot. č. 29
- Ne → Ot. č. 29

Ot. č. 29 - Proč si myslíte, že Vám tyto zdroje nepomohly nalézt to, co jste hledali?

Vlastní odpověď: _____

Ot. č. 30 - Jakým způsobem k těmto zdrojům nejčastěji přistupujete?

- Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo)
- Využívám placené zdroje s nutností autentizace (login, heslo) např. v práci, ve škole
- Využívám on-line volně dostupné zdroje

Ot. č. 31 - Ovlivnilo by to Váš zájem o některou veřejnou knihovnu, pokud by nabízela přístup k těmto zdrojům (i vzdáleně prostřednictvím webových stránek)?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Ot. č. 32 - Uvítali byste, kdyby knihovny na svých webových stránkách více propagovaly tyto zdroje a např. nabízely seznam odkazů na zajímavé digitální knihovny nebo webové portály, které lze prohlížet on-line a bezplatně?

- Ano, určitě → Ot. č. 40
- Spíše ano → Ot. č. 40
- Spíše ne → Ot. č. 40
- Ne → Ot. č. 40

Ot. č. 33 - Zajímalo by Vás využívání těchto zdrojů? Např. prohlížení digitalizovaných vzácných rukopisů, obrazů, starých map, fotografií objektů muzejních sbírek apod.

- Ano → Ot. č. 34
- Ne → Ot. č. 40

Ot. č. 34 - Jaký by byl Váš nejčastější důvod pro využívání těchto zdrojů?

- Studium
- Profesní účely (výzkum, odborná práce, v rámci výuky...)
- Volný čas a zájmy

Ot. č. 35 - Které digitalizované dokumenty by Vás nejvíce zajímaly? (lze vybrat více možností)

- Textové dokumenty: knihy, noviny, články, jiné tiskoviny
- Historické textové dokumenty: staré tisky, rukopisy
- Hudebniny (digitalizované sbírky rukopisných nebo tištěných notových záznamů)
- Fotografie, malby, plakáty, pohlednice
- Mapy, atlasy
- Zvukový záznam (hudba, rozhlasové vysílání, mluvené slovo apod.), videozáznam
- Umělecké a historické artefakty (digitalizované muzejní sbírky)
- Jiné

Ot. č. 36 - Kde byste hledali informace o těchto zdrojích?

- V knihovně
- Na webových stránkách knihovny
- Na jiných webových stránkách

Ot. č. 37 - Odkud byste preferovali přístup k těmto zdrojům?

- Z knihovny
- Z webových stránek knihovny
- Z jiných webových stránek

Ot. č. 38 - Ovlivnilo by to Váš zájem o některou veřejnou knihovnu, pokud by nabízela přístup k těmto zdrojům (i vzdáleně prostřednictvím webových stránek)?

- Ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Ne

Ot. č. 39 - Uvítali byste, kdyby knihovny na svých webových stránkách více propagovaly tyto zdroje a např. nabízely seznam odkazů na zajímavé digitální knihovny nebo webové portály, které lze prohlížet on-line a bezplatně?

- Ano, určitě → Ot. č. 40
- Spíše ano → Ot. č. 40
- Spíše ne → Ot. č. 40
- Ne → Ot. č. 40

Ot. č. 40 - Jste:

- Muž
- Žena

Ot. č. 41 - Do které věkové kategorie patříte?

- Méně než 19 let
- 19-25 let
- 26-35 let
- 36-45 let
- 46-55 let
- 56- 65
- 65 let a více

Ot. č. 42 - Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Základní
- Střední bez maturity
- Střední s maturitou
- Vyšší odborné
- Vysokoškolské bakalářské
- Vysokoškolské magisterské
- Vysokoškolské doktorské

Ot. č. 43 - Jste:

- Student
- Zaměstnaný/á, OSVČ
- Nezaměstnaný/á
- Důchodce
- Jiný

Ot. č. 44 - Jaký je obor Vašeho studia, vzdělání nebo současné profese?

Vlastní odpověď: _____